

ANADOLU AĞIZLARINDA RUMCA, İSLÂVCA VE ARAPÇA KELİMELER

HASAN EREN

ANDREAS TIETZE, Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch: Oriens VIII, 204-257.

ANDREAS TIETZE, Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache: Oriens X, 1-47.

ANDREAS TIETZE, Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch: Jean Deny Armağanı. Ankara, 1958. 255-333.

California Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. ANDREAS TIETZE, 1955 te çıkan Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch adlı yazısında, Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'ne dayanarak, Anadolu ağızlarında kullanılan Rumca kelimeler üzerinde durmuştu. GUSTAV MEYER'in Türkische Studien I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen (Wien, 1893) adlı çalışmasından sonra bu yazı, Türkçede kullanılan Rumca kelimeler üzerine yeni bilgiler veriyor. MEYER'in tesbit ettiği kelimeleri yeni verilerle bütünliyen bu güzel yazı, Türk dili üzerinde çalışanlar için büyük bir kazançtır.

Prof. TIETZE, yazısının başlangıcında, Anadolu ağızlarında kullanılan Romanca, İslâvca, Arapça ve Farsça kelimeler üzerinde çalıştığını da belirtmişti. İşte bu çalışmalar sonunda yazar, 1957 de bu serinin ikinci yazısını da çıkardı (Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache). Son olarak, Prof. TIETZE 1958 de Jean Deny Armağanı'nda bu serinin üçüncü yazısını da verdi (Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch).

Bu yazılardan sonra, 1955 te çizdiği plânı gerçekleştirmek üzere Prof. TIETZE'nin Roman dilleriyle Farsçadan alınan kelimeler üzerinde duracağı anlaşılıyor.

Yazarın fikrine göre, bu serideki bölümlerin işlenerek yazılması sonunda Anadolu ağızlarında kullanılan yabancı kelimeler tesbit edilmiş olacaktır. Bu kelimelerin tesbitinden sonra Anadolu'da kullanılan

Türkçe kelimelerin anlaşılması da kolaylaşacaktır. Böylelikle, Türk dilleri üzerinde çalışanlar için karşılaştırmalarda Anadolu ağızlarında tesbit edilen verileri kullanmak kolaylığı sağlanacaktır.

Bence, Prof. TIETZE'nin Anadolu ağızlarında kullanılan Rumca, İslâvca, Arapça, İtalyanca ve Farsça kelimeleri müstakil yazılarda toplayıp işlemesi büyük bir kazançtır. Ancak, bu kelimelerin tesbitinden sonra Anadolu'da kullanılan Türkçe kelimelerin anlaşılacağı söylenemez, düşüncesindeyim. Anadolu ağızlarında Rumca, İslâvca, Arapça, İtalyanca ve Farsça kelimelerin büyük bir yer tuttuğunu biliyoruz. Bununla birlikte, yurdumuzdaki ağızlarda kullanılan yabancı kelimeler yalnız bu dillerden alınmış değildir.

Bu dillerden gelen kelimeler yanında Anadolu'da Ermeniceden alınmış birtakım kelimeler de vardır. Bu kelimeler şimdiye kadar toplanmamış, işlenmemiştir. Ancak, köklü bir araştırma sonunda Anadolu'da kullanılan Ermenice kelimeler kolaylıkla tesbit edilebilir.

Bundan başka, Anadolu ağızlarında birtakım Moğolca kelimelerin kullanıldığını da biliyoruz. Yeni araştırmalar sonunda bu kelimelerin sayısı artabilir.

Anadolu ağızlarında Kafkasya dillerinden gelen kelimeler de vardır. Bu alanda henüz ciddî bir araştırma yapılmamışsa da, muhtelif tarihlerde yurdumuza gelen Kafkasya göçmenlerinin dillerinden yerli ağızlara birtakım kelimelerin geçmiş olması tabiidir.

Anadolu ağızlarındaki yabancı kelimeleri sayarken, Balkan Türklerini de göz önünde tutmak lâzımdır. Muhtelif tarihlerde Anadolu'ya gelerek muhtelif yerlere yerleşen bu göçmenler de yerli ağızlara birçok kelimeler vermişlerdir.

Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu diyalektoloji sözlüğünde göçmenlerden derlenen kelimeler de vardır. Anadolu diyalektolojisi için bu verilerin bir kazanç sayılamıyacağı açıktır. Bu sebeple, bu verilerin Anadolu diyalektoloji sözlüğüne alınmaması gerekirdi. Türk Dil Kurumu diyalektoloji sözlüğünde bu verilere yer vermişse de, bunların göçmenlerden derlendiğini belirterek, çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Böylelikle Anadolu ağızları üzerinde durmak isteyenler, çalışmalarında aldanmaktan kurtulmuşlardır.

Ancak, Türk Dil Kurumunun diyalektoloji sözlüğünde göçmenlerden derlenen bütün verilerin belirtildiği söylenemez. Demek Anadolu ağızlarında kullanılan Türkçe kelimelerin anlaşılması için yalnız Rumca, İslâvca, Arapça, Farsça... gibi yabancı dillerden alınan kelimeleri

tesbit etmekle kalmıyarak Balkan ve Kafkasya Türklerinden alınan verileri de tâyin ve tesbite çalışmak lâzımdır. Bu kelimeler üzerine bu yazımda örnek vermek istemiyorum. Yakında başka bir yazımda bu soru üzerinde uzun uzun durmak düşüncesindeyim.

Prof. TIETZE'nin, Anadolu'da kullanılan Rumca, İslâvca ve Arapça kelimelerin tesbitinde büyük bir gayret sarf ettiği açıktır. Yazar bu kelimeleri araştırırken, belli başlı eski yayınları da göz önüne almıştır. Ancak, onun gözünden kaçan birtakım yazılar da vardır. Örnek olarak, Prof. TIETZE'nin benim 1948 de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde (VI, 445-448) çıkan bir yazımdan yararlanmadığını söyleyebilirim. Türk Dil Kurumunun çıkardığı Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi adlı diyalektoloji sözlüğünü tanıtmak üzere yazmış olduğum bu yazıda, Anadolu ağızlarında kullanılan yabancı kelimelerden de bahsetmiştim. O yazımda *bıçka* 'kibrit' (Sinop), *çibir* 'tahta fiçi' (Çanakkale), *gaber* 'gürgen ağacı' (Çanakkale*, İstanbul*), *isteken* 'çay bardağı' (Denizli), *kurpa* 1. 'bez parçası' (İstanbul*); 2. 'mendil, yağlık' (Eskişehir); 3. 'peçete' (Edirne), *korta* 1. 'içinde üzüm çiğnenilen sıra teknesi, şirahane' (Amasya*, Çanakkale*, Bursa); 2. 'çeşme yalağı' (İstanbul*), *kosa* 'örülmüş saç' (İstanbul*), *kotak* 'erkek kedi' (Bilecik*, İstanbul*, Tekirdağ, Bursa*), *maçka* 'dişi kedi' (Bursa*), *meşik* 'ekin çuvalı' (Giresun, İzmir), *meşük* 'çuval' (Kars), *müşük* 'sigara ağızlığı' (Kars), *osten* 'övendire' (Çanakkale), *payak* 'örümcek' (İzmir), *som* 'bir nevi büyük balık' (Konya), *tor* 'yakılan sığır tezeği' (Edirne), *vedre* 'tahta kova, külek' (İstanbul*, Çoruh, İzmir, Kars), *bedre* 'kova' (Erzurum, Kars), *veriga* 'baca zinciri' (Çanakkale*, Bilecik*), *yarem* 'boyunduruğun kenarlarına sokulan uzun demir çubuk, zelve' (İstanbul*), *yatka* 'ceviz içi' (İstanbul*)... kelimeleri üzerinde durmuştum. Prof. TIETZE, Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache yazısında (190, 28, 39, 191, 125, 99, 100, 103, 132, 136, 142, 154, 155, 189, 219, 230, 232, 65, 64. maddeler) bu kelimelerin Bulgarca veya Rusça gibi İslâv dillerinden alındığını tesbit etmişse de, benim bu yazımı göz önünde tutmamıştır. Bunun gibi, yazar Anadolu ağızlarında kullanılan Rumca, İslâvca, Arapça kelimeler üzerine yazılan başka birtakım yazı ve yayınlardan da yararlanmamıştır.

Prof. TIETZE'nin tesbit ettiği Rumca kelimeler arasında göçmenlerden alınan birtakım veriler vardır. Bunun gibi, onun Bulgarca, Sırpça veya Rusçadan alındığını tesbit ettiği kelimelerin de daha çok göçmenler arasında kullanıldığı göze çarpıyor. Yalnız Arapça kelimeler arasında

göçmenlerden alınan veriler yoktur. Bu sebeple, Rumca, Bulgarca, Sırpça ve Rusça gibi dillerden alınan bütün kelimeler Anadolu ağızlarının malı sayılamaz. Göçmenlerden alınan bu verilerin Anadolu diyalektolojisi için bir kazanç teşkil etmediğini Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi üzerine yazdığım küçük yazıda belirtmiştim. Bu bakımdan bu verilerin Anadolu ağızlarının malı olan kelimelerle karıştırılmaması gerekirdi.

Yazar, Anadolu ve Rumeli ağızları yanında yalnız Azerî ağızlarını göz önünde tutuyor. Halbuki bu sorularda Gagavuzcadan da yararlanmak lâzımdı. Ancak, bununla da kalmıyarak, bütün Türk dil ve diyalektlerini göz önünde bulundurmamak gerekirdi. Türlü coğrafi alanlardaki Türk dillerini ihmal eden yazar, birçok sorularda eksik bilgi vermiş veya aldanmıştır. Bundan başka, Prof. TIETZE'nin bu yazılarında ileri sürdüğü birleştirmeleri çok defa ses ve mâna bakımlarından izah etmediği göze çarpıyor. Bu sebeple, bu birleştirmelerde izaha muhtaç birçok veriler vardır.

Bu eksikliklerine rağmen Prof. TIETZE'nin bu araştırmalarında Anadolu ağızlarında kullanılan Rumca, İslâvca ve Arapça kelimeler üzerine yeni ve sağlam bilgiler verdiğini belirtmek lâzımdır. Bu sebeple, onun Roman dilleriyle Farsçadan alınan kelimeler üzerinde duran yazılarını da dört gözle beklediğimi eklemek isterim.

Bu genel başlangıçtan sonra, Prof. TIETZE'nin yazılarını gözden geçirelim.

I. RUMCA KELİMELEER

6. maddede Prof. TIETZE Isparta'da kullanılan *alefi* 'derileri cilâlamak için sürülen mermer tozu' (Dergi) kelimesinin Rumcadan alındığını tesbit ediyor. Bu veriye İstanbul'da kullanılan *alefi* 'un, sabondan mürekkep bir madde olup tabakhanede Kösele arkasını beyazlatmak için vurulur' (Derlemeler) kelimesi de eklenebilir.

10. maddede yazar yalnız *ambal* 'araziyi sulamak için bahçe meyelânından istifade edilerek yapılan tahta ve maşala' (Niğde) (Dergi), *ımbul* 'evlek, takriben 25 × 4 eb'adında yer' (Kayseri) (a. y.), *ombul* 'uzunluğu altmış, eni on adım olan bağ bölümleri' (Çorum, Yozgat) (a. y.), *ömbül* 'bağın tefrik olunduğu kısımlar' (Orta Anadolu) (Derlemeler) ve

imbal ‘uzunluğu altmış, eni on adım olan bağ bölümleri’ (Dergi) kelimelerini sayıyor.

Bu maddeyi birkaç yeni veri ile bütünlemek lâzımdır: *ombal* ‘sebze ve fide dikmek için açılan ince ark, çizgi’ (Isparta) (Dergi), *umbal* 1. ‘bağ ve bostan kariğı’ (Kastamonu); 2. ‘hendek’ (Seyhan) (a. y.), *umbul* ‘bağ ve bostan kariğı’ (Kayseri) (a. y.), *hambal* ‘bahçeye açılan küçük ark’ (Seyhan) (a. y.), *hinbil* ‘bağlarda ayrılan bir evleklik yer’ (Kayseri) (a. y.).

Bu verilerden başka, *andal* 1. ‘araziyi sulamak için bahçe meyelanından istifade edilerek yapılan tahta ve maşala, sıra evlekler’ (Samsun, Sinop, Konya, Çankırı, Niğde, Seyhan, Sivas, Malatya, Elâziz, Ankara, Kayseri, İçel, Çorum, Kırşehir, Ordu, Giresun); 2. ‘evlek hududu’ (Çankırı) (Dergi), *andan* (Elâziz) (a. y.), *mandal* 1. ‘sırtlara yapılan setler, seki’ (İçel, İzmir, Denizli, Kayseri); 2. ‘ağaç diplerine gübre dökülmek için açılan çukur’ (Afyon); 3. ‘tarlalardaki çalılıklar’ (Konya); 4. ‘evlek’ (Afyon, İzmir, Burdur, Seyhan, Isparta); 5. ‘orman veya kayalıklar arasında bulunan küçük tarlalar’ (İçel) (a. y.), *manda* ‘yonca evleği’ (Burdur) (a. y.) ve *handal* 1. ‘iki ark arasındaki ekilmiş parça’ (Çankırı); 2. ‘bahçe seti’ (Çankırı) (a. y.) kelimelerini de göz önünde tutmak lâzımdır.

11. maddede Prof. TIETZE *anavalı*, *anavallı* ‘büyük sulardan küçük arklara su bağlanan yer, bent başı’ (Niğde) (Dergi) ve *anavul* ‘suyun taksim yeri, bent başı’ (Balıkesir) (a. y.) kelimelerinin Rumcadan alındığını tesbit ediyor. Yazarın bu maddede saydığı verilere Çorum çevresinde tesbit edilen *anağul* ‘bağlarda iki karık genişliğinde yapılan taksim’¹ (Dergi) ve *anavul* ‘sebze ekilecek bahçelerde ayrılan parçalar, evlek’ (a. y.) kelimeleri de eklenebilir.

12. Prof. TIETZE’nin belirttiği gibi, *anadat* ‘harmanlarda sap, deste, demet atmak için kullanılan üç parmaklı aygıt’ (Isparta, Konya, Burdur, Giresun) (Dergi), *anadot* (Maraş, Antalya, Niğde, Isparta) (a. y.), *anadut* (Çorum, Kırşehir, Kayseri, Samsun, Giresun, Maraş, Gaziantep, Niğde, Çanakkale, Kocaeli, Seyhan, Sinop, Bursa, Ankara, Balıkesir, Edirne, Tokat, Çankırı, Sivas, Erzincan) (a. y.)... kelimelerinin Rumcadan geldiği anlaşılıyor. Yalnız, yazarın saydığı verilere Denizli ilinde kullanılan *andat* (Dergi) kelimesini de eklemek lâzımdır.

¹ Dergi’de bu kelime *anaoğul* diye yazılmıştır. Çorum çevresinde kullanılan *anavul* şekline dayanarak, bu veriyi *anağul* diye düzeltmek lâzımdır, sanıyorum.

Bu maddedeki verilerle ilgili olarak, İzmit çevresinde tesbit edilen *aldavut* 'faraş biçiminde tahtadan yapılmış süprüntü veya su boşaltmağa yarar bir aygıt' (Dergi) kelimesi üzerinde de durulabilir. Bundan başka, yurdumuzda *beldanat* 'bir çeşit büyük yaba' (Giresun, Konya) (Dergi), *beldenat* 'ekin demetlerini arabaya yükletmek için kullanılan üç çatallı diğren' (Konya) (a. y.), *beydanat* 'harmanlarda sap, deste, demet atmak için kullanılan üç parmaklı aygıt' (Konya) (a. y.), *bildanat* 'yaba' (Konya) (a. y.) gibi birtakım kelimelerin daha kullanıldığı göze çarpıyor. Ancak, bu verilerin, Prof. TIETZE'nin sıraladığı kelimelerle ilgili olup olmadığını bilmiyorum.

13, 14 ve 15. maddelerde Prof. TIETZE *elme* 'iplik kelepelerini masuraya vermek için birkaç değnekten ibaret ağırca bir kaideye sapanmış bir milin üzerinde dönen mahrutu nâkıs şeklinde dolap' (Antalya, İstanbul*) (Dergi), *elemye* 'iplik çıkırığı' (Kocaeli) (a. y.), *elemit* 'iplik çıkırığı' (Samsun, Sinop, Bursa*) (a. y.)... gibi birtakım kelimeleri gözden geçiriyor.

Yurdumuzda *elemne* 'iplik çıkırığı' (Edirne, Bursa*, Manisa, Konya*) (Dergi), *elemle* 'iplik çıkırığı' (Seyhan*) (a. y.), *elemli* (Kastamonu) (a.y.) gibi birtakım veriler daha vardır. Yazar 167. maddede bu veriler üzerinde de duruyor.

Prof. TIETZE'nin bu maddelerde saydığı verileri yazı dilimizde kullanılan *elemge* kelimesiyle bütünliyeblirim. Bundan başka, bu kelime üzerine EQREM ÇABEJ'in küçük bir yazı yazdığını da belirtmek lâzımdır. Revue International des Etudes Balkanique'te çıkan bu yazıyı Prof. TIETZE'nin görmediği anlaşılıyor.

21. maddede Prof. TIETZE *penevrenk* 'kadınların giydikleri aba don' (Tekirdağ) (Dergi), *benevrek* 'yünden yapılmış külot biçiminde potur' (Edirne, İstanbul*, Bursa, Çanakkale, İzmir, Isparta) (a. y.), *menevrek* 'kıl şalvar, benevrek' (Burdur, Bursa*, Muğla, Isparta, Antalya, Konya, Afyon) (a. y.), *menevre* 'kıl şalvar' (Isparta) (a. y.) ve *menevrek* 'kıldan bükülerek yapılmış şalvar' (Derlemeler) kelimelerinin Rumcadan geldiğini belirtiyor (Rumca $\acute{\alpha}\pi\alpha\nu\omega\beta\rho\acute{\alpha}\kappa\iota$). – Balkan dillerinde de bu verilere benzer birtakım kelimeler kullanıldığını biliyoruz. Yazar bu kelimeler üzerinde durmadığı gibi, M. VASMER'in 1909 da çıkan ve bu kelimelerin Rumcadan alındığını tesbit eden yazısını da göz önünde tutmamıştır (Živaya Starina vıp. II-III, 88-93). VASMER bu yazısında *benevrek* kelimesinin Rumca $\pi\alpha\nu\nu\acute{\omicron}\beta\rho\alpha\chi\alpha$ 'Tuchhose' kelimesinden

geldiğini ileri sürmüştü. Bundan başka, Balkan dillerinde kullanılan bu kelimeler üzerinde PETAR SKOK da durmuştu (Revue International des Etudes Balkaniques). Prof. TIETZE'nin bu yazıyı da görmediği anlaşılıyor. SKOK, VASMER'in yazısından habersiz kalmış ve *benevrek* kelimesinin Rumeli ve Anadolu ağızlarında kullanıldığını tesbit edemiştir.

23. maddeye ek: *forumcu* 'yok yere tefahürde bulunan adam' (Bolu) (Derlemeler).

30. maddeye Kütahya'da tesbit edilen *çınkıl* 'küçük ve seyrek üzüm salkımı' (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bundan başka, *çingil* kelimesinin yazı dilimizde kullanıldığını da söyleyebiliriz.

31. maddede Prof. TIETZE *evlek* 1. 'dönümün dörtte biri' (Yozgat); 2. 'tarlaya tohum atmak için sabanla dokuz on adım aralıklı olmak üzere çekilen çizgi' (Samsun, Kayseri, Seyhan, Ankara, Çorum, Kars); 3. 'bahçelere sebze v. s. dikmek için ayrılan parçalardan beheri, maşala' (Kayseri, Ağrı); 4. 'suyun toprağı oyduğu yer' (Trabzon) (Dergi) kelimesinin Rumcadan geldiğini belirtiyor. Onun bu maddede saydığı verilere Kayseri ilinde tesbit edilen *hevlek* 'sabanın tarlada açtığı iz' (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bundan başka, Samsun ilinde kullanılan *avlak* 'derelerden akan ince sular' (Dergi) kelimesinin de *evlek* kelimesiyle ilgili olması muhtemeldir.

35. maddede yazar, yalnız Muğla'da tesbit edilen *halfat* 'yabani armut, ahlat' (Dergi) kelimesini veriyor. Bu veri, Bolu'da tesbit edilen *alhat* 'ahlat' (Derlemeler) ve İzmir çevresinde kullanılan *alfat* 'yaban armudu, ahlat' (Dergi) kelimeleriyle bütünlenebilir. Isparta ve Konya illerinde tesbit edilen *aklap* 'ahlat' (Dergi) kelimesi de bu verilerle ilgilidir.

Karadeniz kıyılarında tesbit edilen *ancap* 'bir çeşit aşısız yaban armudu, çördük' (Giresun, Trabzon, Ordu) (Dergi) kelimesinin *ahlat* kelimesiyle ilgili olmadığı açıktır.

43. maddeye Konya'da kullanılan *fink* 'fiy' (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bu kelimedeki -n- sesi ikincil bir *consonans*'tır.

44. maddeye ek: *örende* 'üvendire' (Bursa) (Dergi).

65. maddede Prof. TIETZE *dikel* 'bahçe ve tarla işlerinde kullanılan bel' (Antalya) (Dergi), *dikkel* 'bağ çapası' (Çanakkale) (a. y.) ve *tikel* 'çatal kazma' (Balıkesir) (a. y.) kelimelerinin Rumcadan alındığını tesbit ediyor. Onun saydığı bu verilere yazı dilimizde kullanılan *dikel* kelimesini de eklemek lâzımdır.

Prof. TIETZE, *dikel*, *dikkel* ve *tikel* verileri yanında Edirne'de kullanılan *dikeleç* 'fide dikmekte kullanılan küçük ve ucu sivri kazık' (Dergi) kelimesini de sayıyor. Ona göre, bu verinin bir küçültmeden çıkması muhtemeldir.

Bence, *dikeleç* kelimesinin Türkçe *dik-* kökünden gelmesi akla daha yakındır. Türkçe *dik-* kökünün türevleri arasında *dikeç* 1. 'bağ çubuğu dikmek için yere delik açmağa yarıyan demir veya ağaç kazık' (İzmir*); 2. 'kazık' (Seyhan); 3. 'kağrı köplerinin iki başına dikilen kazık' (Kırşehir) (Dergi) ve *tikeç* 'çit kazığı' (Hatay) (a. y.) gibi birtakım kelimeler vardır. İşte *dikeleç* kelimesinin de bu *dik-* kökünden gelmesi muhtemeldir.

66. 1953 te çıkan bir yazımda *dirgen* (\sim *diğren*, *diren*) kelimesinin Türkçe bir türev olduğunu ileri sürmüştüm (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1953. 173. s.). Prof. TIETZE'nin bu maddede verdiği Rumca veri karşısında *dirgen* kelimesini Türkçe bir türev saymakla aldandığım anlaşılıyor. Ancak, o yazımda verdiğim *dergi* 'çiftçi tırmığı' (Çankırı, Isparta, Antalya, Seyhan, İzmir) (Dergi) kelimesinin Türkçe *der-* kökünden geldiği açıktır.

67. Türkçe *dimi* kelimesine ek olarak Gagavuzca *dimi* 'aba' (Moşkov) kelimesi de belirtilebilir.

69. maddede yazarın saydığı veriler yanında Gagavuzca *düven* (Moşkov) kelimesi de göz önünde tutulabilir.

73. maddede Prof. TIETZE'nin saydığı verilere Isparta çevresinde tesbit edilen *emmel* 'hayvanları yürütmek için kullanılan değnek ucundaki sivri demir' (Dergi) kelimesini de eklemek lâzımdır.

76. maddeye eklenmesi gereken birkaç veri daha vardır: *şılgar* 'arabalardaki çift hayvanlara yardım etmek üzere daha önüne koşulan hayvanlar' (Samsun) (Dergi); *şıvgar* 'arabaya veya pulluğa koşulmuş hayvanların önüne yardımcı olarak koşulan diğer hayvanlar ki üçleme ve dörtleme şekli de olur' (Kocaeli, Eskişehir, Kastamonu) (a. y.); *şıvgar* 'iki çift at veya öküz ile gidemiyen arabanın önüne koşulan üçüncü bir çift hayvan' (Bolu) (a. y.).

87. maddede Prof. TIETZE yalnız *yanar* 1. 'aralık ayı' (İzmir); 2. 'ocak ayı' (Çanakkale) (Dergi) kelimesini veriyor. Bu maddeye ek olarak *yağar ay* 'aralık' (Ordu) (Dergi) ve *hasyanar* 'ocak ayı' (İzmir) (a. y.) kelimeleri de zikredilebilir.

92. maddeye ek: *elistarı* 'çuvalların dokunduğu tezgâh' (Güney Anadolu) (Derlemeler).

103. maddenin de eksik kaldığı göze çarpıyor. Bu maddeyi *helik* ‘çocuk ayakkabısı’ (Manisa) (Dergi), *hurık* ‘eski ayakkabı’ (Elâzığ) (a. y.) ve *hirik* ‘eski ayakkabı’ (Elâzığ, Samsun) (a. y.) kelimeleriyle bütünliyebiliriz. Bunlardan başka, Doğu Anadolu’da kullanılan *kolik* ‘ayakkabı’ (Dergi) kelimesi de bu maddede sayılan verilerle ilgilidir.

105. Kastamonu’da kullanılan *kale* ‘bahçelerde yapılan kulübe’ (Dergi) kelimesi de bu maddede toplanan verilerle ilgilidir.

123. maddede *girenlik* ‘kiler, mahzen’ (Çorum) (Dergi), *girellik* ‘kiler, mahzen’ (Çorum) (a. y.), *girennik* ‘kiler, mahzen’ (Çorum) (a. y.) verileri yanında Amasya ilinde tesbit edilen *gerenlik* ‘mutfaqlarda öteberi koymak için duvarlarda açılan geniş delikler’ (a. y.) kelimesini de saymak gerekirdi.

133. madde de bütünlenmeye ve düzeltilmeye muhtaçtır, sanırım. Prof. TIETZE bu maddede göce 1. ‘kabuğu çıkarılmış buğday’ (İstanbul, Kocaeli, Kütahya, Ankara, Denizli, Afyon); 2. ‘bulgurluk yarılmış, kırılmış buğday’ (Konya, Balıkesir, Isparta, Eskişehir, İzmir, Tekirdağ, Bursa, Kocaeli, Afyon, Bolu); 3. ‘kırılmış mısır’ (Zonguldak, Denizli); 4. ‘arpa yarması’ (Burdur); 5. ‘haşlanmış mısır’ (İstanbul?); 6. ‘mısır kırmasından yapılan çorba’ (Zonguldak); 7. ‘alevde ütölmüş taze arpa veya buğday’ (Antalya); 8. ‘mercimek, nohut, fasulya ve mısır gibi yiyeceklerden yapılan çorba’ (Trakya); 9. ‘bulgur pilâvi’ (İzmir); 10. ‘bulgur haşlaması’ (Ankara) (Dergi), *göcü* ‘çorbalık arpa yarması’ (Kastamonu) (a. y.), *göce* ‘kırılmış mısır’ (Antalya) (a. y.) ve *güce* ‘bulgur yarması’ (A. Karahisar) (a. y.) gibi birtakım Türkçe kelimelerin Rumca κοκκί ‘Korn, Weizen’ kelimesinden alındığını yazıyor.

Yazarın, bu kelimenin yazı dilimizde kullanıldığından habersiz kaldığı anlaşılıyor (*göce*). Onun, bu kelimenin yazı dilimizde kullanıldığından habersiz kalması, bu madde bakımından büyük bir eksiklik sayılmaz. Türkçe *göce* kelimesi Altay ağızlarında da kullanılır: *köçe* (~ *köcö*, *köcö*) ‘eine Suppe oder ein Brei aus ganzen Gerstenkörnern’ (RADLOFF). Prof. TIETZE bu verileri de gözden kaçırmıştır. İşte bu verilerin göz önünde tutulmaması bu madde bakımından önemli bir eksikliktir. Yazar, Altay çevresinde tesbit edilen bu verileri gözden kaçırmayı, Türkçe *göce* kelimesinin Rumcadan alındığını ileri sürmeğe kalkmazdı. Sonra, *göce* kelimesinin mâna zenginliğini de göz önünde tutmak lâzımdı. Prof. TIETZE, Türkçe *göce* kelimesinin yalnız Rumca κοκκί kelimesinin ‘Korn, Weizen’ mânalarıyla ilgili saydığı mânalarını belirtmiş, ‘alevde ütölmüş taze arpa veya buğday’ mânasını izah etmemiştir. Yazarın

başka maddelerde de göze çarpan bu tutumu tasvibedilemez. (Arapça kelimeler bölümünde 167. maddeye bakınız.)

134. maddede Balıkesir ilinde kullanılan *gögle* 'aşure aşı' (Dergi) kelimesi Prof. TIETZE'nin gözünden kaçmıştır. Bu kelimenin *gölbe* 'kaynamış mısır' (İstanbul) (Dergi), *göle* 'haşlanmış mısır' (Ankara) (a. y.), *gölle* 1. 'suda kaynatılmış veya haşlanmış mısır, kuru fasulya, buğday gibi hububat' (Seyhan, Kütahya, Afyon, Konya, Kocaeli, Ankara, Eskişehir, Isparta, Antalya, Zonguldak); 2. 'buğday, nohut, fasulya, pekmez veya şekerle yapılmış bir nevi yemek, aşure' (Isparta, İzmir, Manisa); 3. 'nohut, mısır ve buğday karışık olarak acı biberle pişirilen yağsız bir çeşit çorba' (Konya) (a. y.) verileriyle ilgili olduğu açıktır. Bundan başka, Çanakkale çevresinde tesbit edilen *gevre* 'aşure' (Dergi) kelimesini de bu verilere eklemek lâzımdır. – Isparta çevresinde kullanılan *gilgidir* 'fasulya, nohut, buğday gibi şeylerin bir arada pişirilmiş' (Dergi) kelimesi bu maddedeki verilerle ilgili değildir.

141, 142 ve 143. maddeler de tartışılmaya muhtaçtır, sanırım.

Prof. TIETZE 141. maddede Muğla ilinde tesbit edilen *göbele* 'hizmetçi kadın' (Dergi) ve Edirne'de kullanılan *göble* 'hizmetçi' (a. y.) kelimelerinin Rumcadan alındığını ileri sürüyor (Rumca *κοπέλα* 'Mädchen, Magd'). Ancak, yazar *göbele* kelimesinin 'piç' (Antalya, Ankara, Kızıldere [?], Bolu) (Dergi) mânası üzerinde durmadığı gibi, *göble* kelimesinin 'ırgat, yanaşma' (Muğla) (a. y.) mânasını da göz önünde tutmuyor. Sonra, Muğla'da *göbelle* kelimesinin 'körpe kuzu' (Dergi) mânasına geldiği de tesbit edilmiştir. Prof. TIETZE her nedense bu veri üzerinde de durmuyor. Bu kelimenin Isparta çevresinde 'ahmak' mânasında kullanıldığını da biliyoruz (Dergi).

142. maddede yazar Ankara ilinde kullanılan *göbelek* 'çocuk' (Dergi) kelimesinin de Rumcadan geldiğini belirtiyor (Rumca *κοπελάκι* 'kleiner Junge [als Bedienter]'). Ancak, bu maddede de bu kelimenin 'beyaz ve şişman çocuk' (Seyhan) (Dergi) mânasına geldiğini göz önüne almıyor ve 'çocuk' ve 'beyaz ve şişman çocuk' mânaları arasındaki açık ilgi üzerinde durmuyor. Sonra, *göbelek* kelimesinin 'bir çeşit yenen mantar' (Gaziantep, Urfa, Ağrı, Bitlis, Seyhan, Maraş, İçel, Manisa, Malatya, Ankara, Balıkesir, Kırşehir, Afyon, Konya, Elâzığ, Çankırı, Amasya, Sivas, Yozgat) (a. y.), 'yenilmeyen mantar, it mantarı' (Bitlis) (a. y.), 'palamut veya meşenin göbeği, kozalağın içi' (Aydın) (a. y.), 'meyva ve ağaçlara âriz olan bir hastalık' (Konya) (a. y.), 'ağaç ve tarlalarda biten bir çeşit mantar' (Urfa, Seyhan) (a. y.), 'kelebek' (Seyhan)

(a. y.), ‘ham incir’ (Muğla) (a. y.), ‘boş mısır koçanı’ (Bursa) (a. y.), ‘tütün tohumu’ (Seyhan) (a. y.), ‘içi kıymalı bir nevi börek’ (Kocaeli) (a. y.), ‘ekin demetleri yığını’ (Isparta) (a. y.) gibi birtakım mânalara geldiğini de biliyoruz. Bu kelimenin *göbulek* ‘ham incir’ (Muğla) (Dergi), *gövelek* 1. ‘ökse otu’ (Konya, Seyhan, İçel, Afyon, Burdur); 2. ‘kır mantarı’ (Elâzığ); 3. ‘araba tekerleğinin başlığı’ (Zonguldak); 4. ‘hayvanlara sataşan bügelek sineği’ (Konya); 5. ‘tahta kova’ (Isparta) (a. y.), *gübelek* 1. ‘mantar’ (Sivas); 2. ‘küçük harman yığını’ (İzmir); 3. ‘portakal, limon ve turunç gibi ağaçların çiçek tomurcuğu’ (İzmir) (a. y.), *güvelek* 1. ‘ağaçlarda biten asalak nebat, burç’ (Malatya, Kayseri, Isparta); 2. ‘bögelek sineği’ (a. y.) (Kastamonu)... gibi birtakım şekilleri daha vardır.¹

1958 de Türkçe *gök* kelimesinin türevleri üzerine yazdığım bir yazıda (Jean Deny Armağanı. Ankara, 1958. 85-89), yukarıda saydığım verilerin *gök* kökünden geldiğini ispata çalışmıştım. Ancak, bu verilerin bütün mânaları *gök* köküne bağlanamaz. Örnek olarak, *göbelek* kelimesinin Seyhan ilinde tesbit edilen ‘kelebek’ mânasiyle *gök* kökü arasında bir ilgi olmadığını söyleyebilirim. ‘Kelebek’ mânasında kullanılan bu kelime Türkçe *kelebek* (< *kebelek*) kelimesiyle ilgilidir.²

Bunun gibi, *gövelek* kelimesinin ‘tahta kova’ mânası da *gök* köküne bağlanamaz. ‘Tahta kova’ mânasında kullanılan bu kelimenin kökünü araştırırken *gövelek* ‘kova’ (Bolu) (Dergi), *göylek* ‘küçük su fıçısı’ (Ankara) (a. y.), *gölek* ‘yağ koymak için ağaç kutu’ (Ankara) (a. y.), *güvlek* ‘tah-tadan yapılmış su kabı’ (Bolu, Çankırı, Kastamonu, Konya, Malatya, Sinop) (a. y.), *gülelek* ‘üstüvane şeklinde tahta kutu’ (Çorum) (a. y.), *külelek* ‘tahta kova’ (Edirne) (a. y.)... verilerini de göz önünde tutmak lâzımdır.

Bundan başka, *gövelek* kelimesinin ‘araba tekerleğinin başlığı’ mânasına geldiğini de biliyoruz. Bu mâna da *gök* köküne bağlanamaz. Bu kelime yanında *gövelek* ‘kağrı tekerleğinin ortasında dönen ağaç’ (Zonguldak) (Dergi), *gölek* ‘araba tekerleğinin ortasındaki başlık’ (Ma-

¹ Yukarıda saydığım veriler yanında *bögelek* 1. ‘sığır sineği’ (Anadolu); 2. ‘ökse otu’ (Konya) (Dergi), *bövelek* (Denizli, Konya, Kars) (a. y.), *bügelek* (Anadolu) (a. y.), *büglek* (Konya, Kırşehir, Aydın, Isparta, İçel) (a. y.), *büvelek* (Çanakkale*, Konya, Seyhan, Denizli) (a. y.), *büyelek* (Kütahya) (a. y.)... kelimeleri de göz önünde tutulabilir. 1958 de çıkan bir yazımda (Jean Deny Armağanı. Ankara, 1958. 85-89), bu verilerle *gövelek* (~ *güvelek*) kelimesi arasındaki ilgi üzerinde durmuştum.

² Bu kelimenin *epelek* (Konya) (Dergi), *öbelek* (Isparta) (a. y.) ve *öpelek* (Sinop) (a. y.) gibi birtakım şekilleri daha vardır.

nisa) (a. y.), *gülele* 'araba başlığı' (Balıkesir) (a. y.) verileri de göz önünde tutulabilir. Bu verilere dayanılarak, *gövelele* kelimesinin *göbek* kökünden geldiği söylenebilir.

'Bir çeşit mantar' mânasında kullanılan *göbelele* (>*gövelele*>*gölele*) kelimesinin de *göbek* kökünden çıktığı anlaşılıyor.¹

Bu kelimenin 'çocuk' mânasına gelince: bence, *göbelele* kelimesinin bu mânası da *göbek* kelimesiyle ilgilidir. Bu kelimenin 'beyaz ve şişman çocuk' mânasına geldiği göz önünde tutulursa, bu ilgi daha kolaylıkla anlaşılır.

Her halde, Prof. TIETZE'nin bu maddede *göbelele* kelimesinin bu mânasını ihmal ederek yalnız 'çocuk' mânası üzerinde durması tasvi-bedilemez.

İşte bütün bu veriler karşısında artık *göbelele* 'çocuk' kelimesinin Rumcadan geldiği söylenemez, sanırım.

143. maddeye gelince: Prof. TIETZE bu maddede *kopeli* (Trabzon), *kopel* 'çocuk, gobel, göbel' (Teke) (Derlemeler), *kobel* 'kimsesiz çocuk' (Çorum) (Dergi), *kobil* 'yetim, kimsesiz' (Gaziantep) (a. y.), *göbel* 'yaramaz çocuk, yumurcak' (Amasya, Çorum, Kastamonu) (a. y.), 'sokak çocuğu, yaramaz çocuk, külhan beyi' (Maraş, Yozgat, Kırşehir) (Derlemeler), *göbele* 1. 'sokak çocuğu, yaramaz çocuk, külhan beyi' (Manisa); 2. 'piç' (Fethiye, Manisa) (a. y.), (Antalya, Ankara, Kızıldere [?], Bolu) (Dergi), *göbül* 'şişman çocuk' (Kayseri) (Derlemeler), *gübül* 'körpe çocuk' (Kayseri) (a. y.), *gübel* 'anası ölmüş öksüz (çocuk)' (Afyon) (Dergi), *göbel* 'öksüz' (Çorum) (A. CAFEROĞLU, Anadolu ağızlarından toplamalar. İstanbul, 1943), 'babasız kimsesiz, terbiyesi noksan çocuk' (Kastamonu) (Derlemeler) verileri üzerinde duruyor ve bu verilerin Rumcadan geldiğini yazıyor (Rumca κοπέλι 'Bursch, Diener'). Son olarak, yazar Türkçe *kopil* kelimesini de bu verilere ekliyor.

Türkçe *kopil* kelimesinin Rumcadan geldiği muhtemeldir. Ancak, yazarın bu maddede saydığı bütün verilerin *kopil* kelimesiyle ilgili olup olmadığı sorusu bence açıktır.

Bir defa, Prof. TIETZE'nin verdiği verilere *gübül* 'küçük köpek' (Ordu) (Dergi) ve *göbül* 'yaşına girmemiş köpek yavrusu' (Maraş) (a. y.) kelimelerini eklemek lâzımdır, sanırım. İlk bakışta, 'küçük köpek'

¹ 1958 de çıkan yazımda (Jean Deny Armağanı. Ankara, 1958. 86-87. s.) bu kelimeleri yanlışlıkla *gök* kelimesinin türevleri arasında saymışım.

veya 'köpek yavrusu' mânasına gelen bir kelimenin bu maddede tesbit edilen verilerle birleştirilmesi tuhaftır. Ancak, bu kelimeler arasında sağlam bir ilgi olduğunu tahmin ediyorum. Bu ilgiyi belirtmek üzere Türkçe *encek* (\sim *encik*) kelimesinin mânalarını gözden geçirelim. Bilindiği gibi, 'kedi veya köpek yavrusu' mânasına gelen bu kelime, 'hayvan yavrusu' (Balıkesir, Tekirdağ, Bilecik) (Dergi) mânasını aldığı gibi, 'beş altı yaşına kadar olan çocuk' (Konya) (a. y.) veya 'çocuk' (Kocaeli) (a. y.) gibi birtakım mânalar da kazanmıştır.

Yukarıda verdiğim verilerden sonra, 'köpek yavrusu' mânasına gelen *göbelez* kelimesi üzerinde duralım. Yalnız Anadolu'da kullanıldığı anlaşılan bu kelime çok yaygındır. Belli başlı veriler: *göbez* 1. 'köpek yavrusu' (Zonguldak, Bolu); 2. 'kedi yavrusu' (Zonguldak); 3. 'kurt yavrusu' (Zonguldak); 4. 'vahşî hayvan yavrusu' (Zonguldak) (Dergi); *gölbez* 'köpek yavrusu' (Konya) (a. y.); *gögelez* 'köpek yavrusu' (Ankara) (a. y.); *gögölez* 1. 'köpek yavrusu' (Ankara); 2. 'kedi veya köpek yavrusu' (Çankırı) (a. y.); *görbez* 1. 'çocuk' (Manisa); 2. 'köpek yavrusu' (Çankırı) (a. y.); *gövlez* 1. 'köpek yavrusu' (Bolu, Zonguldak, Samsun, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Edirne); 2. 'bir ilâ iki yaşlarındaki köpek' (Bolu); 3. 'kedi yavrusu' (Tokat) (a. y.); *göylez* 'köpek yavrusu' (Ankara) (a. y.); *gübez* 'köpek yavrusu' (Zonguldak) (a. y.). . .

Türkçe *encek* kelimesi gibi, 'köpek yavrusu' mânasına gelen *göbelez* kelimesinin de 'çocuk' mânasını aldığı yukarıda saydığım verilerden anlaşılıyor.

Bu verilere göre, 'köpek yavrusu' mânasında kullanılan bir kelimenin 'çocuk' mânasını alması normaldir. Bu verileri teyid etmek üzere Türkçe *çocuk* kelimesini de örnek olarak verebilirim. Bilindiği gibi, bu kelime 'domuz yavrusu' mânasına gelen *çoçqa* kelimesiyle ilgilidir.

Yukarıda verdiğim *göbelez* kelimesinin *göbel* kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu kelimenin sonundaki -z ekinin birçok kelimelerde kullanıldığını biliyoruz. 'Kuş yavrusu' mânasına gelen *palaz* (< *bala* + *z*) kelimesindeki -z eki buna örnek olarak gösterilebilir.

147. maddede yazar yalnız *gugumavuk* 'baykuş' (Seyhan) (Dergi) kelimesini veriyor. Bence, bu maddeyi *kokumak* 'baykuş' (Teke) (Derlemeler) kelimesiyle bütünlemek lâzımdır. Bundan başka, Antalya çevresinde kullanılan *dıkmavuk* 'baykuş' (Dergi) kelimesinin de *gugumavuk* kelimesiyle ilgili olması muhtemeldir.

150. maddede birkaç yeni veri daha eklenebilir. Prof. TIETZE bu maddede yalnız *külür* 1. 'külde pişen mısır ekmeği' (Balıkesir, Eskişehir, Bilecik); 2. 'çocuk çöreği' (Ankara); 3. 'lokma' (İzmir); 4. 'mısır unundan tavada pişmiş çörek' (Çankırı) (Dergi) ve *kölür* 'çörek' (Muğla) (a. y.) kelimelerini vermekle yetiniyor. Kırşehir çevresinde kullanılan *gülür* 'çocuklar için pişirilen ortası delik, simite benzer bir ekmeği' (Dergi) ve Samsun ilinde tesbit edilen *künür* 'mısır unundan yapılan ve fırında pişirilen içi kıymalı bir çeşit börek' (a. y.) kelimelerinin, yazarın saydığı verilerle ilgili olduğu daha ilk bakışta göze çarpıyor.

155. maddede Rumca *κράνο* 'Kornelkirsche' kelimesine dayanan Prof. TIETZE, *kiren* 'kızılçık' (Tokat, Çorum, Samsun, Sinop, Zonguldak, Sivas, Yozgat, Bolu, Kastamonu, Giresun, Çankırı) (Dergi), *giren* 'kızılçık' (Tokat, Kocaeli) (a. y.), *ergen* 'kızılçık' (Isparta, Denizli, Afyon, Burdur, Konya, Bursa) (a. y.), *eren* 'kızılçık' (İzmir, Burdur) (a. y.), *eğran* 'kızılçık' (İzmir) (a. y.), *eğren* 'kızılçık' (Diyarbakır, Burdur, İzmir, Antalya) (a. y.), *eyren* 'kızılçık' (Isparta, Antalya) (a. y.)... kelimelerinin Rumcadan alındığını yazıyor. Onun verdiği Rumca kelime Anadolu'da kullanılan *kiren* ve *giren* gibi birtakım verileri kolaylıkla izah ediyor. Ancak, yazar bu veriler yanında kullanılan *ergen*, *eren*, *eğran*, *eğren* ve *eyren* kelimeleri üzerinde durmuyor. Rumca *κράνο* kelimesinin bu verileri karşılamadığı açıktır. Bu verilerin Rumca *κράνω* 'kızılçık' (PANAGIOTIDIS) kelimesiyle ilgili olduğu anlaşılıyor. Bu duruma göre, *ergen*, *eren*, *eğran* kelimelerini *kiren* ve *giren* kelimeleriyle birleştirmekle Prof. TIETZE aldanmıştır. – Yazarın bu maddede saydığı verilere *kiren* 'kızılçık meyvası' (Zonguldak) (Dergi), *kiran* 'kızılçık' (Amasya, Kastamonu) (a. y.), *küren* 'kızılçık' (Tekirdağ, İstanbul, Çanakkale, Edirne, Balıkesir, İzmir*, Bursa*) ve *gören* 'kızılçık, kiren' (İstanbul, Amasya) (a. y.) kelimelerini de eklemek lâzımdır.

Yazar, bu maddenin sonunda, Erzincan çevresinde tesbit edilen *ergil* 'muşmula, töngel' (Dergi) kelimesini de vermiş, ancak *kiren*, *giren*... kelimeleriyle *ergil* kelimesi arasında bir ilgi olup olmadığını kesin olarak söylememiştir. Bence, Erzincan çevresinde tesbit edilen bu veriyi düzeltmek lâzımdır. Anadolu'da *ezgil* 'muşmula' kelimesi çok yaygındır. İşte, 'muşmula' mânasına gelen *ergil* kelimesinin bu kelimeye dayanılarak *ezgil* diye düzeltilmesi lâzımdır. Bu kelimenin Farsçada kullanıldığını da biliyoruz (*izkıl* 'a medlar' STEINGASS).

157. maddede *körepe* 'çalı kesmek için kullanılan aygıt, tahra' (Bilecik, Bursa) (Dergi), *kürebi* 'diken ve çalı kesmeğe mahsus yarım ay

biçiminde küçük balta, çekme' (Zonguldak, İstanbul, Trabzon) (a. y.), *gürebe* 'diken, çalı kesmeğe mahsus ucu iğri küçük balta' (Kocaeli, Ordu, Bolu) (a. y.)... gibi birtakım veriler üzerinde duran yazar, *gürebi* 'çalı kesmek için kullanılan ucu iğri balta' (Amasya) (a. y.), *kürepe* 1. 'odun veya çalı kesmeğe yarar demir bir aygıt, tahra, gürebi' (Bursa); 2. 'harman sıyırması' (Çanakkale) (a. y.), *kürenpe* 'sıyırması denilen harman aygıtı' (Bursa) (a. y.) kelimelerini vermiyor. Zonguldak'ta tesbit edilen *kürebi* 'uzunca ağaçtan sapı olan tahra' (Dergi) kelimesinin de bu verilerle ilgili olduğu açıktır. Yalnız, bu verinin *kürebi* (veya *kürepi*) diye düzeltilmesi lâzımdır, sanırım.

Bunlardan, başka, İzmir ilinde tesbit edilen *gözebi* 'tırpan' (Dergi) kelimesinin de bu maddede verilen kelimelerle ilgili olduğu anlaşılıyor. Ancak, bu verinin de *görebi* diye düzeltilmesi lâzımdır.

Yukarıda verdiğim *kürepe* (~ *kürenpe*) kelimesinin 'tahra' ve 'harman sıyırması' mânasına geldiğini belirtmiştim. Yurdumuzda 'harman sıyırması' mânasına gelen *kürüngü* (Çankırı) (Dergi) ve *kürütgü* (Kırşehir, Seyhan) (a. y.) gibi birtakım veriler daha tesbit edilmiştir. Yalnız, bu verilerle *kürepe* (~ *kürenpe*) kelimesi arasında bir ilgi olup olmadığı anlaşılmıyor.

159. Prof. TIETZE'nin topladığı verilere Eskişehir'de tesbit edilen *gerey* 'pazartesi günü' (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bundan başka, bu kelime Sivas çevresinde de kullanılır: *kire* 'pazar günü' (A. N. SAMOYLOVIČ : Yafetiçeskiy Sbornik II, 106). SAMOYLOVIČ bu kelimenin Rumcadan alındığını da belirtmiştir.

161. maddede tartışılmaya muhtaç birtakım veriler vardır. Prof. TIETZE bu maddenin başında Edirne'de kullanılan *kolapana* 'çocuk bezi' (Dergi) kelimesinin Rumcadan geldiğini belirtiyor. (Yazar her nedense bu kelimenin 'pamuklu çocuk bezi' [Kocaeli] ve 'paçavra' [İzmir] mânalarını vermiyor.) Bundan sonra *köpene* 'kundak çocuklarının sarıldığı pamuklu bez' (Çankırı) (Dergi), *köpen* 'çocukların altına veya bacakları arasına konan bez' (Ordu, Kocaeli, Çanakkale, Samsun) (a. y.) ve *küpen* 'beşik içine konulan şilte' (Ordu) (a. y.) kelimelerini veren yazar, *küpen* 'gömlek' (Zonguldak) (a. y.), *göben* 'eskimiş entari' (Denizli) (a. y.) ve *küpenez* 'şalvarın paça bağı' gibi birtakım verilerin de *kolapana* kelimesiyle ilgili olması ihtimalini ileri sürüyor.

Prof. TIETZE'nin belirttiği gibi, Edirne'de kullanılan *kolapana* kelimesinin Rumcadan geldiği güvenle söylenebilir. Yalnız, *kolapana* keli-

mesiyle *köpen*, *köpen*... kelimeleri arasında bir ilgi olup olmadığı kolaylıkla tesbit edilemiyor.¹

Yazar, *köpen* kelimesinin ‘çocukların altına veya bacakları arasına konan bez’ mânasına geldiği belirtiyor, hattâ ‘beşik içine konulan şilte’, ‘gömlek’, ‘eski entari’ gibi mânalara gelen birtakım veriler de sayıyor. Ancak, yazarın, *köpen* kelimesinin ‘eski hırka, eski elbise’ (Ankara, Sinop) (Dergi), ‘yamalı elbise’ (Sinop) (a. y.), ‘paçavra, eski bez’ (Ankara) (a. y.), ‘kalın yünden yapılmış elbise’ (Seyhan) (a. y.) gibi mânalarını vermemesi gözden kaçmıyor. Bu mânaların ‘gömlek’ ve ‘eskimiş entari’ mânalarıyla sıkı sıkıya ilgili olduğu açıktır. Sonra, *köpen* kelimesinin ‘beşik örtüsü’ (Sinop, Samsun) (Dergi) ve ‘minder’ (Çankırı, Kastamonu) (a. y.) gibi mânalarda kullanıldığını da yazar her nedense göz önünde tutmuyor. Bu mânalar da onun belirttiği ‘beşik içine konulan şilte’ mânasından farksızdır. Son olarak, *köpen* kelimesinin ‘adî dokunmuş kumaş’ (Kırşehir, Ankara), ‘uzun tüylü halı’ (Konya, Kayseri) ve ‘deve çulu’ (Seyhan, Niğde, İçel, Ankara) mânalarına geldiğini de biliyoruz (Dergi). Prof. TIETZE bu mânaları da vermiyor.

Yurdumuzda kullanılan *köpen* kelimesinin kökünü araştırırken, yalnız birkaç mânanın seçilmesi sağlam bir tutum sayılamaz. Türkçe *köpen* kelimesinin yukarıda saydığım mânaları arasında sıkı bir ilgi vardır. Bu ilgiyi belirtmek üzere yurdumuzda kullanılan *kaplama* 1. ‘yüzü ile astarı arasına zamlı pamuk konulan dikişsiz uzun hırka’ (Muğla); 2. ‘şilte, minder’ (Kırklareli); 3. ‘içerisi postlu kaput’ (Ankara) (Dergi) ve *kapama* 1. ‘pamuktan yapılmış, yakası kapalı hırka’ (Ankara, Zonguldak); 2. ‘elbise, entari’ (Zonguldak) (a. y.) kelimelerini verebilirim. Bu sebeple, *köpen* kelimesinin kökünü araştırırken, bütün mânalarını göz önünde tutmak şarttır. Diğer yandan, bu kelimenin kökü üzerinde dururken, Altay çevresinde kullanılan *köbön* ‘das Bett-pfühl’ (RADLOFF) kelimesinin de göz önünde tutulması lâzımdır.

Son olarak, ‘çocuk bezi’ mânasına gelen *büven* (Çanakkale) (Dergi) kelimesi de yukarıda verilen *köpen* kelimesiyle birleştirilebilir. Bu verinin *métathétique* bir şekil olduğu açıktır.

162. maddede yazar *köner* ‘çam fıstığı ağacı veya meyvası’ (Çanakkale) (Dergi), *künar* ‘çam fıstığı’ (İzmir, Antalya, Bursa*, Aydın, Denizli) (a. y.), *kunar* ‘çam fıstığı’ (Muğla, Erzurum) (a. y.), *küner* ‘çam fıstığı’

¹ Yurdumuzda tesbit edilen *köpten* ‘hırka’ (Kastamonu, Zonguldak) (Dergi) kelimesinin *köpen* kelimesiyle ilgili olması muhtemeldir (*köpen* > **köppen* > *köpten*).

(Antalya, İzmir) (a. y.) ve *güner* ‘çam fıstığı’ (Manisa) (a. y.) kelimelerini veriyor. Bu verilere *koynara* ‘Şam fıstığı kabuğu’ (Manisa) (Dergi) ve *küyner* 1. ‘çam sakızı’ (Ankara); 2. ‘bir çeşit çam ağacı, küknar’ (Zonguldak) (a. y.) kelimelerini de eklemek lâzımdır. Bence, yazı dilimizde kullanılan *kök nar* kelimesi de bu maddede sayılan kelimelerle ilgilidir.

167. maddede *elemne* ‘iplik çıkırığı’ (Edirne, Bursa*, Manisa, Konya*) (Dergi), *elemle* ‘iplik çıkırığı’ (Seyhan*) (a. y.), *elemli* (Kastamonu) (a. y.)... verileri üzerinde duran Prof. TIETZE, bu kelimelerin 14. maddede sayılan verilerle ilgili olması ihtimalini de göz önünde tutuyor. Gerçekten, bu maddedeki verilerin 13, 14 ve 15. maddelerdeki verilerle birlikte ele alınması daha doğrudur.

192. maddede Prof. TIETZE *murt* 1. ‘mersin ağacı ve meyvası’ (Seyhan, İçel, Antalya, Çorum, Niğde, Hatay); 2. ‘yeni doğmuş çocuğun başına ekilen kokulu ve nebatî bir toz’ (Gaziantep) (Dergi) ve *mut* ‘yeni doğmuş çocukların vücuduna podra gibi ekilen döğülmüş mersin yaprağı’ (Manisa) (a. y.) kelimeleri üzerinde duruyor. Ancak, *murt* kelimesinin Kıpçakçada da kullanıldığı yazarın gözünden kaçmıştır (T. HALASI KUN: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi V, 19, VII, 434; BESİM ATALAY: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VI, 104).

197. maddede Prof. TIETZE *sisre* ve *sitre* (Çanakkale) (Dergi) kelimelerini birleştirerek Almancaya ‘Eisen, mit dem Teig vom Knettrog gekrazt wird’ diye çeviriyor. Bu tarif yalnız *sisre* kelimesinin mânasına uyuyor (‘tekne içindeki hamuru kazımağa yarar aygıt’). Yazarın bu kelime ile birleştirdiği *sitre* kelimesi ise ‘hamur kesmeğe yarar demir aygıt’ mânasında kullanılır.

Yurdumuzda bunlara benzer birtakım kelimeler daha vardır: *eğseren* ‘tekne kıyısına ve dibine yapışan hamuru kazımak için kullanılan aygıt’ (Bolu, Kastamonu, Ankara) (Dergi), *eğsiran* (Isparta, İzmir, Amasya, Çankırı, Kütahya, Konya) (a. y.), *eysiran* ‘teknedeki hamuru kazımağa yarıyan aygıt’ (Afyon, Ankara, Bilecik, Zonguldak, Bursa, Isparta, Tokat, Eskişehir, Bolu, İzmir, Çankırı) (a. y.), *eyseran* ‘teknedeki hamuru kazımağa yarıyan demir aygıt’ (Ankara) (a. y.); *eyseren* ‘teknedeki hamuru kazımağa mahsus aygıt’ (Bursa, Zonguldak, Ankara) (a. y.), *ensiran* ‘tekne içindeki hamuru kazımağa yarıyan aygıt’ (Bilecik, Zonguldak) (a. y.), *ensiren* (Zonguldak) (a. y.), *asren* ‘hamur kesmeğe mahsus demirden bir aygıt’ (Eskişehir) (a. y.), *kisren* ‘hamur kazımıya yarar, etrafsız, küçük ateş küreğini andırır demir aygıt’ (Isparta) (a. y.), *siren* ‘hamur teknesini kazı-

mağa yarıyan aygıt' (Edirne) (a. y.), *sireni* 'saç üstünde pişen yufkayı altüst etmeğe yarıyan tahta aygıt' (Kastamonu) (a. y.), *eksiran* 1. 'ateş küreği' (Konya); 2. 'hamur tahta veya teknelerini kazımağa yarar aygıt' (Bolu); 3. 'hamur kesmekte kullanılan bir aygıt' (Konya) (a. y.), *eksiranı* 'hamur kesen veya kazıyan aygıt' (Isparta, Konya) (a. y.), *ekşisiran* 'teknedeki hamuru kazımağa yarıyan bir aygıt' (Çanakkale) (a. y.), *eseren* 'ateş küreği' (Elâzığ) (a. y.), *ersin* 1. 'ateş küreği' (Ankara, Amasya); 2. 'hamur teknesini kazımağa yarıyan geniş ağızlı demir bir aygıt' (Ankara, Çorum, Sinop, Bitlis) (a. y.), *ersön* 'kürek' (Samsun) (a. y.), *ersun* 1. 'ateş küreği' (Sivas, Amasya); 2. 'teknedeki hamuru kazımağa yarıyan aygıt' (Amasya) (a. y.), *ersün* 1. 'ateş küreği' (Giresun, Tokat, Amasya, Sivas, Seyhan, Elâzığ); 2. 'hamur kazımağa yarıyan aygıt' (Çankırı, Kastamonu, Amasya, Sinop); 3. 'yemenicilerin deri kesmek için kullandıkları balta yüzüne benzeyen bir aygıt' (Sinop) (a. y.), *erşin* 1. 'ateş küreği' (Malatya); 2. 'saçta yufka döndürmeğe yarıyan demir aygıt' (Kocaeli) (a. y.), *erşün* 'ekmek çevirmeğe yarıyan bir aygıt' (Malatya) (a. y.), *esiran* 'teknedeki hamuru sıyrılan demir aygıt; eyseren' (İzmir, Isparta, Kütahya, Konya, Bilecik) (a. y.), *esiren* 'hamur kazıyacak aygıt, eyseren' (Bilecik) (a. y.)...

Yukarıda saydığım veriler mânâ bakımından Prof. TIETZE'nin verdiği kelimelerden farksızdır. Yalnız, türlü *métathèse* imkânlarına rağmen, bu veriler ses bakımından *sisre* veya *sitre* kelimeleriyle birleştirilemez. Bununla birlikte, bu verilerin de Rumcadan alınmış olması muhtemeldir.

201. Prof. TIETZE, 'ördek' mânâsına gelen *babi* (Sinop, Samsun, Giresun) (Dergi) kelimesinin Rumcadan alındığını belirtiyor. Ancak, Kırım'da tesbit edilen *papî* 'die Ente' (RADLOFF) kelimesi yazarın gözünden kaçmıştır. Bundan başka, Nogaycada da buna benzer bir kelime kullanıldığını biliyoruz: *bapıy* 'ördek' (BASKAKOV).

Bence, *babi* kelimesinin kökü üzerinde dururken, *bibi* 1. 'ördek' (Ankara, Muğla, Manisa, İstanbul); 2. 'ördek yavrusu' (İçel) (Dergi) kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdır.

203. maddede Prof. TIETZE, 'ördek' mânâsına gelen *babuş* (Çankırı, Çorum, Erzurum, İstanbul) (Dergi) ve *babuş* (İstanbul) kelimeleri üzerinde duruyor ve bu kelimelerin Rumcadan alındığını yazıyor (Rumca $\pi\alpha\pi\iota\tau\zeta\alpha$ 'Entchen, Kriechente').

Yazarın bu maddede verdiği kelimelerden biri (*babuş*) Kadıçiftliği'nde tesbit edilmiştir. Anadolu ağızları ve göçmenler adlı yazımda belirttiğim gibi, Kadıçiftliği'nde tesbit edilen veriler genel

olarak Karaçayca kelimelerdir. Bu duruma göre, Kadıçiftliği'nde kullanılan *babuş* kelimesinin de Karaçayca bir veri olması lâzımdır. Gerçekten Karaçaycada bu kelimenin kullanıldığı tesbit edilmiştir (*babuš* 'Ente' PRÖHLE). PRÖHLE bu kelimenin Balkarcada da kullanıldığını bildiriyor (*papuš* 'Ente'). Bu verilere Kumukça *babiš* 'Ente' (NÉMETH) kelimesi de eklenebilir.

Bu verileri göz önünde tutarak, Kadıçiftliği'nde kullanılan *babuş* kelimesinin Rumcadan alınmadığını kesin olarak söyleyebilirim.

Prof. TIETZE'nin bu maddede verdiği *babuş* kelimesine gelince: *babuş* kelimesi gibi, bu kelimenin de Kuzey Kafkasya Türklerinden alındığı açıktır.

Karaçayca *babuš* kelimesinin Kabartaycadan geldiğini biliyoruz (Kabartayca *babyš*) (GUSTAV SCHMIDT: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XLVII, 467). Balkarca *papuš* ve Kumukça *babiš* kelimelerinin de Kabartaycadan alındığı anlaşılıyor.

204. maddede *papır* 'göl kenarlarında biten bir türlü saz' (Çanak-kale, İstanbul*, Bursa) (Dergi) ve *papur* 'hasır yapılan saz' (İstanbul*, Tekirdağ) (a. y.) verileri yanında Gagavuzca *papur* 'hasır örmeye yarar bir çeşit saz' (MOŠKOV) kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdır.

216. maddeye ek: *münüyet* 'fırına götürmek üzere içine ekmek hamuru konulan göz göz uzun tahta' (Isparta) (Dergi).

232. maddede Türkçe *öreke* kelimesi üzerinde duran Prof. TIETZE bu kelime ile ilgili bütün verileri veriyor. Yalnız, Çankırı ilinde kullanılan *üvere* 'ip eğirmeğe mahsus haç şeklindeki aygıt' (Dergi) kelimesi onun gözünden kaçmıştır. Bence, bu kelime *öreke* > **öreğe* > **öreve* > **övere* gibi birtakım duraklardan geçtikten sonra *üvere* şeklini almıştır. Buna göre, bu kelimenin *métathétique* bir şekil olduğu anlaşılıyor. Esasen, Prof. TIETZE'nin bu maddede verdiği kelimeler arasında da *méta-thétique* bir veri vardır: *ökre* 'bükülmüş yün ipini sarmağa yarıyan ağaç' (Samsun) (Dergi). Bu kelimenin *örke* (< *öreke*) şekline dayandığı açıktır.

233. maddeye ek: *irin* 'köşebaşı' (Trabzon, Aydın, Samsun) (Dergi).

237. madde de birkaç yeni veriyle bütünlenebilir. Prof. TIETZE bu maddede *senet* 'hamur tahtası' (Konya) (Dergi), *senit* 'hamur, ekmek, bazlama ve yufka açmağa yarıyan tahta' (Burdur, Kıbrıs, Seyhan, Antalya, Isparta, Denizli, İçel, İzmir, Kütahya, Afyon, Sivas, Konya, Aydın) (a. y.), *sevit* 'üzerinde yufka açılan tahta' (Isparta) (a. y.)... gibi birtakım kelimeler üzerinde duruyor. Bence, bu verilere 'hamur tahtası'

mânasına gelen *semen* (Kastamonu, Giresun) (Dergi) ve *sekmen* (Giresun) (a. y.) kelimeleri de eklenebilir. Bunlardan başka, *sement* 'hamur tah-tası' (Giresun, Sinop, Trabzon) (Dergi) ve *seben* 'üzerinde yufka açılan tahta, yassı ağaç' (Ordu) (a. y.) verilerini de göz önünde tutmak lâzımdır.

Bu yeni verilerle Prof. TIETZE'nin verdiği kelimeler arasındaki ilgiye gelince: *senet* ve *senit* kelimelerini göz önünde tutarak *sevit* kelimesi yanında **sevet* şeklinin varlığını kabul edebiliriz. Bu kelimeye dayanarak **sebet* ve **semet* gibi birtakım kelimelerin varlığı da kabul edilebilir. Yukarıda verdiğim *sement* kelimesinin bu sonuncu kelimedenden geldiği açıkça anlaşılıyor: **semet* > *sement*.

Bu duruma göre, *sement* kelimesindeki *-n-* *consonans*'ının ikincil bir ses olduğu açıktır. Türkçede buna benzer ikincil seslerin varlığını biliyoruz. Örnek olarak *uhut* 'buğdayı çimlendirerek yapılan bir türlü tatlı yemek' (Bolu) (Dergi), *uğut* (Çankırı, Sivas, Yozgat, Zonguldak) (a. y.) ve *uut* (Samsun) (a. y.) kelimeleri yanında kullanılan *uğunt* 'her hangi bir suretle çimlenmiş buğday veya arpa çimini kaynatarak pekmezle yapılan bir tatlı' (Samsun) (a. y.) kelimesini gösterebilirim.

Kastamonu ve Giresun illerinde kullanılan *semen* kelimesi de **semet* (> *sement*) kelimesiyle ilgilidir.

Bunun gibi, Ordu'da tesbit edilen *seben* kelimesini de yukarıda verdiğim **sebet* köküne bağlamak lâzımdır (**sebet* > **sebent* > *seben*).

Yukarıda verdiğim *sement* ve **sebent* kelimelerinin sonundaki *-t* sesinin düşmesi normaldir. Türkçede bunlara benzer birçok veriler vardır. Örnek olarak *böğet* 'suyu tutmak, kabartmak için önüne yapılan set, bent' (Sinop, Samsun, Kastamonu, Bolu, Çankırı, Afyon, Denizli, Aydın, Burdur, Isparta, Antalya, İçel, Seyhan, Konya, Maraş, Gaziantep, Erzurum, Sivas, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Malatya) (Dergi), *bövet* (Kırşehir, Konya, Tekirdağ) (a. y.), *büğet* (İzmir, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Elâzığ, Sinop, Isparta, Ordu, Zonguldak, Seyhan) (a. y.), *büvet* (Çankırı, Denizli, Konya) (a. y.) (> **böğent*) > *büvent* (Kayseri, Konya) (a. y.) kelimeleri yanında kullanılan *böğen* 'su bendi' (Sivas) (a. y.) kelimesini verebilirim. Bu veriler, yukarıda tesbit ettiğim **semet* > *sement* > *semen* ve **sebet* > **sebent* > *seben* duraklarına tamamiyle uyuyor: *böğet* (*bövet büğet, büvet*) > **bövent* (*büvent*) > *böğen*.

Yukarıda belirttiğim *sekmen* kelimesindeki *-k-* *consonans*'ını ikincil bir ses saymak lâzımdır, düşüncesindeyim.

Son olarak, *senit* (~ *senet*) kelimesinin Kıpçakçada kullanıldığını da biliyoruz: سنت (M. TH. HOUTSMA, Ein türkisch-arabisches

Glossar. Leiden, 1894. 78. s.). HOUTSMA, bu verinin 'Nudelbrett' mânasına geldiğini belirtmiş, ancak okunuşunu vermemiştir. Yurdu-muzda tesbit edilen verilere dayanarak, bu kelimeyi *senit* (veya *senet*) diye okuyabiliriz.

242. Yazar, 'saplariyle birlikte örülmüş soğan' mânasına gelen *üşküle* (Kayseri, Kırşehir) (Dergi) kelimesiyle *ıskala* 'ıska soğanı' (Konya) (a. y.) kelimesi arasındaki ilgiyi açıklamıyor. Bence, bu sonuncu kelime-nin 'soğan tohumu' mânasına gelen *ıska* (Çankırı, Konya, Ankara, Bolu) (Dergi) kelimesiyle ilgili olması daha muhtemeldir. Diğer yandan, yazarın verdiği *iskilen* 'tohumluk küçük soğan' (Isparta, Manisa, Konya, Burdur) (Dergi) kelimesi yanında *iskelen* 'tohumdan çıkmış küçük soğan, arpacık soğanı' (Afyon, Isparta, Bolu, Ankara, Niğde) (a. y.) ve *isgelen* 'küçük soğan' (Çankırı) (a. y.) kelimeleri de göz önünde tutulabilir. Ancak, bu verilerin *üşküle* kelimesiyle ilgisi de açık kalıyor. – Konya çevresinde kullanılan ve 'soğan tohumu' mânasına gelen *ilâsan* (Dergi) kelimesiyle *iskilen* (~ *iskelen*) kelimesi arasında bir ilgi olup olmadığı kesin olarak anlaşılmıyor.

253. maddede Prof. TIETZE Türkçe *tombak* 'mide' (Bursa) ve *tumbak* 'karın' (Edirne, Balıkesir*, Çanakkale*) (Dergi) kelimelerini Rumca στόμαχος 'Magen' kelimesiyle birleştiriyor. Ancak, yazar, 1957 de çıkan Slavische Lehnwörter in der türkischen Volks-sprache adlı yazısında (223. madde), bu birleştirmeden vazgeçerek, Türkçe *tumbak* kelimesinin Bulgarcadan (Bulgarca *tumbak* 'Bauch') alındığını ileri sürmüştür. Bence, yazarın bu düşüncesi de düzeltilmeğe muhtaçtır. Yazımızın İslâvca kelimeler bölümüne bakınız (223. madde).

262. Konya'da tesbit edilen *tirfil* 'çimenler arasında biter, üç yuvar-lak yapraklı bir ot' (Dergi) kelimesinin Rumcadan geldiği açıktır. Yalnız, bu kelimenin yazı dilimizde de kullanıldığı Prof. TIETZE'nin gözünden kaçmıştır.

263. maddede sayılan veriler *cimbi* 'ufak üzüm salkımı' (Derleme-ler) kelimesiyle bütünlenebilir.

272. maddede Rumcadan geldiği tesbit edilen *cimbit* 1. 'yemek çatalı' (Antalya, Konya); 2. 'cimbız' (Konya) (Dergi), *cimbit* 'yemek çatalı' (Antalya, Konya) (a. y.) ve *cimbirt* 'ağacın tepesinde bulunan meyvaları toplamak için ucuna sırik çakılmış avuç biçiminde bir aygıt, lâle' (Giresun) (a. y.) kelimeleri yanında *cinbit* 'yemek çatalı' (Burdur) (a. y.) kelimesi de göz önünde tutulabilir. Bundan başka, bu verilere Gagavuzca *cimbiz* 'cimbız' (Moškov) kelimesini de eklemek lâzımdır.

274. maddede *cubur* 'üzüm posası' (Konya, İçel) (Dergi) ve *cubar* 'üzüm cibresi' (Anadolu) (Derlemeler) kelimeleri yanında *çöbre* 'posa, tortu' (Zonguldak) (Dergi) kelimesini de saymak lâzımdır.

Prof. TIETZE'nin tesbit ettiği gibi, Türkçe *cibre* kelimesi Rumcadan alınmıştır. Bu sebeple, *cibre* kelimesi Tatarca (Kazan) *çüpre* 'der Hefen' (RADLOFF) veya Kazakça *şöbrö* 'der Bodensatz' (a. y.) verileriyle birleştirilemez.

277. maddede Prof. TIETZE 'kevgir' mânasına gelen *ilistir* (Isparta, Çankırı, Ankara, Antalya, Amasya, Giresun, Sivas, Kars, Ordu, Tokat, Denizli, Bolu, Kütahya, Konya, Trabzon, Manisa, Elâzığ, Malatya, Çorum, Afyon, Niğde, İzmir, Bilecik, Sinop, Samsun) (Dergi), *iliştir* (Erzurum, Bilecik, Gümüşane, Bursa, Burdur, İzmir, Kırşehir) (a. y.), *iliskir* (Güney Anadolu) (Derlemeler) ve *ikistir* (Eskişehir) (Dergi) kelimelerinin Rumcadan alındığını belirtiyor.

Yazar, *ilistir*, *iliştir* ve *iliskir* kelimeleri yanında kullanılan *ikistir* şekli üzerinde durmuyor. Yalnız Eskişehir'de tesbit edilen bu veri ses bakımından kolay kolay anlaşılıyor. 1948 de çıkan bir yazımda (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VI, 446) bu verinin *ilistir* diye düzeltilmesi lâzım geldiğini söylemiştim. Ancak, yazar bu yazıdan habersiz kalmıştır.

278. maddede yazar yazı dilimizde kullanılan *filenk* ve *felek* kelimelerini saymamıştır.

283. Anadolu'da *fisgil* 'ufak çiban' (Konya), *fisirdi* 'ciltte meydana gelen sivilce, kabarcık' (Zonguldak), *fisirgi* 'sivilce' (İçel), *fiskil* 'sivilce' (İçel) (Dergi) gibi birtakım kelimeler daha tesbit edilmişse de, bunların *fiska* kelimesiyle ilgili olup olmadığını kesinlikle bilmiyorum. Yalnız, dilimizde kullanılan *fiske* 'içi su dolu kabartı' kelimesinin de Rumcadan geldiği açıktır.

292. maddede *halkın* 'liyen' (Kayseri) (Dergi), *halgın* 'küçük bakır kazan' (Kayseri, Kocaeli) (a. y.), *helkin* 'kazan veya tencere' (Kayseri, Kırşehir) (a. y.), *helgin* 1. 'kulplu büyük bakır liyen' (Seyhan); 2. 'küçük kova' (Seyhan) (a. y.), *hergil* 'bakırdan yapılmış, çömlek vazifesini gören bir türlü kap' (Kayseri) (a. y.) kelimeleri yanında *hingil* 'su koğası' (Malatya, İstanbul*) (a. y.) kelimesini de saymak lâzımdır. Bundan başka, *cingil* 'helke, bakraç, kova' (Niğde, Konya, Kayseri, İstanbul, Kırşehir, Çorum, Manisa) (a. y.), *çengil* 'bakır kova' (Manisa) (a. y.), *çingil* 'küçük bakraç' (Seyhan, Kayseri, İçel, Antalya, Konya, Aydın, Isparta, Kars) (a. y.) kelimelerinin de bu verilerle ilgili olması muhte-

meldir: *helgin* > **hilgin* > *hingil* > *cingil* > *çingil*. Bu kelimelerle ilgili olarak *cingil* 'kova' (Niğde, Yozgat) (Dergi) ve *cöngel* 'kova' (Trabzon) (a. y.) gibi birtakım veriler daha vardır.

293. maddede de küçük birkaç eksiklik göze çarpıyor. Prof. TIETZE verilerini toplarken Konya çevresinde tesbit edilen *heke* 'süt sağmaya ve su koymağa yarıyan bakır kap' (Dergi) kelimesiyle Yozgat ve Kayseri illerinde kullanılan *heleke* 1. 'su bakracı, su kabı' (Yozgat); 2. 'kova' (Kayseri) (a. y.) kelimesini gözden kaçırmıştır.

296. maddede Prof. TIETZE yalnız Denizli'de kullanılan *herek* 'bağ çubuklarının dibine dikilen bir arşın boyundaki odun' (Derlemeler) kelimesini vermiş, Dergi'de tesbit edilen birçok verileri gözden kaçırmıştır.

Bu kelime, yazarın da belirttiği gibi, yazı dilimizde de kullanılır (*herek*). Bu sebeple, Dergi'de bu kelimenin yalnız 'uzun boylu ve yakışsız adam' (Yozgat) mânası kaydedilmiştir. Ancak, Dergi'de bu kelimeye dayanan birtakım veriler daha vardır: *herenek* 'biçimsiz uzun' (Kırşehir); *herenk* 'bir tarafı ince, diğer tarafı kalın ağaç' (Kütahya); *heyrek* 1. 'dikilen bitki ve fidanları düzgün yetiştirmek için diplerine çakılan değnek veya kazık' (Ankara, Balıkesir, Konya); 2. 'tabii halinden fazla büyüyen hayvan' (Konya). Burdur ve Muğla çevresinde kullanılan *ferek* 1. 'asma çubuklarını bağlamak için dikilen ağaç, herek' (Burdur); 2. 'üzüm verecek hale gelmiş bağ çubuğu' (Muğla) (Dergi) kelimesi de *herek* kelimesinin yeni bir şeklinden başka bir şey değildir.

Bence, Türkçe *cerek* 1. 'ince uzun ve yuvarlak sırk, dilme' (Sivas, Kırşehir, Tokat, Niğde, Yozgat, Eskişehir, Kayseri, Kars, Amasya, Çankırı, Giresun, Sinop, Çorum, Çanakkale, Afyon, Çoruh, Ağrı, Malatya, Ordu, Maraş, Samsun); 2. 'kaburga kemiği' (Erzincan); 3. 'koyunun döşü' (Çanakkale); 4. 'kağnı oku' (Çankırı) (Dergi) kelimesi de *herek* kelimesiyle ilgilidir. Bu kelimenin *çerek* 'tavan süpürgesinin sırgı, yapı işlerinde kullanılan sırk' (Erzincan, Ankara) (a. y.) şekli de tesbit edilmiştir. Derlemeler'e göre, *cerek* kelimesi 1. 'dam örtüleceği zaman atmaların üstüne konan ağaç' (Malatya, Kayseri, Erzurum, Niğde); 2. 'bağ asmalarının dayacağı' (Kayseri, Erzurum) mânalarına gelir. Bu sonuncu mânâ *herek* kelimesinin mânasından farksızdır. Derlemeler'de *çerek* 'merteğin büyüğü, yontulmuş müdevver ağaç olup asmalarda, hafif çardak ve damlarda kullanılır' (Orta Anadolu) şekli de kaydedilmiştir.

Bu duruma göre, Türkçe *herek* kelimesiyle *cerék* (\sim *çerék*) kelimesi arasında mâna bakımından hiçbir fark olmadığı anlaşılıyor. Türkçe *cerék* kelimesinin başındaki *c-* sesine gelince: Rumcadan alındığı anlaşılan *helik* 'duvar örerken büyük taşların arasına konulan ufak taş parçaları' (Maraş, Antalya, Niğde, Seyhan, Kayseri, Eskişehir, Isparta, Muğla, Giresun, Konya, Burdur, Ankara, İçel, Çorum, Yozgat, Sivas, Kırşehir, Kocaeli, Afyon, İzmir) (Dergi) kelimesinin *celik* 'moloz (taş)' (Niğde) (a. y.) şeklini aldığını biliyoruz. Bunun gibi, Türkçe *kengel* (\sim *kenger*) kelimesinin Isparta'da *cenger* 'çöğen otuna benzer yabancı sakız otu' (Dergi) diye söylendiği de tesbit edilmiştir. (Dergi'de *henger* şekli de vardır.)

Bu örneklerle göre, *herek* kelimesinin *cerék*, *çerék* gibi şekiller alması tabîidir.

298. maddede *şerevle* 'tutam, demet' (Isparta, Konya) (Dergi) ve *şevre* 'ekin biçerken işçinin bir eline biriktirdiği hububat sapları, demet' (Isparta) (a. y.) verileri yanında *şevile* 'hububat orakla biçilirken tutulan bir demet, deste' (Isparta) (a. y.) kelimesini de saymak lâzımdır.

Anadolu'da kullanılan Rumca kelimelerin, Prof. TIETZE'nin bu yazıda tesbit ettiği maddelerden ibaret olmadığı tabîidir. Bu kelimeler yeni verilerle artırılabilir. İşte birkaç örnek :

Rumca *καλαμπόκι* 'Mais': *kalembek* 'mısır darısı' (Edirne*, Seyhan) (Dergi); *kalenbek* 'mısır darısı' (İstanbul) (a. y.); *kalimbek* 'mısır darısı' (Kocaeli*) (a. y.).

Rumca *κοχλίαζ* 'kabuklu, sümüklü böcek, salyangoz' (PANAGIOTIDIS): *koklagaz* 'salyangoz, sümüklü böcek' (Isparta) (Dergi); *koklangoz* 'salyangoz, sümüklü böcek' (Isparta, Aydın, Muğla) (a. y.); *koklukoza* 'salyangoz' (Isparta) (a. y.); *kortlangoz* 'salyangoz' (Muğla) (a. y.); *kurtlangıç* 'salyangoz' (Kütahya) (a. y.); *kavlangoz* 'salyangoz' (Kütahya) (a. y.); *kaplangoz* 'salyangoz' (Denizli) (a. y.); *gortlangoz* 'salyangoz' (Muğla) (a. y.). - Bu verilerde *salyangoz* (< Rumca) kelimesinin *analogique* baskısını göz önünde tutmak lâzımdır.

Rumca *κουμοῦλα* 'yığın, küme' (PANAGIOTIDIS): *kumul* 'yığın, eksibe' (Gümüşane, Gaziantep, Ordu, Trabzon) (Dergi).

Rumca *κυπρίνος* 'sazan balığı' (PANAGIOTIDIS): *gibrin* 'göllerde yaşayan sazan balığı' (Bursa) (Dergi); *kibrin* 'sazan balığı' (Bursa) (a. y.).

Rumca παραθύρι 'pencere' (PANAGIOTIDIS): *palatur* 'pencere' (Antalya) (Dergi).

Rumca πετσοῦδα 'bir nevi palamut balığı' (PANAGIOTIDIS) : *fiçita* 'palamut balığının bir nevi' (İstanbul) (Dergi). – Bilindiği gibi, bu kelime yazı dilimizde de kullanılır (*piçuta*).

Rumca σιφοῦνι 'değirmen suyunun aktığı delik, savak' (PANAGIOTIDIS) : *sifin* 'değirmen oluşunun deliğini daraltmak için ucuna takılan dar ağaç boru' (Samsun, Sinop) (Dergi); *fısın* 1. 'değirmen oluşu altındaki poyraya ilâve edilen ince, dar ağaç borudur ki suyun tazyikini arttırmak suretiyle çarkların hızlı dönmesini temin eder' (Kırşehir, Kayseri, Sivas, Konya, Tokat); 2. 'tavşan yuvasındaki hava deliği' (Niğde) (a. y.); *zifin* 'değirmen oluşunun deliğini daraltmak için ucuna takılan dar ağaç boru' (Sinop) (a. y.).

Rumca σινίκι 'şinik, bir nevi hububat ölçeği' (PANAGIOTIDIS) : *şinik* 1. 'sandık' (İstanbul); 2. 'ekin ölçeği' (Sinop) (Dergi).

Bu kelimenin yazı dilimizde kullanıldığını da biliyoruz.

Rumca σουγιῶς 'çakı' (PANAGIOTIDIS): *soya* 'çakı, bıçak' (Bursa, Eskişehir, Kütahya, Konya, Antalya) (Dergi); *soya* 'çakı' (Teke) (Derlemeler).

Rumca φάβα 'ezme, bakla, bezelye ezmesi' (PANAGIOTIDIS): *pava* 'değirmende yarılmış bakla, bakla yarması' (Muğla) (Dergi).

Rumca φῶλος 'folluk yumurta' (PANAGIOTIDIS): *hol* 'fol yumurtası' (Çankırı, Isparta, Bilecik, Seyhan) (Dergi). – Bolu, Tokat ve Bilecik illerinde tesbit edilen *holluk* 'tavuğun yumurtladığı yer, folluk' (Dergi) kelimesi *hol* kelimesinin normal bir türevidir.

Yukarıdaki verilere yazı dilimizde kullanılan *fol* ve *folluk* kelimelerini de eklemek lâzımdır. 1958 de çıkan küçük bir yazımda (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1958. 13 - 15) *folluk* kelimesinin Bulgarcadan alındığını yazmıştım. Rumca φῶλος kelimesini gördükten sonra, o yazımda Türkçe *folluk* kelimesinin Bulgarcadan geldiğini söylerken al-dandığımı anladım.

Bunlardan başka, birçok yerlerde kullanılan *eynel* ~ *eyner* kelimesinin de Rumcadan geldiğini tahmin ediyorum: *eynel* 'sürülecek bir tarlanın muayyen kimselere ayrılan muayyen cephe veya parçası' (Afyon, Hisarardıköyü [il?], Konya, Denizli, Burdur, Isparta) (Dergi); *eyner* 1. 'tarla çapalanır veya ekin biçilirken tarlanın ilk önce işlenmeğe başlanan kısmı, parçası' (Konya); 2. 'tarlada orak biçen işçilerin başı' (Bursa) (a. y.); *eynar* 'yarıcı, ortakçı, bölücü' (Bahkesir) (a. y.); *ener*

'bağ işlerinde her işçiye düşen parça' (İzmir) (a. y.); *enar* 'orak biçerken kılavuzluk eden adam, amelebaşı' (Giresun, Manisa) (a. y.); *eğnel* 'işçilerin muntazam sıra ile iş görmesi; avcuların avcu hattı üzerinde bir şeyi arayıp taraması' (Aydın) (a. y.); *öyner* 'tarlada çalışan işçilerin tuttukları cephe' (Gümüşane) (a. y.).

Bu veriler yanında *eynelci* 'biçilecek tarlada ameleyi idare eden' (Isparta) (Dergi) ve *eynerci* 'biçilecek tarlada ameleyi idare eden [adam]' (Denizli) (a. y.) gibi birtakım türevler de tesbit edilmiştir. Bütün bu verilere ek olarak, *eyner* kelimesinin Kıbrıs'ta kullanıldığını da tesbit ettiğimi söyleyebilirim.

Son olarak, *kalevre* 1. 'kenarları dikişli ayakkabı' (Yozgat); 2. 'âdi ayakkabı, yemeni' (Seyhan, Ankara) (Dergi), *kalevle* 1. 'ayakkabı' (Ankara, Konya, Kastamonu, Tokat, Çorum); 2. 'kundura' (Konya, Ankara, Yozgat); 3. 'ayağa giyilen yemeni' (Tokat, Amasya, Ankara); 4. 'çivisiz yapılmış ayakkabı' (Ankara); 5. 'köylü kadınlarına mahsus yazlık ayakkabı' (Tokat); 6. 'kadın ayakkabısı' (Ankara) (a. y.), *kalevele* 'ayakkabı, kundura' (Konya, Ankara) (a. y.), *kanevre* 'çapula nevinden bir ayakkabı' (Trabzon, Sivas) (a. y.) kelimelerinin de Rumcadan geldiğini tahmin ediyorum. Bulgarca *kalevra* 'soulier' (MARKOV) ve Sırpça *kalevre* 'Art kurzer Hosen' (BERNEKER) kelimelerinin de Rumcadan geldiği anlaşılıyor.

Rumcadan Türkçeye geçen kelimelere son verirken, 'arpacık soğanı' mânasına gelen *göğer* kelimesi üzerinde de durmak lâzımdır. Bu kelime Anadolu'da çok yaygındır: *göğer* 'küçük soğan' (Konya, Antalya) (Dergi), *göner* 'ufak soğan' (Kayseri) (a. y.), *göver* 'küçük soğan, arpacık soğanı' (Çanakkale, İçel, Sivas, Konya, Denizli) (a. y.), *güver* 'arpacık soğanı' (a. y.).

1958 de Jean Demy Armağanı'nda çıkan bir yazımda (86. s.) *göğer* kelimesini Türkçe *gök* kelimesinin türevleri arasında saymıştım. Sonradan Rumcada da buna benzer bir kelime kullanıldığını gördüm: *κοκκάρι* 'küçük soğan, arpacık soğanı' (PANAGIOTIDIS). Bu veri karşısında, yalnız Anadolu'da kullanılan *göğer* kelimesinin Rumcadan alınmış olması da akla gelebilir. Bu soru üzerine kesin bir şey söyleyebilmek için her halde yeni verilere ihtiyaç vardır.

II. İSLÂVCA KELİMELER

18. maddede *cavka* 'siyah renkte, gagası ve bacakları kalın, dağlık yerlerde yaşayan ve cavk cavk diye bağırarak bir cins kuş' (Gü-

müşane) (Dergi), *çavga* 'karga' (Bursa*, Kırklareli*, Malatya, Kocaeli*) (a. y.), *çafkar* 'karga' (Balıkesir) (a. y.) ve *çavka* 'karga yavrusu' (Çanakkale) (a. y.) kelimeleri Bulgarca ve Sırpça *čavka* 'Dohle' kelimeleriyle birleştiriliyor.

Gümüşane'de tesbit edilen *cavka* kelimesiyle *çavka* (~ *çavga*) kelimeleri arasında büyük bir benzerlik göze çarpıyor. Buna rağmen, bu kelimenin *çavka* 'karga' kelimesiyle birleştirilmesi düzeltilmeye muhtaçtır, sanıyorum. Bence "cavk cavk diye bağırın" bu kuşun adı Bulgarca ve Sırpçada kullanılan *čavka* kelimesiyle birleştirilemez. Çünkü Gümüşane'de kullanılan *cavka* kelimesinin, bu kuşun sesiyle ilgili bir ad olduğu açıktır.

Esasen, Bulgarca ve Sırpça *čavka* kelimesi de karganın çıkardığı sese dayanan bir addır. Macarcada da buna benzer bir kelime vardır (*csóka* 'Dohle'). Bundan başka, Mişerler de *čavqa* kelimesini kullanırlar (H. PAASONEN: Journal de la Soci  t   Finno-Ougrienne XV, 2: 51). Tatarlar arasında *  ke* (*qara   ke* 'die schwarze Dohle') (RADLOFF) kelimesi tesbit edilmiştir. PRÖHLE'ye göre, Karaçayca ve Balkarcada da bunlara benzer bir kelime vardır (Karaçayca *  'auqa* 'Dohle', Balkarca *  auqa* 'Dohle').

Z. GOMBOCZ (M  moires de la Soci  t   Finno-Ougrienne XXX, 62-63) Macarca *cs  ka* kelimesinin Türkçeden alındığını ileri sürmüştür. I. KNIEZSA (A magyar nyelv szl  v j  vev  nyszavai. I. k  tet 2. r  sz. Budapest, 1955. 616-617. s.) *cs  ka* kelimesinin etimolojisiyle ilgili olarak hem Bulgarca ve Sırpça *čavka* kelimesini belirtmiş, hem de Türkçe *  vqa* kelimesini vermiştir. Ancak, bu kelimeler arasındaki büyük benzerlik karşısında Macarca *cs  ka* kelimesinin İsl  v dillerinden mi, yoksa Türk dillerinden mi alındığını kesin olarak söylememiştir. Karganın çıkardığı sese dayanan bütün bu kelimelerin müstakil birer ad olması da muhtemeldir.

Kuş adlarında buna benzer örnekler çoktur.   rnek olarak *guguk* adını alabiliriz. Bilindiği gibi, bu kuşun türlü dillerdeki adları arasında büyük bir benzerlik vardır.

Bu duruma, göre, Gümüşane'de kullanılan *cavka* kelimesinin *çavka* kelimesiyle ilgili olmadığı anlaşılıyor. Ancak, göçmenler arasında kullanıldığı tesbit edilen *çavga* ve *çavka* kelimelerinin Bulgarcadan (veya Sırpçadan) alındığı açıktır.

Prof. TIETZE, *çavga* ve *çavka* kelimeleri yanında Balıkesir'de kullanılan *çafkar* kelimesini de vermiş, ancak, her nedense bu verinin ses bakımından izahına karışmamıştır.

22. maddede Prof. TIETZE 'mısır sapı' mânasına gelen *çokan* (Tekirdağ) (Dergi) kelimesini Bulgarca *čokan* 'entkörnter Maiskolben' (~ Sırpça *čokanj* 'Strumpf, Stengel; ausgedroschene Kukuruzkolben') kelimesiyle birleştiriyor. Bu birleştirme gerek ses, gerek mânâ bakımından açıktır. Ancak, yazar Tekirdağ ilinde kullanılan *çokan* kelimesinin Türkçe *koçan* kelimesiyle ilgisini göz önünde tutmuyor. Bence, bu kelime *koçan* kelimesinin *métathétique* şeklinden başka bir şey değildir (*koçan* > *çokan*).

Macarca *kocsány* 'Stiel, Stengel' kelimesinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla Türkçe *koçan* kelimesiyle ilgili olduğunu biliyoruz. Macarcada *kocsány* kelimesi yanında *csokány* şekli de kullanılır. İşte bu *csokány* kelimesinin de *métathétique* bir şekil olduğu anlaşılıyor.

25. maddede Prof. TIETZE Türkçe *çula* 'küçük kulaklı koyun veya keçi' (Çanakkale, İzmir) (Dergi) kelimesini Sırpça *čula* 'die Stutzohrige, die mit kleinen Ohren' (KARADŽIĆ) (~ Bulgarca *čul* 'mit kleinen oder spitzen Ohren; ohne Ohren [von Tieren]') kelimesiyle birleştiriyor.

Yazarın ileri sürdüğü bu birleştirmeyi kabul ediyorum. Yalnız, onun verdiği verilere Rumence *ciul* 'ohne Ohren, mit kleinen Ohren (von Tieren)' ve Macarca *csula* 1. 'mit abstehenden, herabhängenden Ohren'; 2. 'mit geschnittenen Ohren'; 3. 'mit kleinen Hörnern (von Kühen)' kelimelerini de eklemek lâzımdır.

Prof. TIETZE bu maddeyi yazarken benim 1943 te Magyar Nyelv'de (XXXIX, 360) çıkan küçük yazımdan habersiz kalmıştır. Bu yazımda Macarca *csula* kelimesini Çanakkale ve İzmir çevresinde tesbit edilen *çula* kelimesiyle birleştirmiş ve İslâvca verilerin Macarcadan alındığını ileri sürmüştüm.

Prof. I. KNEZSA (A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I. kötet 2. rész. Budapest, 1955. 818-819. s.) benim ileri sürdüğüm bu birleştirmeyi kabul etmiş, ancak İslâv dillerinde kullanılan verilerin Macarcadan alındığı düşüncesine katılmamıştır. Ona göre, bu kelimelerin de Türkçeden geçmiş olması lâzımdır.

Yukarıda da belirttiğim gibi, Türkçe *çula* kelimesinin dar bir alanda kullanıldığını göz önünde tutarak, Prof. TIETZE'nin birleştirmesine katılıyorum. Bu durum karşısında Macarca *csula* kelimesinin de Sırpça veya Hırvatçadan geldiği anlaşılıyor.

31. maddede Prof. TIETZE yalnız *domik* 'bahçe ve bostanları beklemek için ağaç ve çamurdan yapılan kulübe' (Van) ve *domuk* 'kışın avcıların yaptıkları av bekleme siperleri' (Bitlis) (Dergi) kelimelerini veriyor. Bu verilere *damık* 'evcik, küçük ev' (Kars, Erzincan) (Dergi) ve *tomik* 'tilkiler için kurulan av pususu' (Bitlis) (a. y.) kelimeleri de eklenebilir.

35. Samsun'da tesbit edilen *dubak* 'bir metre uzunluğunda kesilmiş ağaç' (Dergi) kelimesinin 'kleine Eiche' mânasına gelen Rusça *dubok* ve Sırpça *dubak* kelimeleriyle birleştirilmesini düzeltmek lâzımdır. Prof. TIETZE Türkçe *dubak* kelimesinin mânasının pek açık olmadığını belirtmişse de, bu birleştirmeyi ileri sürmekten çekinmemiştir.

Dergi'de *dubak* kelimesiyle ilgili birkaç veri daha vardır: *dobak* 'kütük, tomruk' (Çorum, Samsun); *domak* 'ocağa konan ana kütük' (Samsun); *dabak* 'dalları kesilmiş ağaç gövdesi' (Tokat).

Bu verilere göre, Türkçe *dubak* kelimesinin 'kesilmiş ağaç', yani 'kütük' veya 'tomruk' mânasına geldiği anlaşılıyor. Bu sebeple, bu kelime 'kleine Eiche' mânasına gelen Rusça *dubok* veya Sırpça *dubak* kelimelerinden alınmış olamaz.

39. Prof. TIETZE'nin belirttiği gibi, *gaber* 'gürgen ağacı' (Çanakkale*, İstanbul*), *gobar* 'ufak yapraklı ve odun kısmı sert olan bir cins meşe' (Çanakkale) ve *kobar* 'meşe ağacı' (Çanakkale) (Dergi) kelimelerinin Bulgarcadan alındığı açıktır (Bulgarca *gabăr* 'Hagebuche, Carpinus betulus'). Bu verilere *kubar* 'meşe ağacı' (Çanakkale) (a. y.) kelimesi de eklenebilir.

40. maddede Prof. TIETZE İzmir çevresinde tesbit edilen *gacak* 'saksagan' (Dergi) kelimesinin Sırpçadan (Sırpça *gačac* 'Saatkrähe') geldiğini ileri sürüyor. Yazar bu iki kelime arasındaki mânâ farkı üzerinde durmuyor, yalnız *gacak* kelimesinin sonundaki *-k* sesini izah etmek üzere 139. maddede verdiği bir etimolojiye dayanmakla yetiniyor.

İzmir çevresinde kullanılan *gacak* kelimesinin Sırpçadan geldiğini ileri sürerken Prof. TIETZE, 'saksagan' mânasına gelen *kaçkaç* (Artvin) (Dergi) kelimesi üzerinde durmadığı gibi, *cakak* 'saksagan' (Bursa) (a. y.) ve *cakcağan* 'saksagan' (Ankara, Kırşehir) (a. y.) kelimelerini de göz önünde tutmamıştır. Bunlardan başka, bu maddede 'saksagan' mânasına gelen *gıcık* (Manisa) (Dergi) kelimesini de gözden kaçırmamak lâzımdı.

Bütün bu kelimelerin, saksığanın çıkardığı sese dayandığı anlaşılıyor. Türkçede bunlara benzer pek çok kuş adı vardır. İşte birkaç örnek:

1. *cakcak* 1. 'hindi' (Zonguldak); 2. 'bir nevi karga' (Bilecik); 3. 'ağaçkakan' (Konya) (Dergi);

2. *sakça* 1. 'kara karga' (Eskişehir, Kayseri); 2. 'ala karga, saksığan' (Kırşehir) (Dergi);

3. *sağsak* 'saksığan' (Amasya) (Dergi); *sâsak* 'saksığan' (Çorum) (a. y.). – Türkçe *saksığan* kelimesinin de bu verilerle ilgili olması muhtemeldir.

Bu verilere göre, İzmir ilinde kullanılan *gacak* kelimesinin de saksığanın çıkardığı sestten geldiği açıkça anlaşılıyor.

47. Benim bildiğime göre, *grah* kelimesiyle ilgili en eski veri, Silistre livası kanununda geçer. Bu kanun 1569 da yazılmıştır (ÖMER LÛTFİ BARKAN, XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı imparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt. 1943. 281. s.). Bundan başka, III. Mehmet devrinden kalan Uyvar eyaleti kanunnamesinde de bu kelimenin kullanıldığını biliyoruz (BARKAN, a. y. 313. s.). Prof. TIETZE, BARKAN'ın eserinden yararlanmışsa da, *grah* kelimesi gözünden kaçmıştır.

Gagavuzca *grah* 'bezelye' (Moşkov) kelimesi de Bulgarcadan alınmıştır.

48. maddede Prof. TIETZE *kvranka* 'okka, dirhem gibi tartı' (Çanakkale *) (Dergi) kelimesinin Rusçadan alındığını belirtiyor (Rusça *grivenka* 'Gewicht; Pfund'). Bu birleştirmeyi ileri sürerken Altay ağzlarında kullanılan *kürenke* 'das Pfund' (RADLOFF) kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdı. Bundan başka, bu kelimenin Kafkasya dillerinde kullanıldığını da biliyoruz.

50. maddede *gugute* 'güvercin' (Tekirdağ) (Dergi), *gugutçuk* 'kumru' (Trabzon) (a. y.) ve *gugucuk* 1. 'kumru' (Bursa, Manisa); 2. 'kumrunun ufağı, yusuçuk denilen kuş' (Kütahya) (a. y.) kelimelerini izaha çalışırken Prof. TIETZE Bulgarca *gugutka* 'Turteltaube' ve Sırpça *gugutka* 'Lachtaube' kelimelerini veriyor. Ancak, bu verilerle yalnız *gugute* kelimesi izah edilebilir. Yazarın verdiği *gugutçuk* ve *gugucuk* kelimelerinin *gugutka* verisiyle izah edilemeyeceği açıktır. Bu kelimeleri izah etmek üzere Bulgarca *guguçik* 'tourterelle' (MARKOV) kelimesini göz önünde tutmak lâzımdır.

İzmir ve çevresinde tesbit edilen *gugusku* 'kumru' (Dergi) kelimesinin bu maddede verilen kelimelerle ilgili olması muhtemeldir. Ancak, yukarı-

da saydığım Bulgarca veriler, bu kelimeyi ses bakımından tamamiyle karşılamıyor.

52. maddede Prof. TIETZE Kastamonu köylerinde tesbit edilen *gume* 'ahır' (Dergi) kelimesini Rusça, Bulgarca, Sırpça *gumno* 'Tenne' kelimesiyle birleştiriyor. Yazar bu kelimelerin şekil ve mâna bakımlarından birbirini tamamen tutmadığını belirtmişse de, *gume* şeklinin izahına girişmemiştir.

Kastamonu çevresinde kullanılan *gume* kelimesinin Rusça, Bulgarca veya Sırpçadan geldiği ileri sürülemez, sanıyorum. Çünkü bu kelime yurdumuzun birçok yerlerinde tesbit edilen bir kelime ile sıkı sıkıya ilgilidir: *güme* 'ahır' (Çankırı, Zonguldak, Bolu) (Dergi). Bu kelimenin 'avcı kulübesi' (Isparta, Afyon, Aydın, Çankırı, Tokat, Giresun, Burdur, Bursa*, Edirne) ve 'taş, toprak veya ağaçtan yapılan bağ, bahçe kulübesi' (Manisa, Ankara, Eskişehir, Bursa, Zonguldak) (a. y.) gibi mânaları da vardır. Bu kelimenin *küme* şekli de yaygındır: *küme* 1. 'bağ ve bostanlarda çörçöpten yapılmış bekçi sığınağı' (Bursa, Ankara); 2. 'avcı kulübesi' (Konya, Antalya, Sinop) (a. y.). Muğla'da kullanılan *kömü* kelimesi de 'av beklenen yer' (a. y.) mânasına gelir. Isparta çevresinde *göme* 'avcılarının gizlenerek av bekledikleri yer' (a. y.) şekli de tesbit edilmiştir.

Bütün bu veriler *gümele* (~ *gömele*) kelimesiyle ilgilidir: *gümele* 1. 'bağ, bahçe ve bostanlarda yapılan bekçi kulübesi' (Tokat, Samsun, Ankara, Sinop, Çorum, Amasya, Malatya, Erzincan, Kastamonu, Yozgat, Balıkesir, Çankırı); 2. 'buzağı, oğlak ve kuzu' gibi yavru hayvanların konulduğu yer' (Çankırı); 3. 'samanlık' (Samsun) (Dergi); *gömele* 1. 'bağ ve bahçelerde yaz için yapılan kulübe' (Çankırı, Ankara); 2. 'bekçi kulübesi; avcılarının av bekledikleri yer' (Amasya) (a. y.) Bu kelimenin *kümele* 1. 'bağ ve bahçelerde topraktan yapılmış bekçi odası' (Seyhan, Çankırı); 2. 'çadır' (Konya) (a. y.), *kömele* 'av bekleme yeri' (Konya, Antalya) (a. y.) ve *gumele* 'bekçi kulübesi' (Çorum) (a. y.) gibi şekilleri de tesbit edilmiştir. Çorum'da *gumele* kelimesi yanında *güleme* 'bağlardaki bekçi kulübesi' (a. y.) kelimesi de kullanılır.

İşte, Kastamonu çevresinde kullanılan *gume* kelimesiyle bu veriler arasında sağlam bir ilgi vardır. Bu sebeple, bu kelimenin Rusça, Bulgarca veya Sırpçadan geldiğini ileri sürmekle Prof. TIETZE aldanmıştır.

56. maddede yazar Bursa'da tesbit edilen *gırba* 'kanbur' (Dergi) kelimesinin Bulgarca *gărba* 'Buckel, Höcker' kelimesinden geldiğini yazıyor. Bu maddede de küçük bir düzeltme yapılabilir: Bursa'da kullanı-

lan *gırba* kelimesi 'bucklig' mânasına geldiğine göre, bunun Bulgarca *gărbav* 'bucklig' kelimesinden alınmış olması lâzımdır.

60. maddede Prof. TIETZE'nin saydığı verilere 'yoğurtlu tatar böreği' mânasına gelen *holuçka* (Antalya) (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bundan başka, bu maddede verilen diğer verileri de bütünlemek lâzımdır. Prof. TIETZE, Küçük Rusça *haluška* 'Kloss' kelimesi yanında Rusça *galuška* kelimesini de veriyor. Buna göre, Türkçe verilerin Küçük Rusçadan alındığı anlaşılıyor. Ancak, yazar bu veriler yanında Rumence *halușcă* 'Kloss' kelimesinin de göz önünde tutulabileceğini belirtiyor.

Prof. TIETZE'nin saydığı bu verilere Macarca *galuska* ve *haluska* kelimeleri de eklenebilir. Ancak, Anadolu'da tesbit edilen kelimelerin kökünü araştırırken, daha çok Sırpça *haluška* kelimesini göz önünde tutmak lâzımdır.

66. maddede yazar yalnız *yarka* 'tavuklaşmaya başlayan yumurtlama çağına giren piliç' (Eskişehir, Bursa, Çanakkale, Balıkesir, Kütahya, Trabzon, Trakya) (Dergi) ve *yarga* 'bir yaşına giren piliç' (Kastamonu*, Aydın) (a. y.) kelimelerini veriyor. Bu veriler, Çanakkale çevresinde tesbit edilen *yorga* 'bir yıllık, yumurtlaması yaklaşmış piliç' (Dergi) kelimesiyle bütünlenebilir.

69. Prof. TIETZE bu maddede *yeftin* 'hafif' (Bursa, Zonguldak, Sinop, Kocaeli, İstanbul) (Dergi), *yiftin* 'hafif, ağır zıddı' (Zonguldak) (a. y.) ve *yeftinlemek* 'hafiflemek' (Zonguldak) (a. y.) kelimeleri üzerinde duruyor. Bursa çevresinde kullanılan *yefkinlemek* 'zayıflamak' (Dergi) kelimesinin de bu verilerle ilgili olduğunu belirtiyor.

Yazar bu maddede saydığı kelimelerin Bulgarca veya Sırpçadan geldiğini ileri sürüyor (Bulgarca *jevtin*, Sırpça *jevtin* 'billig, wohlfeil') ve bu birleştirmeyi mâna bakımından desteklemek üzere Farsça *āsān* 'leicht; billig' kelimesiyle Arapça *ahwan* 'sehr leicht' (>Türkçe *ehven* 'billig') kelimesini veriyor.

Bence, Prof. TIETZE'nin bu maddede verdiği kelimeler Türk diliyle izah edilebilir.

Yazarın ileri sürdüğü birleştirmenin sağlam bir esasa dayanmadığını belirtmek üzere bu maddede toplanan verileri bütünliyeğim.

Prof. TIETZE'nin topladığı veriler yanında *yivtin* 'hafif' (İstanbul) (Dergi), *yivdin* 'cılık, bozuk (yumurta)' (Çanakkale, Kayseri) (a. y.), *iğdin* 'bozuk yumurta' (Konya) (a. y.) ve *idin* 'bozuk yumurta' (İzmir, Edirne, Bursa*) (a. y.) kelimelerini de göz önünde tutmak lâzımdır. Bunlardan başka, *yiiden* 'yaş toprakta çürüyen tohum' (Konya) (Dergi),

yiğdin 'kokmuş, bozulmuş' (Maraş, Sivas) (a. y.), *yedin* 'cılık, bozuk, çürük' (Çanakkale, İzmir) (a. y.) ve *idil* 'bozuk yumurta' (Kayseri) (a. y.) kelimeleri de yukarıdaki verilerle ilgilidir. Zonguldak çevresinde kullanılan *yeltin* 'hafif, ağır karşılığı' (Dergi) kelimesini de bu verilere eklemek lâzımdır.¹

Bütün bu verilerin *yiğmek* 'kokmak, taaffün etmek' (Niğde) (Dergi) ~ *yiymek* 'kokmak, çürümek, taaffün etmek' (Niğde, Isparta, Çorum, Yozgat) (a. y.) ~ *iğmek* 'fena kokmak' (Kayseri) (a. y.) ~ *iymek* 'bozulmak, fena kokmak' (Kırşehir) (a. y.) kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu sebeple, Prof. TIETZE'nin saydığı verilerin Bulgarca veya Sırpçadan geldiği söylenemez.

76. maddede Kayseri ilinde tesbit edilen *kıravana* 'aba kumaşından yapılan şalvar' (Dergi) kelimesinin yanlışlıkla *kırvana* diye yazıldığı göze çarpıyor.

83. maddede Prof. TIETZE 'yer elması' mânasına gelen *koçan* (İstanbul) (Dergi) kelimesi yanında Türkçe *koçan* 'Strunk; Maiskolben' kelimesini de veriyor. Yazar, bu kelimelerle ilgili olarak, Bursa ilinde tesbit edilen *koçak* 'taneleri alınmamış mısır koçanı' (Dergi)² kelimesini de sayıyor, ancak *koçan* ve *koçak* kelimeleri arasında bir ilgi olup olmadığını kesin olarak belirtmiyor. Gerçekten, bu iki kelime arasındaki ilgi ses bakımından anlaşılıyor. Ancak, bu soruya büyük bir önem vermemek lâzımdır. Bu maddede asıl önemli olan soru, *koçan* kelimesinin kökü sorusudur.

Prof. TIETZE *koçan* kelimesini İslâvca bir türev sayıyor. Ancak, bu kelimenin Türkçeden alındığını kabul eden türkolog ve *slaviste*'ler de vardır. Örnek olarak, JOHANNES SKÖLD (Lehnwörterstudien. Lund-Leipzig, 1927. 24-25. s.) bu kelimeyi Türkçe *koç* kelimesinin bir türevi sayıyor. Prof. TIETZE'nin, SKÖLD'ün bu eserini görmediği anlaşılıyor. Onun gibi, Prof. I. KNIEZSA (A magyar nyelv szláv jövevényiszavai. Budapest, 1955. I. kötet 2. rész. 668 - 670) da bu eserden habersiz kalmıştır.

¹ Muğla ilinde tesbit edilen *yılgıdan* 'bozuk yumurta' (Dergi) ve *yılgıdin* (a. y.) kelimeleriyle yukarıda saydığım veriler arasında ses ve mânâ bakımından büyük bir benzerlik göze çarpıyor. Ancak, bu veriler arasındaki ilgi ilk bakışta kolay kolay anlaşılıyor.

² Prof. TIETZE *koçak* kelimesinin mânasını Almancaya yanlışlıkla 'entkörnter Maiskolben' diye çevirmiştir.

84. maddede Prof. TIETZE *koçu* 1. 'üstü kapalı, dört tekerlekli, yaylı araba' (İstanbul*); 2. 'gelin arabası' (Erzurum, Kayseri, Niğde, İçel); 3. 'beygir, katır üzerinde gelin getirmek için yapılan mahfe' (İzmir) (Dergi) kelimesi üzerinde duruyor ve bu kelimenin Bulgarca *kočija* (veya Sırpça *kočija*) 'Kutsche' kelimesinden alındığını yazıyor.

Bu maddede İzmir çevresinde tesbit edilen *koçugün* 'gelinin alındığı gün (perşembe)' (İzmir*) (Dergi) kelimesi yazarın gözünden kaçmıştır. Ancak, bu verinin gözden kaçması, bu madde bakımından büyük bir eksiklik sayılamaz. Bu maddede göze çarpan büyük eksiklik *koçu* kelimesiyle Bulgarca (veya Sırpça) *kočija* kelimesi arasındaki ilgi üzerinde durulmamasıdır.

Mâna bakımından bu birleştirme açıktır. Ancak, Bulgarca *kočija* kelimesiyle Türkçe *koçu* şekli arasındaki ilgi ses bakımından izaha muhtaçtır.

Türkçe *koçu* kelimesi Bulgarca veya Sırpçada *kočija* şeklini alabilir. Elimizde buna benzer pek çok kelime vardır. İşte birkaç örnek:

1. Türkçe *koru* > Bulgarca *korija* 'forêt' (MARKOV);
2. Türkçe *haranı* 'kazan' (< Farsça *harānī*) > Bulgarca *charanija* 'chaudron' (MARKOV);
3. Türkçe *çizmeci* > Sırpça *čizmedžija* (KARADŽIĆ) (> Macarca *csizmadia* 'Stiefelmacher').

Ancak, Bulgarca veya Sırpça *kočija* kelimesinin Türkçede *koçu* şekline girmesi kolay kolay anlaşılmıyor. Yukarıda belirttiğim gibi, Prof. TIETZE de bu soru üzerinde durmamıştır. Halbuki bu soru bu maddede ileri sürülen belirleştirme bakımından çok önemlidir.

Bu durumda *koçu* kelimesinin doğrudan doğruya Bulgarca (veya Sırpça) *kočija* kelimesiyle ilgili olmadığını kabul etmek lâzımdır. Gerçekten Türkçe *koçu* (< *koçi*) kelimesinin Macarcadan alındığını biliyoruz (Macarca *kocsi* 'Kutsche') (L. FEKETE: Magyar Nyelv XXVI, 265). Bulgarca ve Sırpça *kočija* kelimesinin de Macarcadan geldiği açıktır (I. KNIEZSA, A magyar nyelv szláv jövevényyszavai. I. kötet 2. rész. Budapest, 1955. 859-860. s.).

Bu verilere göre, *koçu* kelimesinin Bulgarca ve Sırpça *kočija* kelimesiyle doğrudan doğruya değil, ancak dolayısıyla ilgili olduğu anlaşılıyor.

86. maddede Prof. TIETZE *koftar*, *koftur* 'soba' (Bursa*, Bilecik, Afyon*) (Dergi), *koktur* 'soba' (Denizli) (a. y.), *koptor* 'izbe ev' (Edirne) (a. y.) ve *koptar* 'bir katlı küçük ev, kulübe' (İstanbul) (a. y.) kelimeleri

üzerinde duruyor ve Bulgarca *koftor*, *kovtor* 'Küchenofen, Backofen' kelimelerini veriyor. Yazar, bu verilere ek olarak, Bulgar ağızlarında kullanılan *kuptor* 'Sommerbackofen als freistehendes Gebäude im Hof' kelimesini de belirtiyor.

Benim bildiğime göre, Bulgarcada bu kelime en çok *koptor* diye söylenir. İVAN PETKANOV'un 1954 te çıkan Proizchod, značenje i rasprostranenie na dumata koptor (koftor) (İzvestija na Institutu za bălgarski ezik III, 296-302) yazısında da bu şekil belirtilmiştir. Prof. TIETZE, bu maddeyi yazarken, PETKANOV'un Bulgarca *koptor* (*koftor*) kelimesi üzerine sağlam bilgiler veren bu yazısından habersiz kalmıştır.

87. maddede *kukma* 'güğüm' (Sinop, Rize) (Dergi) kelimesi üzerinde duran Prof. TIETZE, Türkçe *güğüm* kelimesinin Rumcadan geldiğini tesbit ediyor. Türkçe *güğüm* kelimesinin Rumcadan geldiğini J. MORAVCSİK de belirtmişti (Körösi Csoma-Archivum II, 439-440). Ancak, yazarın, MORAVCSİK'in yazısını görmediği anlaşılıyor.

88. maddede yazar *kolaç* 1. 'fırında pişirilmiş küçük ekmek' (Edirne*); 2. 'lokma' (Çanakkale) (Dergi) kelimesi yanında *kolât* 'yağlı ekmek' (Gümüşane) (a. y.) ve *kolot* 'ocak veya tandırda içerisine yoğurt, yumurta karıştırılarak yapılan ekmek' (Erzincan, Trabzon, Gümüşane) (a. y.) kelimelerini de veriyor. Bence, bu sonuncu kelimelere *golot* 'firancala biçiminde ekmek' (Gümüşane, Çankırı) (Dergi) ve *gulut* 'büyük darı ekmeği' (Sivas) (a. y.) gibi birtakım verileri de eklemek lâzımdır. Bu yeni verilere göre, *kolât* ve *kolot* kelimelerinin *kolaç* kelimesiyle ilgili olmadığı anlaşılıyor.

100. maddeye ek: *koşa* 'tek örgülü kadın saçı' (Sivas) (Dergi).

102. maddede Prof. TIETZE *kuşara* 'koyunların açıkta yattıkları yer' (Kırklareli) (Dergi) ve *koşera* 'koyun ağılı' (Seyhan) (a. y.) kelimeleri yanında Muğla çevresinde kullanılan *koşana* 'davar ağılı' (a. y.) kelimesini de veriyor. Ancak, bu kelimenin Bulgarcadan veya Rusçadan alındığı anlaşılan *kuşara* ve *koşera* kelimeleriyle ilgisi kolay kolay anlaşılmıyor.

Muğla ilinde tesbit edilen *koşana* kelimesi, bence, 'çalıdan daire biçiminde çevrilmiş davar ağılı' mânasına gelen *koşan* (Isparta) (Dergi) kelimesinden başka bir şey değildir. Dergi'ye göre, bu kelime Konya çevresinde 'davarları bir araya koyup sayma' mânasında kullanılır. Bu kelimenin Kırşehir ilinde de kullanıldığı anlaşılıyor: *koşana vurmak* 'sağılmak için davarları birbirine bağlamak' (Dergi). Bu veriye dayanarak Konya çevresinde tesbit edilen *koşan* kelimesinin mânasını 'davar-

ları bir araya koyup sağma' diye düzeltmek lâzımdır, sanıyorum. Bu düzeltmeyi desteklemek üzere *koşan* 1. 'avuç' (Sivas, Tokat, Çorum, Ankara); 2. 'iki avuç, çifte avuç' (Yozgat, Afyon, İstanbul, Çanakkale, Kırşehir, Çorum, Tokat) (Dergi), *kuşam* 'iki avuç, hapaz' (Konya) (a.y.) ve *koşamlamak* 'iki elle avuçlamak' (Sivas) (a. y.) kelimelerini de verebiliriz. Bunlardan başka *koşa* 'mertek, düver, kalın sıruk' (Denizli) (Dergi), *koşak* 'taşlık, harabe halinde yaylım, otlak' (Bilecik) (a. y.), *koşama* 'direklik ağaç' (Kayseri) (a. y.), *koşat* 'kulübelerin üstünü örtmek için konulan ağaçlar, tavan kirişleri' (Kars, Kayseri) (a. y.) kelimeleri de göz önünde tutulabilir.

Yukarıda zikredilen *koşan* kelimesinin 'boyunduruğu araba okuna bağlıyan çivi' (Boln) (Dergi) ve 'boyunduruğa bağlı olarak hayvanlar tarafından sürüklenen ağaç, odun' (ordu) gibi mânaları da vardır. Ordu ilinde *koşan yolu* 'ormanlarda kesilmiş ağaçları taşımak için koşulmuş bir çift öküzün geçtiği yol' (Dergi) kelimesi de kullanılır.

Bütün bu veriler karşısında *koşana* kelimesinin *kuşara* veya *koşera* kelimeleriyle birleştiremeyeceği anlaşılmıştır düşünceyim.

Son olarak, *koşara* kelimesinin 1554 te (962) yazılan bir kanunnamede geçtiğini söyleyelim (ÖMER LÛTFİ BARKAN, XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı imparatorluğuunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt, İstanbul, 1943. 323. s.)

105. maddede Prof. TIETZE *kıray* 'eşkiya' (İstanbul* Ankara); 2. 'hırsız' (Edirne); 3. 'genç, delikanlı' (Bursa, Tekirdağ*) (Dergi) kelimesinin Bulgarcadan geldiğini ileri sürüyor. Ancak, onun verdiği Bulgarca kelime *kıray* kelimesini karşılamıyor, sanıyorum.

109. maddede Prof. TIETZE 'küçük çömlek' mânasına gelen *kırık* (Samsun) (Dergi) kelimesinin Bulgarcadan geldiğini yazıyor. Sonra, bu veriye ek olarak, *kırgıl* 'ağaçtan oyulmuş tekne' (Giresun) (Dergi) ve *gılgır* 'küçük hamur teknesi' (Giresun) (a. y.) kelimelerini de veriyor.

Yalnız Samsun'da kullanılan *kırık* kelimesinin Bulgarcadan gelip gelmediğini tartışılmaya muhtaçtır. Bundan başka, bu kelimenin *kırgıl* ve *gılgır* verileriyle ilgili olup olmadığı da anlaşılmıyor.

116. maddede Orof. TIETZE 'buğday yığını' mânasına gelen *kupa* (Samsun*, Sivas) (Dergi) kelimesini veriyor. Bu maddeyi Kırklareli çevresinde tesbit edilen *kopa* 'yığın, kürne' (Dergi) kelimesiyle bütünlemek lâzımdır.

119. maddeye gelince: Prof. TIETZE bu maddede Artvin ilinde kullanılan *kud* 'uç' (Dergi) kelimesinin Rusçadan geldiğini yazıyor (Rusça *kut* 'Winkel').

Bu verinin Rusçadan gelip gelmediğini bilmiyorum. Yalnız, *kud* kelimesinin yine Artvin çevresinde tesbit edilen *kut* 1. 'mendil ucu, mendil kulağı'; 2. 'kuvvetli ve çabuk iş gören işçinin tembel birine yolması için tarlada ayırdığı küçük parça'; 3. 'kuyruk' (Dergi) kelimesiyle ilgili olduğunu kesin olarak söyleyebilirim.

125. maddede yazar *kırpa* 1. 'bez parçası' (İstanbul*); 2. 'mendil, yağlık' (Eskişehir); 3. 'peçete' (Edirne) (Dergi) kelimesinin Bulgarcadan geldiğini belirtiyor. Bu veriye *kırma* 'peşkir, havlu' (Samsun, Kocaeli*) (Dergi) kelimesini de eklemek lâzımdır.

140. Prof. TIETZE Afyon çevresinde tesbit edilen *mocan* 'soğuk kanlı' (Dergi) kelimesini Sırpça *močan* 'kräftig, stark' kelimesiyle birleştiriyor. Yazar bu maddede yalnız Türkçe ve Sırpça kelimeleri vermekle yetiniyor. Anlaşılan bu birleştirmeyi her bakımdan tatminkâr saymış olacak ki bu iki kelime arasındaki ilgiyi açıklamak üzere hiçbir bilgi vermiyor.

Bence, bu birleştirmeye güvenilemez. Çünkü Sırpça *močan* kelimesi *mocan* kelimesinin 'soğuk kanlı' mânasını karşılamıyor. Kaldı ki Tarama Dergisi'nde (*itidal* maddesi) bu kelimenin 'itidal sahibi' mânasına geldiği belirtilmiştir. Sırpça *močan* kelimesi *mocan* kelimesinin bu mânasını karşılamaktan da uzaktır. (Tarama Dergisi'nde *mocan* kelimesi ? işaretiyle gösterilmiştir. Yalnız Afyon çevresinde tesbit edilen bu verinin kontrole muhtaç olduğu anlaşılıyor.)

145. Tokat çevresinde tesbit edilen *munkil* 'neşesiz, gevşek, sölpük adam' (Dergi) kelimesinin etimolojisine gelince: Prof. TIETZE bu kelimenin Bulgarcadan alındığını ileri sürerek Bulgarca *mänklo, mänkla* 'der, die langsam, mühsam spricht oder liest; der, die beim Lesen stottert; der, die murmelt, muffelt' kelimesini veriyor.

Ancak, bu veri, ses ve mânâ bakımlarından *munkil* kelimesini izah etmekten uzaktır. Esasen, dar bir çevrede kullanıldığı anlaşılan bu kelimenin Bulgarcadan geldiği söylenemez.

148. maddede *obut* 'at arabalarının tekerleğindeki şina yâni demir çemberin altına gelen yekpare dairevî ağaç' (Bursa, Eskişehir, Afyon*) (Dergi) kelimesi yanında Gagavuzca *obada* (Мошков) kelimesini de saymak lâzımdır.

149. maddede Prof. TIETZE yalnız Seyhan'da tesbit edilen *obur* 'ehlî hayvanların geceledikleri etrafı çitsiz ve duvarsız kuytu yer' (Dergi) kelimesini veriyor. Bu kelimeye Edirne çevresinde kullanılan *hobur* 'yoz hayvanların geceyi geçirdikleri etrafı çit veya çalı ile çevrilmiş yer' (Dergi) şekli de eklenebilir.

151. maddede Prof. TIETZE *kobak* 1. 'mısır koçanı' (Edirne*, Bursa*, Denizli, Çanakkale*, İstanbul*); 2. 'taze mısır' (Edirne, İzmir*, Kırklareli*, Tekirdağ) (Dergi) kelimesini Sırpça *okomak* 'der ausgedroschene Kukuruzkolben' kelimesiyle birleştirmeye çalışıyor. Bence, yazarın ileri sürdüğü bu birleştirme de bütünlenmeye ve düzeltilmeye muhtaçtır.

Türkçe *kobak* kelimesinin *kabak* 'mısır koçanı' (İstanbul) (Dergi), *ko-balak* 'tanesiz mısır koçanı' (Samsun*) (a. y.) gibi birtakım şekilleri daha vardır. Bu verilerin, yazarın gözünden kaçması büyük bir eksiklik sayılamaz. Bu birleştirmede göze çarpan asıl büyük eksiklik, *kobak* kelimesinin yalnız 'mısır koçanı' ve 'taze mısır' mânalarının göz önünde tutulmasıdır. Yazar, bu kelimenin 'palamut veya kara çalının mazıya benzeyen yemişi' (Kütahya, Samsun, Manisa, Bilecik), 'afyon başağı' (Bursa, İzmir), 'balık ağında kullanılan mantar' (Çanakkale), 'topaç' (Çanakkale), 'ufak taneli beyaz buğday' (Kütahya), 'köylerde yüzük oynanırken kullanılan fincan zarfları biçiminde yapılmış söbü şekilli tenekeler' (Edirne*), 'çam ve servi kozası' (İzmir), 'başta çıkan yuvarlak ur' (İzmir), 'ham incir' (Balıkesir) (Dergi) mânalarını bir yana bırakıp yalnız 'mısır koçanı' ve 'taze mısır' mânaları üzerinde durmasaydı, bu birleştirmeyi ileri sürmeğe kalkışmazdı, sanırım.

Türkçe *kobak* kelimesinin *gobak* şekli de 'topaç' (Çanakkale), 'olmamış, kemale ermemiş' (Manisa), 'palamut meyvası' (Kütahya) (a. y.) mânalarına gelir. Sonra, *kabak* kelimesi yanında kullanılan *kabalak* kelimesinin de 'arpacık soğanı' (Afyon), 'palamut meyvası' (Manisa), 'toprak testi' (Denizli), 'dağın büyük tepesi' (Niğde) (a. y.) gibi mânaları vardır. Denizli çevresinde *gobalak* 'büyük su testisi' kelimesi de tesbit edilmiştir (a. y.). Bütün bu verilere 1. 'kurumuş haşhaş kabuğu' (Balıkesir); 2. 'iki kulplu küçük testi' (Aydın) mânalarına gelen *gabalak* (a. y.) kelimesi de eklenebilir.

Türkçe *kobak* kelimesinin 'ham incir' mânasına geldiğini yukarıda belirtmiştim. İşte *gombak* 'ham incir' (Kocaeli) (Dergi) kelimesi *kobak* kelimesinin bu mânasıyla ilgilidir. Tekirdağ çevresinde tesbit edilen *konbak* kelimesi ise 'yemiş yapmıyan ağaç kozası' (a. y.) mânasına

gelir. Edirne çevresinde kullanılan *kombulak* kelimesinin ise 'meşe ağacı kozası' (a. y.) mânasına geldiği tesbit edilmiştir.

Yukarıda verdiğim veriler arasında mânâ bakımından birtakım farklar göze çarpıyor. Ancak, *kobak* kelimesinin bu mânaları arasında sağlam bir bağ vardır.

Türkçede bu mânalara gelen birçok kelimeler kullanıldığını biliyoruz. İşte birkaç örnek:

1. *kozak* 1. 'deve pisiği' (Niğde, Konya); 2. 'olmamış meyva' (Samsun, Giresun, Ordu); 3. 'haşhaş kozası' (Denizli); 4. 'çam kozası' (Giresun, İçel); 5. 'tanesi alınmış mısır koçanı' (Trabzon) (Dergi); *kozak* 1. 'soğanın ufağı *kıska*'nın irisi'; 2. 'çam ağacının tohumu' (Niğde) (Derlemeler); *kozalak* 1. 'ipek böceği kozası' (Bursa); 2. 'ağaçlarda bulunan tırtıl kozası' (Bursa); 3. 'deve pisiği' (Konya); 4. 'tanesi alınmış mısır koçanı' (Zonguldak); 5. 'ham muşmula' (Konya) (Dergi); *kozalak* 'ufak koza' (Güney Anadolu) (Derlemeler); *kozalan* 'pamuk kozası' (Sungurlu) (a. y.).

2. *somak* 1. 'üzüm salkımlarından önce meydana gelen filiz veya kabak, hıyar, kavun gibilerin ilk sürdüğü ince dal' (Ankara, Çankırı); 2. 'mısır koçanı' (Çankırı, Zonguldak, Kastamonu, Kocaeli, Samsun, Çorum, Tokat, Ankara, Amasya, Sinop); 3. 'üzüm salkımı' (Balıkesir, Evciler [il?] Kocaeli); 4. 'zeytin ağacının ilk çiçeği' (Karadeniz çevresi); 5. 'olmamış üzüm salkımı' (Çanakkale, Bursa, Isparta); 6. 'soyulmamış yaş mısır' (Ordu) (Dergi); *somak* 'mısır koçanı, mısır kozalağı' (Taşköprü) (Derlemeler); *soman* 'mısır koçanı' (Erzincan) (Dergi); *sömek* 'taneleri alınmış mısır koçanı' (Seyhan, Antalya, Bursa, Aydın, Balıkesir, Denizli, İçel, Isparta, Tokat, Kırşehir, Gaziantep); 'taze mısır' (İzmir, Burdur); 'çıkırıktaki eğirilen ipliğin iğ üzerine sarılmış yumağı' (Seyhan, İçel, Bolu, Zonguldak, Ordu); 'iplik yapmak için taranmış, temizlenmiş, atılmış pamuk veya yün yumağı' (Ordu, Bolu, Kocaeli, Kayseri, Tekirdağ); 'zeytin tomurcuğu' (Çanakkale); 'yeni sürülmüş tarladan çıkan ayrık otu filizi' (İzmir) (Dergi); *sömek* 'taneleri alınmış koçan, mısır koçanı' (Denizli) (Derlemeler); *sömelek* 'mısır koçanı' (Bursa) (Dergi); *sömen* 'eğirilmek için hazırlanmış ve koçan haline getirilmiş yün topağı' (Sinop, Bolu) (a. y.); *söbek* 'mısır koçanı' (Urfa, Çanakkale, İzmir); 'tomurcuk' (Çankırı); 'olmamış kavun, kelek' (Ankara) (a. y.); *söbelek* 'mısır koçanı' (Gaziantep) (a. y.); *sümek* 'eğirilmek için şekil verilen taranmış yün' (Kütahya, Bursa*, Samsun*, Çankırı, Diyarbakır, Kırşehir, Kayseri, İzmir, Trabzon, Giresun, Edirne*, Tekirdağ*, Ağrı, Afyon, Gümüşane,

Çanakkale, Erzurum, Ankara); 'mısır koçanı' (Çanakkale, Eskişehir, Manisa, Burdur) (a. y.); *sümen* 'eğrilmek için şekil verilen taranmış yün' (Çanakkale, Eskişehir, Ankara, Denizli) (a. y.); *süme* 'eğrilmek için taranmış yün ve pamuğa verilen şekil' (Konya) (a. y.); *zibek* 'mısır koçanı' (Düğrek [il?]) (a. y.); *zöbek* 'mısır koçanı' (Çanakkale) (a. y.).

3. *moza* 'domuz yavrusu' (Rize, Bolu, Aydın, Muğla, Isparta, Konya, Çanakkale, Antalya, Burdur); 2. 'çocuk' (İzmir, İstanbul*) (Dergi); *poza* 'domuz yavrusu' (Muğla, Antalya) (a. y.); *boza* 'küçük testi' (Konya); 'domuz yavrusu' (Muğla) (a. y.); *mozak* 'domuz yavrusu' (Kütahya, Manisa, Bursa, Samsun*); 'palamut ağacı' (a. y.); *pozak* 'ayı veya domuz yavrusu' (Zonguldak) (a. y.); *pozuk* 'meşe palamudu' (Çankırı) (a. y.); *bozak* 'domuz yavrusu' (Zonguldak); 'manda' (Afyon) (a. y.); *mozalak* 'domuz yavrusu' (Manisa); 'olmamış, ham meyva' (Edirne, Kırklareli, Bursa); 'çocuk' (Samsun) (a. y.); *bozalak* 'yeni çıkan ağaç yaprağı' (Muğla, Aydın) (a. y.).

Bu kelimeler göz önünde tutulursa, *kobak* kelimesinin yukarıda verdiğim mânaları arasındaki bağ kolaylıkla anlaşılabilir. Bu durum karşısında Sırpça *okomak* kelimesinin Türkçe *kobak* kelimesini karşılamadığı kesin olarak söylenebilir.

158. maddede Prof. TIETZE Urfa'da tesbit edilen *baska* 'bel korsası' (Dergi) kelimesi üzerinde duruyor. Bu veri yanında İstanbul'da kullanılan *paska* kelimesini veren yazar, ZİYA OSMAN SABA'nın O mahalle (YAŞAR NABİ, Yeni hikâyeler 1950. İstanbul, 1950. 73. s.) hikâyesine dayanıyor.

Benim bildiğime göre, İstanbul'da *paska* kelimesi yanında *faska* şekli de çok yaygındır. Yazar, *paska* kelimesinin sözlüklerde geçmediğini de belirtiyor. Gerçekten, *paska* kelimesi Türkçe sözlüklerde geçmemektedir. Ancak, bu kelimenin *faska* şekli Türkçe Sözlük'ün II ve III. baskılarında tesbit edilmiştir.

Yazar bu maddede saydığı *baska* ve *paska* kelimelerinin Sırpçadan geldiğini ileri sürüyor. Ancak, Sırpçada yalnız *pas* 'Gürtel' kelimesi kullanılır. İşte, Prof. TIETZE bu veriye dayanarak Sırpçada **paska* diye bir küçültmenin varlığını da kabul ediyor ve Türkçe *paska* (~ *baska*) kelimesinin bu kelimeden geldiğini yazıyor.

Bence, bu maddede saydığım Türkçe verilerin İtalyancadan gelmiş olması daha muhtemeldir (İtalyanca *fascia*). Ancak, İtalyanca *fascia* kelimesi yanında Rumca φασκιά 'baskı, kundak bezi, kundak, bağırdak, sargı' (PANAGIOTIDIS) kelimesi de göz önünde tutulabilir. Bu sebeple,

Prof. TIETZE, Türkçe *paska* kelimesini izah etmek üzere *pas* kelimesine dayanarak Sırpçada **paska* küçültmesinin varlığını kabul ederken aldanmıştır.

159. Anadolu'da tesbit edilen *pat* 'sedir, kerevet, peyke' (Bilecik*, Kocaeli*, İstanbul*, Tekirdağ, Çanakkale, Seyhan, Sivas) (Dergi) kelimesiyle ilgili olarak Gagavuzca *pat* 'kerevet' (Moşkov) kelimesi de göz önünde tutulabilir.

160. maddede Prof. TIETZE Isparta'da tesbit edilen *patga* 'yaban ördeği' (Dergi) kelimesi üzerinde duruyor. Bu veri yanında ŞEMSETTİN SAMİ'nin verdiği Türkçe *patka* 'deniz ördeği' kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdır. Ancak, ŞEMSETTİN SAMİ'nin tesbit ettiği bu kelime kontrole muhtaçtır. Benim bildiğime göre, İstanbul'da buna benzer bir kelime kullanılmıyor.

165. madde de düzeltilmeye muhtaçtır, sanıyorum. Prof. TIETZE bu maddede *pilinç* 'piliç' (Kırşehir) (Dergi), *bülüç* 'piliç' (Afyon) (a. y.)¹ ve *bölüş* 'piliç' (Denizli) (Derlemeler) kelimeleri üzerinde duruyor. Bu verilere yazı dilimizde kullanılan *piliç* kelimesini de ekledikten sonra, Türkiyat Mecmuası'nda (X, 55-58) çıkan bir yazımda bu kelimeyi Türkçe bir türev saydığımı belirtiyor. Ancak, yazar her nedense benim tesbit ettiğim veriler üzerinde durmuyarak, yalnız Bulgarca *pilence* 'Kücken' ve Sırpça *pilence*, *pilica* 'Hühnchen' kelimelerini veriyor.

Türkçede tavukçulukla ilgili birtakım Bulgarca kelimelerin kullanıldığını biliyoruz. Buna rağmen, *piliç* kelimesinin Bulgarcadan geldiği söylenemez.

Prof. TIETZE'nin de belirttiği gibi, Bulgarca (ve Sırpça) *pilence* kelimesi *pile* kelimesinin küçültmesidir. Benim bildiğime göre, Bulgarca ve Sırpçada 'piliç' mânasında daha çok *pile* kelimesi kullanılır. Bulgarca *pilence* kelimesi Türkçe *piliç* kelimesini ses bakımından da tamamiyle karşılamıyor. Türkçe *piliç* kelimesi Bulgarca (veya Sırpça) *pilence* kelimesinden alınmış olsaydı, bu kelimenin Türkçede *pilence* şeklini alması lâzım gelirdi. Bulgarca ve Sırpça *pilence* kelimesinin sonundaki -e sesinin düşmesi için bir sebep yoktur. Prof. TIETZE bu soruya dokunmadığı gibi, *piliç* kelimesiyle Kırşehir'de tesbit edilen *pilinç* kelimesi arasındaki fark üzerinde de durmuyor. Yalnız, yazarın bu sonuncu veriye özel bir değer verdiği göze çarpıyor. Halbuki eski bir yazımda

¹ Afyon çevresinde kullanılan *bülüç* kelimesi Prof. TIETZE'nin yazısında yanlışlıkla *bölüş* diye yazılmıştır.

belirttiğim gibi, *pilinç* kelimesindeki *-n-* *anorganique* bir sestir (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VIII, 246). Türkçe *kılınç* (< *kılıç*) kelimesindeki *-n-* gibi. 1955 te çıkan bir yazısında J. ECKMANN da *pilinç* kelimesindeki *-n-* sesinin *anorganique* bir *consonans* olduğunu belirtmişti (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1955. 21. s.).

Son olarak, Türkçede *piliç* kelimesi yanında *bilik* 1. 'civciv' (İstanbul, Kırşehir, Kayseri); 2. 'anaç tavuk' (Seyhan) (Dergi), *pilik* 'kaz' (Gümüşane) (a. y.), *pillik* 'dişi hindi' (Balıkesir) (a. y.), *filik* 1. 'bir senelik kaz, ördek, tavuk' (Samsun); 2. 'piliç' (Kastamonu); 3. 'keklik palazı' (Kayseri) (a. y.), *filiz* 'erkek piliç' (Samsun, Ordu) (a. y.)... gibi birtakım veriler daha vardır. Türkiyat Mecmuası'nda çıkan yazımda bütün bu verilerin *piliç* kelimesiyle ilgili olduğunu belirtmiştim. Prof. TIETZE *piliç* kelimesiyle bu veriler arasındaki ilgiyi de göz önünde tutmuyor. Bu ilgi karşısında *piliç* kelimesinin Bulgarca veya Sırpçadan geldiği söylenemez, düşüncesindeyim.

175. Yazar yalnız *bocar* 'ormandan açılan tarla' (İstanbul) (Dergi), *pocar* 1. 'kıvılcımlı kül' (Kocaeli*); 2. 'ormanı yakarak veya sökerek açılan tarla' (İstanbul*) (a. y.) ve *pacar* 'ince ateşli kül' (İstanbul?) (a. y.) kelimelerini sayıyor. Bu verileri bütünlemek üzere *bocur* 'kül içinde bulunan ufak kömür közü, koru' (Bilecik) (Dergi) kelimesini de zikretmek lâzımdır.

179. Türkçe *punak* 'sıpa' (Kocaeli) (Dergi) ve *ponuk* 'beygirin merkebe aşmasından meydana gelen yavru' (Gaziantep) (a. y.) kelimeleriyle Sırp ağızlarında kullanılan *pulak* 'das Eselein' kelimesi arasında bir ilgi olup olmadığı sorusuna gelince: Türkçe *punak* ve *ponuk* kelimelerinin *panak* (Kastamonu) (Dergi) kelimesiyle ilgili olduğunu sanıyorum. Bu kelimenin mânası Dergi'de 'sopa' olarak yazılmışsa da, bunun 'sıpa' diye düzeltilmesi lâzımdır, düşüncesindeyim. Çankırı çevresinde bu kelimenin 'ayı yavrusu' mânasında kullanıldığı da tesbit edilmiştir (Dergi). Bu sonuncu mânayı göz önünde tutarak *panak* kelimesini *polak* 'ayı yavrusu' (Gümüşane) (Dergi) kelimesiyle birleştirebiliriz. Bence, bu veriler *palak* 1. 'ayı yavrusu' (Erzurum, İstanbul*, Konya, Gümüşane, Giresun); 2. 'köpek yavrusu' (Erzurum); 3. 'manda yavrusu' (Ordu, Giresun); 4. 'tavşan' (Konya); 5. 'domuz yavrusu' (Urfa) (Dergi) kelimesiyle ilgilidir. Bu kelimenin *balak* 1. 'manda yavrusu' (Çankırı, Kırşehir, Konya, Tokat, Ağrı, Gümüşane, Samsun, Zonguldak, Elâziz, Amasya, Kayseri, Çorum, Urfa, Yozgat, Sinop); 2. 'kedi, tavşan, tilki, ayı yavrusu' (Niğde, Manisa, Siirt, Çorum, Çankırı, Konya); 3. 'çocuk' (Konya,

Erzincan, Kayseri) (a. y.) şekli de çok yaygındır. Yazı dilimizde kullanılan *malak* kelimesi de bu kelimedenden başka bir şey değildir.

Bu veriler karşısında *punak* ve *ponuk* kelimelerinin Sırpçadan alındığı söylenemez.

180. maddeye gelince: Prof. TIETZE bu maddede Bursa'da tesbit edilen *pupka* 'hindi' kelimesinin Rusça *put'ka* 'Truthenne' kelimesinden geldiğini belirtiyor ve Bulgarca *pujka* 'Truthenne' kelimesinin ses bakımından uzak kaldığını ilâve ediyor.

Bence, *pupka* kelimesinin, Prof. TIETZE'nin zikrettiği Bulgarca *pujka* kelimesiyle ilgili olması daha muhtemeldir. Gerçekten bu kelime, yazarın belirttiği gibi, ilk bakışta ses bakımından *pupka* kelimesinden uzak kalıyor. Ancak, bu, ciddî bir engel sayılamaz.

Ben, Bursa'da tesbit edilen *pupka* kelimesinin *puyka* diye düzeltilmesi lâzımdır, düşüncesindeyim. Bu düzeltmeden sonra Bulgarca *pujka* > Türkçe *puyka* birleştirmesi kolaylıkla anlaşılabilir.

Dergi'de buna benzer birtakım yanlışlıklar vardır. Örnek olarak 'çömlek' mânasına gelen *opsar* kelimesini gösterebilirim. Kayseri ve Niğde çevresinde kullanıldığı anlaşılan bu kelime yanında Dergi'de *oysar* 'çanak, çömlek' (Kayseri) diye bir veri de vardır.

Bu iki veriden birinin yanlış olduğu açıktır. H. HÜSNÜ'nün Kayseri Sözlüğü'nde bunlara benzer bir kelime geçmiyor. Ancak, benim yaptığım araştırmalara göre, Kayseri ve Niğde çevresinde *opsar* kelimesinin kullanıldığı anlaşılıyor. Buna göre, Dergi'de gördüğümüz *oysar* kaydının yanlış olduğunu kabul etmek lâzımdır.

Kayseri ve Niğde çevresinde kullanılan *opsar* kelimesini desteklemek üzere yine Kayseri ilinde tesbit edilen *hopsar* 'içinde yemek pişirilen çömlek' (Dergi) kelimesi de belirtilebilir. Bundan başka, yine Kayseri çevresinde kullanılan *apsar* 'topraktan yapılmış karnı geniş bir çeşit yağ çömleği' (Dergi) ve *hapsar* (a. y.) kelimeleri de göz önünde tutulabilir.

Bu ve buna benzer yanlışlara dayanılarak¹ Bursa'da tesbit edilen *pupka* kelimesi *puyka* diye düzeltilebilir. Bu sonuncu kelimenin Bulgarcadan geldiği açıktır.

¹ Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi üzerine yazdığım bir yazıda (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VI, 445-448) tashih ve izaha muhtaç birtakım veriler üzerinde durmuştum (*ikistir, marman, mora, ozbuk* gibi).

Bulgarca *pujka* kelimesine gelince, bu kelimenin Macarcadan alındığını biliyoruz (Macarca *pulyka* 'Meleagris gallopavo') (I. KNIEZSA, A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Budapest, 1955. 927-928. s.).¹

181. maddede belirtildiği gibi, 'bostan bekçisi, korucu, bağ bekçisi' mânasına gelen *pandar* (Bilecik, Bursa*) (Dergi) kelimesi Bulgarca *pădar* 'Feldwächter' ve Sırpça *pudar* 'der Wächter des Weinbergs' kelimeleriyle ilgilidir. Ancak, bu veriler *pandar* şeklini ses bakımından tamamiyle karşılamıyor. Bence, *pandar* kelimesini izaha çalışırken Rumence *pândar* 'Wächter' (< Bulgarca) kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdır. Bilindiği gibi, Rumenceye geçen Bulgarca kelimelerde eski *nasale*'ler bugüne kadar kalmıştır. Bu *nasale*'lerin izlerine birtakım Bulgar ağızlarında da rastlamak kabildir.

182. maddede Prof. TIETZE *zanka* 'atla çekilen kızak' (Trabzon, Bursa) (Dergi) ve *zanga* 'kızak' (Bursa*) (a. y.) kelimeleri üzerinde duruyor. Yazı dilimizde kullanılan *zanka* kelimesi yazarın gözünden kaçmıştır. Bu maddede saydığım *zanka* ve *zanga* kelimelerinin Macarcadan veya her hangi bir İslâv dilinden alındığını J. NÉMETH de yazmıştı (Acta Linguistica Hungarica III, 195). Yazar NÉMETH'in bu yazısını görmemiştir.

183. maddede Prof. TIETZE Erzurum'da tesbit edilen *zappik* 'ökçeleri nalçalı yarım çizme' (Dergi) kelimesinin Rusçadan geldiğini belirtiyor (Rusça *sapog* 'Stiefel'). Bu maddeyi bütünlemek üzere Giresun çevresinde kullanılan *sabuk* 'altı ince, hafif ve yumuşak çizme' (Dergi) kelimesini de vermek lâzımdır.

184. maddede Prof. TIETZE *sernik* 'kibrit' (Tekirdağ) (Dergi) ve *şernik* 'kibrit' (İstanbul*) (a. y.) kelimeleri üzerinde duruyor. Bu kelimelerin Küçük Rusçadan alındığını söyleyen yazar, İçel çevresinde tesbit edilen *zırnık* 'kibrit' (Dergi) kelimesinin de bu verilerle ilgili olması ihtimalini göz önünde tutuyor.

Bu verilere Karaçayca *sernik* 'Zündholz' (PRÖHLE) ve Gagavuzca *sirnik* 'kibrit' (Moşkov) kelimelerini de eklemek lâzımdır.

¹ KNIEZSA'ya göre (a. y. 927. s.), Macarca *pulyka* kelimesi hindileri çağırmaq için kullanılan *puly-puly-puly* kelimesinden gelir. Bence, hindileri çağırmaya yarayan bu kelime ise hindilerin çıkardığı sestten başka bir şey değildir. - Türkçede de buna benzer kelimeler vardır. Güzel bir örnek olarak Çankırı ilinde tesbit edilen ve 'hindi' mânasına gelen *pyypy* (Dergi) veya Bursa çevresinde kullanılan ve 'hindi yavrusu' mânasına gelen *byby* (a. y.) kelimelerini gösterebilirim. Macarca *pulyka* kelimesi gibi, bu kelimelerin de hindileri çağırmaq için kullanılan *py py* kelimesinden geldiği, çağırmağın ise hindilerin çıkardığı sese dayandığı güvenle ileri sürülebilir.

Prof. TIETZE yurdumuzda tesbit edilen *sernik* kelimesini izah ederken, yalnız Küçük Rusça *sirnik* 'Streichholz' kelimesine dayanıyor. Anlaşılan Rusçada kullanılan *sěrnik* (DAL') kelimesi yazarın gözünden kaçmıştır. Rusça *sěrnik* kelimesinin varlığı anlaşıldıktan sonra, bu maddede toplanan verilerin Küçük Rusçadan geldiğini kabul etmeye lüzum kalmamıştır, sanıyorum.

187. maddede Prof. TIETZE *matan* 1. 'ayran' (Tekirdağ*, Çanakkale*, Antalya*, İzmir*, Bursa*, İstanbul*, Samsun); 2. 'yayık' (İzmir*); 3. 'çiğ süttten çıkarılan yağ' (Edirne*) (Dergi) kelimesini Rusça ve Bulgarca *smetana* 'Sahne, dicker Milchrahm' kelimesiyle birleştiriyor. Ancak, her nedense bu birleştirmeyi izaha kalkmıyor. Halbuki *smetana* > *matan* birleştirmesi birkaç bakımdan izaha muhtaçtır. Bir defa, yurdumuzda tesbit edilen *matan* kelimesi ses bakımından anlaşılmıyor. Rusça (ve Bulgarca) *smetana* kelimesinin başındaki *s-* *consonans*'ının düşmesi anlaşılmadığı gibi, sonundaki *-a* *vocalis*'inin kaybolması da açık kalıyor. Bundan başka, *smetana* kelimesinin birinci hecesindeki *-e-* *vocalis*'inin Türkçede *-a-* diye söylenmesi de tuhaftır. Son olarak, 'Sahne, dicker Milchrahm' mânasına gelen bu kelimenin 'ayran', 'yayık' ve 'çiğ süttten çıkarılan yağ' gibi mânalar alması da kolay değildir.

Bence, *matan* kelimesinin kökünü araştırırken Bursa çevresinde tesbit edilen *moton* 'bir çeşit yayık' (Dergi) kelimesini de göz önünde tutmak lâzımdır. Çanakkale ve Tekirdağ illerinde kullanılan *mutun* 'yayık, göbü' (Dergi) kelimesi de bu verilerle ilgilidir. Bu verilerle *fortun* 'yayık' (Çankırı) (Derlemeler), *futun* 1. 'kuyulara ağızlık yapılan üstüvane şeklinde içi oyuk ağaç kütüğü' (Zonguldak); 2. 'üstüvane şeklinde yapılmış olan arı kovanı' (Ankara) (Dergi), *hotun* 1. 'arı kovanı' (Zonguldak); 2. 'ağaçtan oyma yayık' (Ankara) (a. y.) ve *hutun* 'içi boş ağaç' (Kastamonu) (a. y.) kelimeleri arasında bir ilgi olup olmadığı kesin olarak anlaşılmıyor. Ancak, *matan* (~ *moton*, *mutun*) kelimesinin *smetana* kelimesinden gelmediği büyük bir kesinlikle söylenebilir.

Bulgarca *maçtenica* 'babeurre' (MARKOV) kelimesi mânâ bakımından *matan* kelimesine daha yakındır. Ancak, bu kelimenin de ses bakımından *matan* kelimesini karşılamadığı açıktır.

192. maddede Prof. TIETZE *ıstırğa* 'üstü açık, etrafı çalılarla çevrilmiş ağıl' (Konya*, Edirne*) (Dergi) ve *ıstırğa* (Bursa, Giresun) (a. y.) kelimelerinin Bulgarcadan alındığını belirtiyor. Bu birleştirmeyi ileri sürerken yazar Bulgarca *străga*, *stărga* 'Schlüpfloch in einem Zaun,

Pferchlücke (wo die Schafe gemolken werden); Art Einfriedigung vor dem Stall, Schutzgatter' ve Sırpça *struga* 'grosse Hürde für 3-400 Schafe' (Karadağ), 'kleine Hürde am Eingang einer grossen, in welcher die Schafe, wenn sie aus der grossen Hürde ausgetrieben werden, zurückgehalten und gemolken werden' (Baçka) kelimelerini veriyor.

Prof. TIETZE'nin verdiği bu verileri Rumence *strungă* 'Melkpferch' kelimesiyle bütünliyebiliriz. Rumence *strungă* kelimesinin kökünü bilmiyoruz. Ancak, Bulgarca *străga* ve Sırpça *struga* kelimelerinin Rumenceden geldiği anlaşılıyor (I. KNIEZSA, A. magyar nyelv szláv jövevény szavai. I. kötet 1. rész. Budapest, 1955. 172. s.). – Macarca *esztrenga* 'Schafmelkhof' < Rumence *strungă* (KNIEZSA, a. y.).

197. maddede Prof. TIETZE *şatka* 'dişi ördek' (İstanbul*, Edirne*, Ankara*, Bursa*) (Dergi) kelimesi üzerinde duruyor. Bulgarca *şatica* 'Ente' ve *şatok* 'Enterich' kelimelerine dayanan yazar, bu kelimenin Bulgarca **şatka* kelimesinden geldiğini yazıyor. Onun *şatica* ve *şatok* kelimelerini göz önünde tutarak varlığını tahmin ve kabul ettiği *şatka* kelimesi Bulgarcada tesbit edilmiştir: *şatka* 'cane' (MARKOV). Bu sebeple, *şatka* kelimesinde * işaretine lüzum yoktur.

198. maddeye ek: *şına* 1. 'yeni yapılan araba tekerleklerinde demir çemberi yerleştirmek için tekerlekle çember arasına çakılan taban demiri' (Antalya, Edirne*); 2. 'odun yarararken odunun çabuk ayrılması için çakılan demir veya ağaç kama, siğil' (Çoruh); 3. 'tekerlek çemberi' (Kocaeli, Konya) (Dergi).

204. maddede Prof. TIETZE Antalya ve İstanbul'da tesbit edilen *iştir* 'sirken denilen ot' (Dergi) kelimesini izah ederken yalnız Sırpça *ştir* 'Amarant, rauhaariger Fuchsschwanz' kelimesini veriyor. Anlaşılan yazar bu kelimenin Bulgarca (*ştir* 'Amaranthus retroflexus, Albresia prostrata') ve Rusçada (*şčer* 'Amaranthus caudatus') kullanıldığından habersiz kalmıştır. Rumence *ştir* 'Amaranthus blitum' ve Macarca *östör* 1. 'Chenopodium vulvaria'; 2. 'Atriplex' kelimelerinin de İslâv dillerinden alındığını biliyoruz (I. KNIEZSA, A. magyar nyelv szláv jövevényyszavai. I. kötet 1. rész. Budapest, 1955. 365-366. s.).

Benim bildiğime göre, *iştir* kelimesi İstanbul'da daha çok *iştir* diye söylenir. Nitekim Türkçe Sözlük de bu şekli almıştır.

205. maddede yazar *şubara* 1. 'çocuk başlığı' (Muğla); 2. 'asker başlığı' (İstanbul*); 3. 'takke' (Çanakale, Sinop) (Dergi) kelimesinin Sırpçadan geldiğini belirtiyor (Sırpça *şubara* 'Pelzmütze'). Ancak, bu kelimenin Bulgarcada da kullanıldığını biliyoruz: *şubara* 'bonnet fouré'

(MARKOV). Bu sebeple, *şubara* kelimesinin Bulgarcadan gelmiş olması bence akla daha yakındır.

211. Bulgarca *tanur* 'Holzteller, Holzschüssel' kelimesinin İtalyancadan alındığı anlaşılıyor (İtalyanca *tagliero, tagliere* 'Hackbrett, hölzerner Teller') (I. KNIEZSA, A magyar nyelv szláv jövevényyszavai. I. kötet 2. rész. Budapest, 1955. 959-960. s.).

214. madde de yeni verilerle bütünlenabilir. Prof. TIETZE bu maddede *tekliç* 'oku dingile bağlayan demir çiviler' (İstanbul) (Dergi), *dedegülüş* 'sabanlarda eğeği oka bağlayan çivi, boyunduruğun ucundaki deliğe geçirilen ağaç' (Konya, Afyon) (a. y.), *dedekılıcı* (Isparta) (a. y.), *dedekazığı* (İzmir) (a. y.), *dedekılık* (Bolu, Zonguldak) (a. y.), *dedekil* (Çankırı, Kastamonu) (a. y.), *dedekilli* 'sabanın ön tarafına takılan halka çivisi' (Bolu) (Derlemeler), *gedekul* 'saban okunun boyunduruğa takıldığı yerdeki ağaç çivi, araba çeki çivisi' (Bolu) (Dergi) ve *gerdevul* 'sabanın çeki çivisi' (Bursa*) (a. y.) kelimelerini belirtiyor.

Bu verilere *dedevli* (Konya) (Dergi), *gedavla* (Edirne, Çanakkale) (a. y.), *yedavla* 'sabanın uç tarafında kayışı tutmağa yarıyan delikli ağaç çivi' (Çanakkale) (a. y.), *gedevle* 'çeki çivisi' (Kayseri, Niğde) (a. y.), *gedeliç çivisi* 'boyunduruğu sabana tutturmak için saban okunun ucundaki deliğe sokulan çivi, çeki çivisi' (Ordu) (a. y.), *gerdeliç* 'çift sürerken saban okunu vaziyete göre uzatmak veya kısaltmak için ok deliklerine takılan çomak' (Ordu) (a. y.), *bedekılıç* 'saban veya düğün okunu boyunduruğa rapteden ağaç' (Konya) (a. y.), *gevele* 'saban okunun ön taraf ucuna çakılan ağaç çivi' (Konya, Kütahya, Tatarlı [?], Antalya, Burdur) (a. y.), *gevere* 'sabanın kılıcını saban oku ile kaşa raptetmek için kullanılan demir çivi' (Kırşehir) (a. y.) ve *gevele* 'saban okunu ökçeye bağlayan çivi' (Isparta, Denizli) (a. y.) kelimelerini de eklemek lâzımdır. Bu verilere ek olarak, Kıbrıs'ta bunlara benzer bir kelime tesbit ettiğimi de söyleyebilirim (*dedegül*).

Prof. TIETZE bu maddede saydığı verilerin Bulgarca *teglič* 'Deichsel; Vornagel, Deichselnagel, Spannnagel an der Deichsel' kelimesinden geldiğini yazıyor. İstanbul çevresinde tesbit edilen *tekliç* kelimesinin Bulgarcadan geldiği kabul edilebilir. Yazar bu kelime ile *dedegülüş*, *dedekılıcı*, *dedekazığı* kelimeleri arasındaki ilgi üzerinde de duruyor ve *dedekılıcı* kelimesini bir halk etimolojisi sayıyor. Ona göre, bu verinin ikinci üyesi *dedekazığı* kelimesinde daha uygun bir kelime ile ifade edilmiştir. Ancak, yazar *kılıç* kelimesinin müstakil bir kelime olarak 'saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası' (Erzurum, Kars, İçel, Gaziantep,

Konya, Giresun, Kütahya, Samsun, Çankırı, Burdur, Kırşehir, Kayseri), 'dokumacılıkta kullanılan cetvele benzer bir aygıt' (Trabzon, İstanbul), 'boyunduruğun ortasındaki deliğe takılan kısa ağaç' (Seyhan), 4. 'kendir liflerini dövmek üzere kullanılan çatal ağaç' (İzmir), 'tekerlekle eysenin vaziyetini tesbit eden ağaç parçası' (Kayseri) (Dergi) gibi mânalara geldiğini de belirtiyor. Bu kelimenin *kılınç* 'sabana ok ile eneye bağlayan çivi' (Erzincan) (Dergi) şekli yazarın gözünden kaçmıştır.

217. maddede belirtildiği gibi, *toyağa* 'değnek, sopa' (Bursa) (Dergi), *toyka* 'sopa' (Kastamonu, Konya) (a. y.)... kelimeleri Bulgarcadan alınmıştır. – Konya'da tesbit edilen *toraka* 'çoban veya bekçi sopası, cop' (Dergi) kelimesinin de bu verilerle ilgili olması muhtemeldir, sanırım. Yazarın saydığı verilerle bu kelime arasındaki ilgi mâna bakımından açıktır. Yalnız, *toraka* kelimesi ses bakımından izaha muhtaçtır. Ancak, açık kalan bu soru üzerine bir fikir ileri sürmeden bu veriyi kontrol etmek veya yeni verilerle desteklemek şarttır.

223. Yazımın Rumca kelimeler bölümünde, Prof. TIETZE'nin Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch adlı yazısında (253. madde), Türkçe *tombak* 'mide' (Bursa) ve *tumbak* 'karın' (Edirne, Balıkesir*, Çanakkale*) (Dergi) kelimelerini Rumca στόμαχος 'Magen' kelimesiyle birleştirdiğini söylemiştim. Yazar, bu yazısında eski birleştirmesinden vazgeçerek, Türkçe *tumbak* ~ *tombak* kelimesinin Bulgarcadan (Bulgarca *tumbak* 'Bauch') alındığını belirtiyor ve Rumca στόμαχος > Türkçe *tombak* birleştirmesinin yanlış olduğunu kabul ediyor. Ancak, benim fikrime göre, Prof. TIETZE'nin Türkçe *tumbak* (~ *tombak*) kelimesini Bulgarca *tumbak* kelimesiyle birleştirmesi de yanlıştır. Bence, yazar, Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch adlı yazısında, Bulgarca *tumbak* kelimesinin Türkçeden alındığını söylerken aldanmamıştı. Yalnız, o yazısında Türkçe *tombak* (~ *tumbak*) kelimesini Rumca στόμαχος kelimesiyle birleştirmesi yanlıştı. Yoksa Bulgarca *tumbak* kelimesinin Türkçeden geldiği açıktır.

Türkçe *tombak* (~ *tumbak*) kelimesinin kökünü tesbit etmek üzere kaynaklardaki verileri gözden geçirelim:

Prof. TIETZE, Türkçe *tombak* kelimesinin yalnız 'mide' mânasını veriyor. Halbuki bu kelimenin 'yuvarlak, kürevi' (Eskişehir, Bilecik, İçel, Kırşehir, Ankara), 'bilye, zipzip' (Ankara), 'kaysı' (Kocaeli), 'şeftali' (Koca li), 'körpe çocuk; hayvan yavrusu' (Konya), 'tomurcuk' (Tekirdağ), 'tek taşlı âdi yüzük' (İstanbul) gibi mânaları da tesbit edilmiştir. Bu kelime yanında *tüylü tombak* 1. 'şeftali' (Bilecik, Ankara); 2. 'zerdali'

(Kütahya), *tüylü dumbak* 'şeftali' (Eskişehir), *tüylü tombalak* 'şeftali' (Bolu, Ankara, Kastamonu, Bursa, Erzurum), *tüylü toparlak* 'şeftali' (Merzifon) ve *tüylü topak*¹ 'şeftali' (İzmir), *tülü topalak* 'şeftali' (Antalya) gibi birtakım şekiller daha vardır. Sonra, *topak* 1. 'yuvarlak' (Seyhan, Erzincan); 2. 'kabakulak hastalığı' (Niğde); 3. 'ufak ve kalın şepit ekmeği' (Konya); 4. 'kitle, külçe' (Ankara); 5. 'kabuk' (Ordu) (Dergi) kelimesinin de *tombak* kelimesiyle ilgili olduğu açıktır. Bunun gibi, *topalak* 1. 'kıyma ile bulgurdan yapılan bir çeşit yuvarlak su köftesi' (Denizli, Konya, Isparta, Antalya*); 2. 'ceviz büyüklüğünde bir tek yenir yumru kökü bulunan bir ot' (İçel); 3. 'dolu' (Isparta); 4. 'ucunda püskülü bulunan ve bataklıkta biten bir çeşit saz' (Samsun); 5. 'domates' (Afyon, Çorum); 6. 'beyaz çiçekleriyle kökü kokulu olan ve kırlarda yetişen bir bitki' (Kocaeli); 7. 'kökü ufak ve salkım biçiminde yumrulardan ibaret, yazın darı ve bostan tarlalarında çıkan çiğdem gibi bir ot' (İzmir); 8. 'çayır otuna benzer bir çeşit bitki' (Seyhan) (Dergi) kelimesi de *tombak* kelimesiyle ilgilidir.

Bu verileri göz önünde tutarak, *tombak* (\sim *tumbak*) kelimesinin Türkçe *top* kökünden geldiği ileri sürülebilir.

Yukarıdaki verilerden sonra *top* > *tombak* açıklamasını mâna bakımından uzun uzun izaha lüzum kalmamıştır, sanırım. Bu açıklama ses bakımından da açıktır. Bence, *tombak* kelimesindeki -m- sesi ikincil bir -n- consonans'ından başka bir şey değildir. Bilindiği gibi, Türkçede buna benzer ikincil sesler çoktur. Örnek olarak, *topaç* 1. 'ibrik' (Tokat); 2. 'yoğurt çalkalamakta kullanılan üstten kulplu toprak küp' (Konya) (Dergi) kelimesi yanında kullanılan *tonbaç* 'emziksiz ve kulpsuz ufak su testisi' (İzmir) (a. y.) kelimesindeki -n- sesi gösterilebilir. Buna göre, *tombak* kelimesiyle *topak* kelimesi arasında **tonbak* durağının varlığını kabul etmek lâzımdır: *topak* > **tonbak* > *tombak*.

Böylelikle, Türkçe *tombak* (\sim *tumbak*) kelimesinin, Prof. TIETZE'nin ileri sürdüğü gibi, Bulgarca *tumbak* kelimesinden gelmediği açık olarak anlaşılıyor. Yukarıdaki veriler karşısında Bulgarca *tumbak* kelimesinin Türkçeden alındığı da kesinlikle söylenebilir.

225. maddeye ek: *türnakop* 'Hacke' (Varna) (J. ECKMANN: Kőrösi Csoma-Archivum III, 169). – Bundan başka, bu kelimenin Gagavuzcada kullanıldığını da biliyoruz (Moškov).

¹ Dergi'de bu veri yanlışlıkla *tüyü topak* diye yazılmışsa da, *tüylü toparlak* maddesinde *tüylü topak* şeklinde kaydedilmiştir.

226. maddede yazar Rize çevresinde tesbit edilen *obur* 'hortlak' (Dergi) kelimesinin Rusça *upyr* (Bulgarca *văpir*) 'Vampir; Leiche eines bösen Zauberers oder einer Hexe, die nachts als Wolf oder Eule umgeht und Menschen und Tiere tötet' kelimesinden geldiğini ileri sürüyor. Bence, bu birleştirme de bütünleneğe ve düzeltilmeye muhtaçtır.

Yazar, bu birleştirmeyi ileri sürerken yalnız Rize çevresinde kullanılan *obur* kelimesini göz önünde tutuyor. Halbuki bu kelimenin birçok yerlerde kullanıldığını biliyoruz. Dergi'de *hobu* 1. 'akbaba (kuş)' (Kastamonu, Sinop); 2. 'biçimsiz vücutlu (adam)' (Zonguldak); 3. 'obur; dilenci' (Kırşehir), *hombu* 'ummacı, öcü' (Kırşehir), *hommü, hommucu* 'umacı, öcü' (Kayseri), *hopu* 1. 'iri yapılı; vurdum duymaz (adam)' (Gaziantep); 2. 'akbaba (kuş)' (Kastamonu) gibi birtakım veriler daha tesbit edilmiştir. Prof. TIETZE'nin gözünden kaçan bu verilerin *obur* kelimesiyle ilgili olduğu kesin olarak anlaşılıyor. Yazı dilimizde *obur* kelimesinin artık yalnız 'unersättlich' mânasında kullanıldığını biliyoruz. Ancak, RADLOFF bu kelimenin 'ein Vielfrass, eine Hexe, ein böser Geist' mânasına geldiğini de bildiriyor.

Türkçe *obur* kelimesinin bu mânalarını teyideden birtakım veriler daha vardır. İşte birkaç örnek: Tatarca *ubir* 'ein mythisches Wesen' (RADLOFF); Balkarca *obur* 'Zauberer' (PRÖHLE); Karacayca *obur* 'Hexe'. (PRÖHLE)...

Yukarıdaki veriler, Rize çevresinde kullanılan *obur* kelimesinin köksüz bir kelime olmadığını anlatıyor. L. LİGETİ'nin belirttiği gibi (Nyelvtudományi Közlemények XLIX, 244), bu kelimenin Türkçe *op-* 'einsaugen, verschlucken' kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu sebeple, bu kelimenin Rusça veya Bulgarcadan alındığı söylenemez.

227. Çanakkale çevresinde kullanılan *urda* 'kesik, ekşimik denilen peynir' (Dergi) kelimesinin Balkan dillerinden (Bulgarca, Sırpça veya Rumenceden) alındığını tahmin ediyorum. Bu kelimenin aslen Rumence bir unsur olduğu ve Rumence çobanlarının göçleri sonunda yayıldığı anlaşılıyor. Macarca *orda* 'ungesauerter Käse' kelimesi de Rumenceden alınmıştır (I. KNIEZSA, A magyar nyelvi sláv jövevényiszavai. Budapest, 1955. 699-700. s.).

Rumence *urda* kelimesinin kökünü bilmiyoruz. N. K. DMITRIEV (Dokladi Akademii Nauk 1929, 92) bu kelimeyi Türkçe *yoğurt* kelimesiyle birleştirmekle aldanmıştır. Bu kelime üzerine daha çok bilgi almak üzere D. CRÂNJALĂ'nın Rumenské vlivy v Karpatěch (Pracha, 1938) adlı eserine bakınız (406. s.).

230. maddede yazar *vedre* 'tahta kova, külek' (İstanbul*, Çoruh, İzmir, Kars) (Dergi), *bedre* 'kova' (Erzurum, Kars) (a. y.) ve *fedire* 'tahta bakraç, külek' (Edirne) (a. y.) kelimelerini veriyor. Bu verileri İnegöl'de tesbit edilen *medre* 'takriben on kilo gram ağırlığında yoğurt alan geniş ve ağzı dar bir ölçek' (Dergi) kelimesiyle bütünliyebiliriz.

231. maddede Prof. TIETZE, Eskişehir'de tesbit edilen *minter* 'balık ağı' (Dergi) kelimesi üzerinde dururken, İstanbul balıkçıları arasında kullanılan *vinter* kelimesini de veriyor. Bu veri Türkçe Sözlük'te geçen *vinter* 'ağaç çemberler üzerine örülmüş torba şeklinde balık ağı' kelimesiyle teyidedilebilir.

Yazar yalnız Rusça *venter* 'Beutelnetz, Fischesack' kelimesini zikrediyor. Anlaşılan bu kelimenin Bulgarcada da kullanıldığı gözünden kaçmıştır.

Prof. TIETZE bu yazısında Türkçede kullanılan İslâvca kelimeleri 233 maddede toplamıştır. Bu maddeleri yeni birtakım verilerle artırabilirim. İşte birkaç örnek :

Bulgarca *bělmaž* 'bouillie de fromage frais et de farine' (MARKOV): *belmiş*, *belmuş* 'taze peynirden yapılan bir çeşit tatl' (Samsun, Tekirdağ, Edirne) (Dergi). – Bu kelimenin Rumence ve Macarcada kullanıldığını da biliyoruz.

Bulgarca *cédilo*, *cédilka* 'passoire, couloire, filtre, sac à filtrer' (MARKOV): *sedile* 'peynir torbası' (Bursa*) (Dergi).

Bulgarca *čovka* 'bec' (MARKOV) : *çomka* 'gaga' (İstanbul*) (Dergi).

Rusça *čort* 'şeytan' : *çör* 'şeytan' (Kars) (Dergi). – Kumukça *čort* 'Teufel' (NÉMETH) kelimesi de Rusçadan alınmıştır.

Bulgarca *grebačka* 'vid lopatka za grebane na brašno, žito, zacher i pod.' (ROMANSKI) : *kırbačka* 'harmanda saman çıkarmak için kullanılan bir çeşit yaba' (Çanakale*) (Dergi).

Bulgarca *gārlica* 'diphthérie; croup, angine (chez les enfants)' (MARKOV) : *gılısa* 'mandaların boğazlarında meydana gelen ve hırıltı peyda eden bir çeşit ağır hastalık' (Bursa*) (Dergi).

Bulgarca *kolak* 'kravay' (ROMANSKI) : *kolak* 'küçük simit, halka (yiyecek)' (İstanbul*) (Dergi).

Bulgarca *kotlan* ‘maltız ocağı; küçük fırın’: *kotlan* 1. ‘maltız ocağı’ (Bursa*); 2. ‘küçük fırın’ (Bilecik) (Dergi); *kotlağan* ‘maltız ocağı’ (Malatya) (a. y.).

Rusça *malaj* ‘pšennoe tolokno, obiç. pišča čabanov, pastuchov’ (DAL’): *malay* 1. ‘mısır unundan yapılan kaçamak’ (Zonguldak, Bolu, Veliköy [il?]); 2. ‘mısır ekmeği’ (Bursa*, Trabzon, Bilecik) (Dergi).

Gagavuzca *malay* ‘mısır ekmeği’ (MOŠKOV) kelimesi de bu verilerle ilgilidir.

Bulgarca *manar* : *manar* ‘büyük balta’ (Teke, Muğla) (Derlemeler); *manar* ‘nacak, balta’ (Antalya, Muğla, Bursa*) (Dergi).

Sırpça *medja* ‘terminus, limes’; Bulgarca *mežda* ‘limite, borne, lisière (MARKOV); Rusça *meža*: *meže* ‘iki tarla arasındaki sınır’ (Tekirdağ*) (Dergi).

Bulgarca *mreža* ‘filet, rets’ (MARKOV): *müraca* ‘harmanı süren öküzlerin bir şey yememesi için ağızlarına takılan sepet, ağızlık’ (İstanbul) (Dergi). – Gagavuzca *mreža* ‘ağ’ (MOŠKOV) kelimesi de Bulgarcadan alınmıştır.

Rusça *myl'nja* ‘Badestube’ (PAVLOSKIJ) : *munça* ‘hamam’ (Hatay*); *munçak* ‘hamam, ılıca’ (Urfa) (Dergi).

Tataarcada *munča* ‘die Badstube’ (RADLOFF) ve Altay ağızlarında *mılča* (a. y.) şekilleri kullanılır. – Bu kelime Türkçeden (Çuvaşçadan) Votyakça ve Çeremisçeye de geçmiştir (YRJÖ WICHMANN: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XXI, 88-89; MARTTI RÄSÄNEN: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XLVIII, 154, Finnisch-Ugrische Forschungen XXVI, 128).

Prof. RÄSÄNEN’in belirttiği gibi, *munča* ve *mılča* kelimeleri Rusçadan alınmıştır. Bu duruma göre, Hatay ve Urfa’da tesbit edilen *munça* ve *munçak* kelimelerinin Rusya göçmenlerinden alındığı anlaşılıyor. – Urfa’da tesbit edilen *munçak* kelimesinin sonundaki *-k* sesi izaha muhtaçtır.

Bulgarca *penez* ‘denier’, Sırpça *pjenez* ‘eine Münze’ > Macarca *pénz* 1. ‘Geld’; 2. ‘Pfennig, Münze’ : *pelez* ‘kadınların başlarına taktıkları küçük altın veya altın taklidi mangır’ (Ankara) (Dergi). – Bu kelimenin yazı dilimizde kullanıldığını de biliyoruz (*penes*).

Bulgarca *plěvnja* ‘hangar, fenil à foin’ (MARKOV): *pelemne* ‘samanlık’ (Edirne*) (Dergi).

Bulgarca *pärč* ‘bouc’ (MARKOV): *pirç* ‘burulmamış azman erkek keçi’ (İstanbul) (Derlemeler) (H. EREN: Kőrösi Csoma-Archivum III, 134).

Bulgarca *pust* 'désert, vide, creux', Sırpça *pust, pusta, pusto* 'desertus; verlassen, herrenlos, öde', Rusça *pustoj* 'leer, unnützt, vergeblich': *pusta* 'uğursuz, hayırsız, âdi, fena' (Eskişehir, Özbek [il?]) (Dergi).

Bulgarca *pa, dpa, dāk* 'caille' (MARKOV): *butbıdık* 'bildircin' (Bursa, İstanbul) (Dergi); *pitıdak* 'bildircin' (Bursa) (a. y.); *pitıdık* 'tarla kuşu' (Çanakkale) (a. y.).

Bulgarca *slama* 'paille, chaume', Sırpça *slama* 'Stroh', Rusça *soloma*: *salma* 'çavdar ve pirinç sapı' (Rumeli) (Dergi).

Bulgarca *srem* 'voiture' (MARKOV): *seren* 'ot, ekin taşımak için yanlarına odun ve tahta ilâve edilerek genişletilen araba veya kağmı' (Tekirdağ, Kocaeli, Sivas*, Balıkesir*) (Dergi); *siren* 'üstü örtülü yaylı araba' (Diyarbakır) (a. y.). – Bu kelimenin eski kaynaklarda *serem* (سرم) veya *sirem* (سیرم) diye yazıldığını biliyoruz. Örnek olarak Silâhtar tarihini gösterebilirim (II, 70, 494. s.).

K. V. ZETTERSTÉEN'in (Oriens I, 336), AKDES NİMET KURAT'ın İsveç kralı XII. Karl'la ilgili yayınlarından bahsederken, *sirem* (سیرم) kelimesini Türkçe *sırım* kelimesiyle birleştirmesi yanlıştır.

Bulgarca *ševe*: *šive* 'saç örgüsü' (Bursa*) (Dergi).

Bulgarca **šutak*: *šut* 'sans cornes' (MARKOV): *šutak* 'boynuzsuz erkek koyun' (Trakya*) (Dergi).

Bulgarca *traža* 'chercher' (MARKOV): *taraşlamak* 1. 'gizli gizli araştırıp aşırmaq' (İstanbul*); 2. 'döküntüleri arayıp bulmaq' (Bursa, Manisa); 3. 'arayıp taramaq, araştırmak' (Tekirdağ, Kırklareli); 4. 'bağ bozumunda ve meyve toplama zamanlarında ceviz, üzüm, kaysı gibi şeylerin kalıntı ve döküntülerini toplamak' (Edirne, Manisa) (Dergi).

Bundan başka, *taraş* 'bağ bozumundaki kütüklerde kalan üzümler; ekin ve meyveler toplandıktan sonra arta kalan kısım' (Manisa, Balıkesir İstanbul*, Edirne*, İzmir*) (a. y.) kelimesi de *taraşlamak* kelimesiyle ilgilidir.

Bulgarca *zablo* 'toile de chanvre' (MARKOV): *zıblo* 'ot minder yapmakta kullanılan âdi keten veya kenevir bezi' (Edirne*) (Dergi).

Bulgarca *zimnik* 'bodrum, mahzen': *zemlik* 'bodrum' (Bursa) (Dergi). – Bu kelimenin Varna'da kullanıldığını da biliyoruz: *zemnik* 'Hütte' (J. ECKMANN: Körösi Csoma-Archivum III, 170).

III. ARAPÇA KELİMELER

29. Türkçe *tandır* kelimesinin Arapçadan (*tannūr*) geldiğini L. BOUVAT (Keleti Szemle IV, 333) da yazmıştı. P. LOUIS RONZEVALLÉ (Journal Asiatique XVIII, 282-283) de bu kelimenin Arapçadan alındığını belirtmişti. Prof. TIETZE bu eski yazıları vermediği gibi, *tandır* kelimesini ses bakımından da izah etmemiştir.

36. maddede yazar *cardın* 'lâğım sıçanı' (Seyhan, Malatya, Maraş, Gaziantep) (Dergi), *cardon* (Malatya) (a. y.), *circan* 'fare' (Adana) (a. y.), *circan* 'fare' (Çankırı, Seyhan) (a. y.), *cirman* 'fare' (Çankırı, Çorum) (a. y.), *cumran* 'fare' (Giresun) (a. y.), *comaran* 'fare' (Konya) (a. y.) kelimeleri üzerinde duruyor.

Bu verilere Çankırı çevresinde kullanılan *cirman* 'fare' (Dergi) kelimesini de eklemek lâzımdır. Bu verinin yukarıda belirtilen *cirman* kelimesiyle ilgili olduğu açıktır. Bu verilerle *cumran* ve *comaran* kelimeleri arasındaki ilgi de kolaylıkla anlaşılıyor. Ancak, bu kelimelerin Arapçadan alındığı anlaşılan *cardın* veya *cardon* kelimeleriyle birleştirilmesi bence yersizdir. Sonra, benim fikrime göre, *circan* ve *circan* kelimeleriyle *cardın* (~ *cardon*) kelimesi arasındaki ilgi de tartışılmaya muhtaçtır.

Yurdumuzda *çarbak* 'büyük sıçan' (Konya) (Dergi) ve *carluk* 'tarla faresi' (Kırşehir, Malatya) (a. y.) gibi birtakım kelimeler daha tesbit edilmişse de, yukarıda verilen kelimelerle bu veriler arasında bir ilgi olduğu söylenemez.

37. madde Kırşehir ve İçel çevresinde tesbit edilen *çere* 'büyük su kabı' (Dergi) kelimesiyle bütünlenebilir.

40. maddeye ek: *çunur* 'hamam havuzu' (Maraş) (Derlemeler), *çorun* 'tabakhane havuzu' (Konya) (Dergi), *cunur* 1. 'yağmur sularını çeken toprak delikleri' (Maraş); 2. 'hamam havuzu' (Maraş) (a. y.).

54. maddede *havut* 'çeşme yalağı' (Ankara, Konya, Tokat) (Dergi) kelimesi yanında *havuk* 'ağaçtan yapılmış çeşme yalağı, oluk' (Denizli) (a. y.) kelimesi de sayılabilir. Bundan başka, İzmir ve çevresinde tesbit edilen *homut* 'havuz' (Dergi) kelimesi de bu maddede sayılan verilerle ilgilidir.

55. maddeye ek: Gagavuzca *hayat* 'sofa' (MOŠKOV).

63. maddede Prof. TIETZE *daraba* 1. 'tahta bölgü, tahta perde, tahta havale' (Bolu, Zonguldak, Malatya, Konya*, Samsun, Konya, Erzurum, Gümüşane, Balıkesir, İzmir, Muğla, Antalya, Isparta, Artvin, Kastamonu, Ordu, Kocaeli, Çankırı, Kütahya); 2. 'dükkân kepengi'

(Denizli, Konya, Gaziantep, Seyhan, Maraş, Sivas); 3. 'balkon' (Bilecik, Konya); 4. 'köy odalarındaki seki, sedir' (Van, Kars, Giresun); 5. 'parmaklık' (Ankara, Çankırı, Malatya); 6. 'zahire anbarı' (Denizli); 7. 'pedavra tahtalarından yapılan avlu duvarı' (Seyhan) (Dergi), *taraba* 1. 'tahta perde' (Çanakkale, Çorum, Edirne*, Bursa, Trabzon, Rize); 2. 'bahçe ve avlu dıvarları üzerine çekilen tahta perde, tahta havale' (Isparta) (a. y.) ve *tarabı* 'bir çeşit tahta' (Zonguldak) (a. y.) kelimelerinin Arapçadan geldiğini tesbit ediyor.

1956 da çıkan bir yazımda, Anadolu'da kullanılan *taraba* kelimesini Türkçe *tabur* kelimesiyle birleştirmiştim (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1956. 150 - 151. s.). Prof. TIETZE'nin verdiği Arapça veri karşısında bu birleştirmeyi ileri sürmekle aldandığım anlaşılıyor.

Türkçe *taraba* kelimesinin Arapçadan alındığını JEAN DENY de yazmıştı (Principes de grammaire turque. Paris, 1955. 86. s.). Prof. TIETZE, DENY'nin bu kaydından habersiz kalmıştır.

76. maddede Prof. TIETZE Nizip'te (Gaziantep) kullanılan *zabuk* 'sokak' (Dergi) kelimesi üzerinde duruyor. Yazarın belirttiği gibi, bu kelime Arapçadan alınmıştır (Arapça *zābūq* 'ruelle étroite').

Prof. TIETZE, bu veriye ek olarak, yine Nizip'te tesbit edilen *zaluk* 'sokak, komşu' (Dergi) kelimesini de veriyor.

Bence, bu sonuncu veri düzeltilmeye muhtaçtır. Nizip'te Arapça *zābūq* kelimesiyle teyidedilen *zabuk* kelimesi yanında *zaluk* kelimesinin kullanıldığı kolay kolay düşünülemez. Bu sebeple, *zabuk* kelimesine dayanarak, *zaluk* verisini *zabuk* diye düzeltmek lâzımdır, düşüncesindeyim.

85. maddeye gelince: Prof. TIETZE bu maddede *zaybak* 1. 'metanet ve tahammülü az şey veya kimse' (Niğde, Konya); 2. 'titiz, aceleci; hassas' (Kırşehir, Yozgat, Çorum) (Dergi) ve *zaypak* 'hoppa' (?) (Derlemeler) kelimelerini Arapça *zaybaq* 'Quecksilber' kelimesiyle birleştiriyor.

Yazarın bu maddede saydığı Türkçe kelimeleri yeni verilerle bütünlük lâzımdır: *zıpak* 'kaygın, çok kayan' (İzmir) (Dergi); *zıypak* 'mücellâ, kaygan' (Antalya, Adana, Niğde, Aydın, Manisa) (a. y.); *sıypak* 'çok düz, cilâlı, kaygın (yer)' (Sivas, Maraş, Kırşehir, Seyhan, Hatay) (a. y.).

Bu veriler yanında *zybilak* 'kaygın, cilâh' (Burdur) (Dergi), *zybincak* 1. 'kayacak yer' (Konya); 2. 'dağ yamaçlarındaki yol' (Konya) (a. y.), *zyylak* 'cilâhî taş' (Konya) (a. y.), *zıvlak* 'yaldızlı, cicili bicili' (Malatya) (a. y.), *zıyanak* 'düzgün, cilâhî' (Denizli) (a. y.), *sıypın* 'dik,

yalçın, kaygın' (Çanakkale) (a. y.), *siypınak* 'kaygın, sarp, yamaç (yer)' (Aydın) (a. y.), *siypıncak* 1. 'kaygın, kaypak' (Malatya, Gaziantep); 2. 'sıypınmağa yarar aygıt, kızak' (Gaziantep) (a. y.) kelimeleri de göz önünde tutulabilir.

Bütün bu kelimelerin *saypmak* 'kaymak' (Konya) (Dergi) kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu kelimenin *siypmak* 'kaymak' (Gaziantep, Seyhan, Çorum, Çanakkale) (Dergi), *ziypmak* 'kaymak' (Denizli, Seyhan, Hatay) (a. y.), *ziypmak* 'fırlamak, kaymak' (İçel, Manisa, Bahkesir, Niğde, Kütahya, Konya) (a. y.) gibi şekilleri de tesbit edilmiştir. Bundan başka, yukarıdaki türevleri izah ederken, *siypınmak* 'yüksek veya meyilli bir yerden kaymak' (İzmir) (Dergi) ve *ziypınmak* 'yukarıdan aşağı kayarak inmek' (Seyhan, İzmir) (a. y.) kelimelerini de göz önünde tutmak lâzımdır.

İşte bu verilere dayanılarak, Prof. TIETZE'nin verdiği *zaybak* ve *zaypak* kelimelerinin de *saypmak* kökünden geldiği büyük bir kesinlikle ileri sürülebilir.

103. Prof. TIETZE'nin yazdığı gibi, yurdumuzda kullanılan *siyeç* 1. 'üzeri çalı ve çamurla örtülmüş duvar saçağı' (Yozgat, Kayseri, Samsun, Çorum, Sinop); 2. 'bağ, bahçe kenarlarına dikilen düzgün sıralı, kavak gibi meyvasız ağaçlar' (Kırşehir); 3. 'bahçe etrafındaki çalı çırplı, çit' (Malatya, Gaziantep, Ankara, Seyhan, Antalya, Niğde, Maraş) (Dergi) kelimesinin Arapçadan geldiği açıktır. Bu sebeple, J. ECKMANN'ın bu kelimeyi Kazakça *ciek*, *ciyek* 'Saum, Rand, Verbräumung, Ufer' (RADLOFF) ve Karakalpakça *ciyek*, *siyek* 'kenar, hudut' (BASKAKOV) kelimeleriyle birleştirmekle aldandığı anlaşılıyor (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1955. 21. s.) Esasen, bu birleştirme ses bakımından da yersizdir.

Bu maddede yazarın saydığı verilere *siğaç* 'bağ, bahçe ve tarla kıyılarında çalı çırpidan yapılmış engel, çit' (Seyhan) (Dergi) kelimesi de eklenebilir.

116. maddede Arapçadan alındığı tesbit edilen *şıfan* 'yulaf' (Amasya) (Dergi), *şıfan* 'yulaf' (Niğde, Hatay, Edirne, İçel, Adana) (Derlemeler, Dergi) verileri, Konya çevresinde kullanılan *fişan* 'yulaf' (Dergi) kelimesiyle bütünlenebilir. Bu sonuncu kelimenin *métathétique* bir şekil olduğu anlaşılıyor. Türkçede buna benzer *métathèse*'ler vardır. İşte birkaç örnek :

1. *şifan* 'sulu kar' (Kayseri) (Dergi), *şifen* 'karla karışık yağın yağmur, suluserpken' (Kayseri) (a. y.) > *fışan* 'tipi, esintili kar' (Ankara) (a. y.);

2. *şvkin* 'karla karışık yağın yağmur, sulusepken' (Ankara, Kayseri, Yozgat) (Dergi), *şvgin* 'karla karışık yağın yağmur, sulu serpken' (Yozgat, Çorum, Bursa, Antalya, Niğde, Kırşehir, Kayseri, Ankara) (a. y.), *şilgin* 'karla karışık yağın yağmur' (Malatya) (a. y.), *şivgin* 'karla karışık yağın yağmur' (Yozgat) (a. y.) > *fışkın* 'sulu ve sürekli yağmur' (Çanakkale, Eskişehir) (a. y.);

3. *şvkin* 'ağacın yeni süren filizi' (Yozgat) (Dergi), *şvgin* 'budanmış ihtiyar ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgünler' (Tokat, Manisa, Bilecik, Kayseri, Konya, Muğla) (a. y.) > *fışkın*.

Prof. TIETZE, Adana'da kullanılan *şifan* 'susam' (Derlemeler) kelimesini 'yulaf' mânasına gelen *şifan* (~ *şifan*) kelimesiyle birleştiriyor. Ancak, bu birleştirme tartışılmaya muhtaçtır.

Adana'da tesbit edilen ve 'susam' mânasına gelen *şifan* kelimesinin *şilgin* 'susam yağı' (Kayseri) (Dergi) kelimesiyle ilgili olduğu söylenemez. Bu sonuncu kelimenin *şirgin* (*şirgin yağı*) 'haşhaş yağı' şekli de yaygındır (Bolu, Ankara, Çankırı) (Dergi).¹

Yazar, son olarak, Muğla ilinde tesbit edilen *şufan* (Dergi) kelimesinin de bu maddede toplanan verilerle ilgili olduğunu belirtiyor. Ona göre, bu kelime Dergi'de 'yalan' diye tarif edilmişse de, bunun 'yulaf' diye düzeltilmesi lâzımdır.

Bu düzeltmeyi teyid etmek üzere bu kelimenin Muğla ilinde 'yulaf' mânasında kullanıldığını Muğla'lı öğrencilerimden öğrendiğimi belirtebilirim.

119. Seyhan'da kullanılan *sanğ* 1. 'kulak kiri'; 2. 'diş kiri' (Dergi) kelimesinin 'gün çalığı' mânasına gelen *sanğ* (Bilecik) (a. y.) ve 'üzüm salkımlarına gelen ve ancak bir kaç tane bırakan bir çeşit hastalık' mânasına gelen *san* (Kayseri) kelimeleriyle ilgili olması muhtemeldir. Ancak, Arapça *şimh* 'Ohrenschmalz' kelimesi Türkçe verileri ses bakımından karşılamadığı gibi, mâna bakımından da tamamiyle tutmuyor.

120. maddede Prof. TIETZE *saykal* 'düzgün, düz' (Çankırı, Ankara) (Dergi) ve *sykıl* 'düz, pürüzsüz, kayıcı' (Maraş) (a. y.) kelimelerinin Arapçadan alındığını ileri sürüyor (Arapça *şayqal* 'Polierer'). Bunlardan

¹ Kayseri'de kullanılan *şilgin* kelimesiyle Türkçe *şirilağan* 'susam yağı' kelimesi arasındaki ilgi üzerinde durmak istemiyorum.

başka, yazar *saylak* 'düz ve ince taş, kaya, kumlu kaya' (Seyhan, Gaziantep, Niğde) (Dergi) kelimesinin de Arapçadan geldiğini yazıyor. Bu kelimenin Güney Anadolu'da kullanıldığını da biliyoruz (Derlemeler). Prof. TIETZE bu veriyi almış, ancak *saykal* 'eyri büyrü, yilankavi, yash, yalmanık' (Bolu, Kargı) kelimesinin Derlemeler'de de geçtiğini bildirmemiştir. Ona göre, *saykallanmak* 'boşuna vakit geçirmek, bir iş yaparken evmemek' (Denizli, Aydın) (Dergi) kelimesi de bu maddede toplanan verilerle ilgili olabilir. Son olarak, *sayqal* kelimesinin Farsçada 'Schliff, Politur' mânasına geldiğini belirten yazar, *saykal* kelimesinin Türkçeye Farsça yolu ile geçmiş olması ihtimalini de göz önünde tutuyor.

Bu maddede asıl üzerinde durulması gereken soru, *saykal* ve *saylak* kelimelerinin doğrudan doğruya Arapçadan mı alındığı, yoksa Farsça yolu ile mi geçtiği sorusu değildir. Bence, bu kelimelerin Arapçadan mı, yoksa Farsçadan mı alındığını araştırmadan önce, *saykal* ve *saylak* kelimeleri arasında bir ilgi olup olmadığı sorusu üzerinde durmak lâzımdır.

Prof. TIETZE *saykal* kelimesinin 'düzgün, düz' mânasına geldiğini belirtiyor. Bu kelimenin 'meyil' (Ordu), 'yabancı maddelerden temizlenmiş' (Çorum), 'budaksız düz ağaç' (Sinop), 'yağlı yemek' (Sinop) (Dergi) mânalarını göz önünde tutmuyor. Dergi'de *saykal* kelimesinin 'ana arkandan ayrılan küçük kollar' (Ankara) ve 'şekerli kahve' (Sinop) gibi mânalara geldiği de belirtilmiştir. Bu kelimenin yalnız bir mânasını göz önüne alarak diğer mânalarını ihmal eden yazarın tutumu tasvibedilemez. Çünkü *saykal* kelimesinin Dergi'de tesbit edilen mânaları arasında sıkı bir ilgi vardır. Örnek olarak, bu kelimenin Çankırı ve Ankara'da tesbit edilen 'düzgün, düz' mânası, Sinop'ta tesbit edilen 'budaksız düz ağaç' mânasından farksızdır. Ordu'da kaydedilen 'meyil' ve Sinop'ta tesbit edilen 'yağlı yemek' mânaları da bu mânalarla ilgilidir.

Bence, *saykal* kelimesi 'kaymak' mânasına gelen *saymak* (~ *saymak*) kökünden gelir. Buna göre, 'kaymak' mânasına gelen bir köke dayanan bu kelimenin 'düzgün, düz', 'meyil', 'budaksız düz ağaç' veya 'yağlı yemek' gibi mânalar alması kolaylıkla anlaşılabilir.

Türkçe *saykal* kelimesi gibi, *saylam* ve *sıylam* kelimesi de 'dalsız budaksız ağaç' (Sinop) ve 'düzgün taş' (Sinop) (Dergi) mânalarına gelir. Hatay'da kullanılan *saylan* kelimesinin 'uçurum' (Dergi) mânası da önemlidir. Seyhan'da kullanılan *sıylan* kelimesinin 'dalsız, budaksız, düz ve uzun ağaç' (Dergi) mânasına gelmesi de tabiidir. Bu kelime ile

ilgili birtakım veriler daha vardır: *zyılan* 1. 'kayalık sert tepe, uçurum' (Denizli); 2. 'mücellâ' (İçel, Seyhan) (Dergi), *zyilen* 'budaksız ağaç' (Seyhan) (a. y.), *zıvlan* 1. 'çok uzun ağaç' (İzmir); 2. 'yağmurdan husule gelen cıvık çamur' (Eskişehir); 3. 'ince uzun, fakat yakışıklı şeyler' (Ankara) (a. y.).

Türkçe *saykal* kelimesinin 'yağlı yemek' mânasını alması da tabiidir. Örnek olarak, *kaypak* kelimesini gösterebilirim. Bu kelimenin 'kayan yol, yer' (Giresun, Kastamonu, Çanakkale, Zonguldak) mânası yanında 'içine peynir konularak yapılan tatar böreği' (Samsun, Amasya) (Dergi) mânası da vardır.

Türkçe *saylak* kelimesine gelince: Prof. TIETZE bu kelimenin de yalnız 'düz ve ince taş, kaya, kumlu kaya' mânalarını veriyor. Halbuki bu kelimenin 'üzeri hafif toprakla örtülmüş taşlık, kayalık' (Samsun, Halaçlı [?], Gaziantep, Niğde), 'dağın dik ve kayalık olan yüksek yeri' (Seyhan) gibi mânaları da yaygındır (Dergi).

Bu kelimenin de 'ayağı kaymak' mânasında kullanılan *saylamak* (Seyhan) (Dergi) kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu kelime Denizli çevresinde 'yanlamak, yan tarafa yatmak' (a. y.) mânasında kullanılır ki bu, 'ayağı kaymak' mânasından hemen hemen farksızdır. Bundan başka, bu kelimenin *zıvlamak* 'kaymak' (Edirne*) (a. y.) ve *zıylamak* (Edirne) (a. y.) gibi şekilleri de tesbit edilmiştir.

Bu kelimenin türevleri arasında *zıvlak* 'yaldızlı, cicili bicili' (Malatya) (Dergi) ve *zıylak* 1. 'sıkı ve az etli, ince ve çevik (dört ayaklı hayvanlar hakkında)' (Kırşehir); 2. 'cilâlı taş' (Konya) (a. y.) gibi kelimeler de vardır.

İşte, bütün bu verilere göre, *saykal* ve *saylak* kelimelerinin Arapçadan alınmadığı anlaşılıyor.

132. maddeye ek: *zılgın* 'azarlama, tekdir' (Dergi), *zırgıtlamak* 'zılgıtlamak' (Antalya) (a. y.), *zıvkıtlamak* 'teşvik etmek' (Kütahya) (a. y.).

Urfa'da tesbit edilen *çilgıt* 'çığlık, feryat' (Dergi) kelimesinin de *zılgıt* kelimesiyle ilgili olması lâzımdır. Bu kelimenin bir *contamination* (*zılgıt* × *çığlık*) sonunda meydana geldiği anlaşılıyor.

134. maddede *acur* kelimesinin yazı dilimizde kullanıldığını da belirtmek gerekirdi. Rumca ἀντζούρι kelimesi, Prof. TIETZE'nin belirttiği gibi, Türkçeden alınmıştır. Ancak, benim bildiğime göre, Rumcada daha çok ἀγγούρι kelimesi kullanılır.

165. maddede yazar *kayar* 'hayvanların eskimiş nallarını, yalnız mihlarını değiştirmek suretiyle yeniden kullanma' (Ankara, Çanakkale,

Samsun, Seyhan, Kayseri, Kırşehir, Edirne, Niğde, Ordu) (Dergi) kelimesinin Arapçadan geldiğini yazıyor.

Bu kelimenin yazı dilimizde de kullanıldığını biliyoruz. Yalnız, ŞEMSETTİN SAMİ'nin *kayar* kelimesini 'hayvanın buz üzerinde yürümeğe mahsus çengelli nalı' diye tarif etmesi bence düzeltilmeye muhtaçtır. (Türkçe Sözlük'te de buna benzer bir tarif veriliyor: 'hayvanın buz üzerinde kaymadan yürümesine yarıyan çengelli nal'.)

Dergi'de verilen bilgi *kayar* kelimesinin 'eskimiş nalları yeni mihlarla ayağa çakma' mânasına geldiğini gösteriyor. Bu mânâ kelimenin Arapça mânasına da tamamiyle uygundur ('action de changer [les fers d'un cheval]').

Esasen, eski Harb Okulu hayvan sağlığı öğretmeni MEHMET ŞÜKRÜ (Malûmat-ı baytariye. 1340), at nallarının yenilenmesini anlatırken (389. s.), at tırnaklarının bir ay içinde uzadığını belirttiikten sonra, "eğer hayvan ağır hizmetlerde kullanılmamışsa" nallarının aşınmadığını kaydeder. İşte bu nallar tekrar ayağa çakılır ki buna *kayar* denir. "Bir hayvan bir nalı bir ay ve kayarlanmak suretiyle iki ay muhafaza eder."

MEHMET ŞÜKRÜ'nün verdiği bilgiye göre (388. s.), hayvanın buz üzerinde kaymasını önlemek için özel mihlar (kış mihları veya buz mihları) kullanılır. Bu mihların "başları sivri olup naldan bir santimetre kadar tecavüz edecek derecede uzundur." Bu bilgilere göre, hayvanın kışın kaymadan yürümesini sağlamak üzere "çengelli nal" kullanılmadığı anlaşılıyor.

148. maddeye Edirne'de tesbit edilen *heki* 'derinin üzerinden çıkan pislik, tüy ve yağlar' (Dergi) kelimesinin eklenmesi lâzımdır. Prof. TIETZE, bu maddede *hekir* 'tortu, erimiş yağ tortusu' (Kayseri, Seyhan, Konya) (Dergi) kelimesini verdiği halde, bu veriyi gözden kaçırmıştır.

167. maddede Prof. TIETZE *firik*, *ferik* ve *finik* kelimeleri üzerinde duruyor. Ona göre, bu kelimeler Arapçadan alınmıştır (Arapça *farik* 'Ähre, deren Körner soweit entwickelt sind, dass sie sich zwischen den Fingern herausdrücken lassen; am Halm geröstete, zerstoßene und in Butter gekochte Weizenkörner').

Yazar bu birleştirmeyi desteklemek üzere *firik*, *ferik* ve *finik* kelimelerinin 'am Halm gerösteter junger Weizen, Mais oder Kichererbsen' ve 'Getreide, dessen Ähren noch nicht ausgereift sind; Hülsenfrucht mit noch wenig entwickelten Kernen; jung unreif, in Reifen befindlich' mânalarına geldiğini belirtiyor.

Ancak, Prof. TIETZE'nin verdiği mânalar yanında *firik* kelimesinin 'piliç' (Niğde, Ankara) (Dergi) ve 'piliçlik devresini geçirmiş olan tavuk, horoz' (Konya, Afyon, Niğde, Isparta, Antalya, Çanakkale, Sinop, Diyarbakır) (a. y.) gibi birtakım mânaları daha tesbit edilmiştir. Bunun gibi, *ferik* kelimesinin 'piliç' (Erzincan, Ordu, Kastamonu, Amasya, Çorum, Antalya, Eskişehir, Erzurum, Kayseri) (Dergi), 'piliçlik devresini ikmal etmiş tavuk, horoz' (Amasya, Samsun, Ordu, Giresun, Sinop, Kastamonu, Çorum, Zonguldak, Tokat, Yozgat, Sivas, Çankırı, Ankara, Erzurum, Erzincan, Elâzığ, Van, Ağrı, Malatya, Artvin, Kars, Kırşehir, Kayseri, Konya, Çanakkale, Balıkesir, Isparta, İçel, Gaziantep, Urfa) (a. y.), 'bir yaşından küçük horoz' (İçel, Konya) (a. y.), 'bir yaşına girmiş dişi kaz' (Bolu, Amasya) (a. y.), 'keklik yavrusu' (Kayseri, Seyhan, Maraş) (a. y.), 'kümes hayvanlarının dişi yavrusu' (Zonguldak) (a. y.), 'hindi yavrusu' (Bolu) (a. y.), 'genç kuş yavrusu' (Seyhan) (a. y.), 'taze fasulye' (Erzincan) (a. y.), 'taze, körpe' (Erzincan) (a. y.), 'genç, taze' (Seyhan) (a. y.)... gibi birtakım mânalarını da göz önünde tutmamıştır. Bu kelimenin Bitlis çevresinde tesbit edilen *verik* şekli de 'bir senelik piliç, ferik' mânasına gelir (Dergi).

Prof. TIETZE'nin bu maddede verdiği verilere *filik* 1. 'bir senelik kaz, ördek, tavuk' (Samsun); 2. 'piliç' (Kastamonu); 3. 'keklik palazı' (Kayseri); 4. 'hububatın topraktan ilk yeşeren kısmı' (Çankırı); 5. 'koza' (Manisa) (Dergi) kelimesi de eklenebilir. Bundan başka, *pelik* 'çınar kozalağı' (İstanbul) (Dergi), *perik* 'civciv' (Kastamonu) (a. y.), *pilik* 'kaz' (Gümüşane) (a. y.), *pillik* 1. 'buzağı' (Adana); 2. 'dişi hindi' (Balıkesir) (a. y.) ve *pirik* 'piliç' (Ankara) (a. y.) verileri de göz önünde tutulabilir. Bu verilere ek olarak, 'civciv' (İstanbul, Kırşehir, Kayseri), 'anaç tavuk' (Seyhan), 'tavşan' (İzmit), 'leblebi kırığı' (Çorum), 'palamut (meyva)' (Samsun) mânalarına gelen *bilik* kelimesini de belirtiriz.

Prof. TIETZE, Urfalı KEMAL EDİP'in Urfa ağzı'na dayanarak, *firik* kelimesinin Urfa'da da kullanıldığını belirtiyor, ancak bu kelimenin de yalnız 'sararmış başağın ateşle kavrulmuşu' mânasını veriyor. Kemal Edip bu kelimenin Urfa'da 'taze meyva' mânasına geldiğini de yazmıştır.

Yazarın bu birleştirmeyi ileri sürerken Türkçe *firik* ve *ferik* kelimelerinin yalnız 'an Halm gerösteter junger Weizen, Mais oder K'chererb-sen' ve 'Getreide, dessen Ähren noch nicht ausgereift sind; Hülsenfrucht mit noch wenig entwickelten Kernen; jung, unreif, im Reifen befindlich' mânalarını alarak 'piliç' veya 'piliçlik devresini geçirmiş olan tavuk, horoz', 'keklik yavrusu', 'hindi yavrusu', 'taze fasulye', 'kuş yavrusu'...

gibi mânalarını göz önüne almaması sebepsiz değildir. Yukarıda belirttiğim gibi, Arapça *farik* kelimesi 'Ähre, deren Körner soweit entwickelt sind, dass sie sich zwischen den Fingern herausdrücken lassen; am Halm geröstete, zerstossene und in Butter gekochte Weizenkörner' mânalarına gelir. Bu duruma göre, Arapça *farik* kelimesi Türkçe *firik* kelimesinin yalnız 'ateşte ütülenen taze hububat' mânasını karşılayabilir. Bu Arapça kelime, Türkçe *firik* ve *ferik* ... kelimelerinin 'piliç' veya 'piliçlik devresini geçirmiş olan tavuk, horoz', 'keklik yavrusu', 'hindi yavrusu', 'taze fasulye', 'kuş yavrusu' ... gibi mânalarını karşılamadığı gibi, Türkçede *firik* ve *ferik* kelimeleri yanında kullanılan *bilik*, *filik*, *perik*, *pilik*, *pirik* ... kelimelerini de izah edemez.

Türkçe *firik*, *ferik* ... kelimelerinin 'kemale ermek üzere olan hububat', 'hububatin topraktan ilk yeşeren kısmı', 'içlenmemiş olan fasulye, nohut, bezelye, bakla gibi sebze', 'taze meyve', 'piliç', 'keklik yavrusu', 'kaz yavrusu', 'kuş yavrusu' ... gibi mânaları arasında sağlam bir bağ vardır. 'Kuş yavrusu' veya 'piliç' mânasına gelen bir kelimenin 'filiz' veya 'ağaç ve çiçek sürgünü' mânasını alması çok tabiidir. Örnek olarak Türkçe *filiz* kelimesini verebilirim. Bu kelimenin 'yeni sürmüş dal veya yaprak, sürgün' mânasında kullanıldığını biliyoruz. Ancak, bu kelimenin Samsun ve Ordu'da 'erkek piliç' mânasında kullanıldığı da tesbit edilmiştir (Dergi). Bunun gibi, Türkçe *cücek* ve *cücük* kelimeleri de 'filiz', 'tomurcuk', 'kuş yavrusu', 'ham ve küçük kalmış meyva', 'ardıç kozalağı', 'kavun, karpuz, hıyar gibi nesnelere küçüğü', 'dağ çileği' gibi mânalar almıştır. Bu kelimenin *cücük* şekli de 'hıyar', 'her türlü sebze filizi', 'yumurta içindeki yavru' mânalarında kullanılır.

Bu verilere göre, Türkçe *firik* kelimesinin 'kemale ermek üzere olan hububat' mânasıyla 'piliç' veya 'piliçlik devresini geçirmiş olan tavuk, horoz' mânaları arasında sağlam bir bağ olduğu anlaşılıyor. Sonra, *filik* kelimesinin 'piliç' ve 'keklik palazı' mânalarıyla 'hububatin topraktan ilk yeşeren kısmı' veya 'koza' mânaları arasında da sağlam bir ilgi göze çarpıyor. Türkçe *ferik* kelimesinin 'piliç', 'keklik yavrusu', 'hindi yavrusu', 'taze fasulye' gibi mânaları arasında da sıkı bir bağ vardır. Yukarıda verilen örneklerden sonra, bu kelimenin *sémantique* gelişmesi kolaylıkla anlaşılabilir, sanırım.

1953 te çıkan küçük bir yazımda (Türkiyat Mecmuası X, 55-58) *filiz*, *firik*, *ferik*, *piliç* ... kelimeleri üzerinde durmuş ve bu kelimelerin piliçleri, tavukları çağırma için kullanılan *bili* (*bili bili*) kelimesinden geldiğini ileri sürmüştüm. Prof. TIETZE, 1957 de çıkan Slavische

Lehnwörter in der türkischen Volkssprache adlı yazısında, *piliç* kelimesinden bahsederken (165. madde), bu yazımı zikretmiş, ancak 1958 de çıkan Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch adlı yazısında, her nedense bu yazımda ileri sürdüğüm birleştirmeleri göz önünde tutmamıştır. Yazarın gözünden kaçtığı anlaşılan bu yazımda *ferik* ve *firik* kelimelerinin türlü mânaları arasındaki sıkı ilgi üzerinde durmuştum. Yukarıda da bu ilgiyi belirtmeye çalıştım. İşte bu sağlam ilgi karşısında *ferik* ve *firik* kelimeleri üzerine başka bir fikir ileri sürülemez, düşüncesindeyim.

181. maddede *hasıl* kelimesinin yazı dilimizde kullanıldığını da belirtmek gerekirdi.

182. maddeye ek: *gudayma* 'leblebi' (Trabzon, Ankara) (Dergi).

187. madde *kalle* kelimesiyle bütünlenebilir: *kalle* 1. 'bulgurla karışık patates yemeği' (Çankırı); 2. 'et, kuru üzüm ve zerdali ile yapılan yemek' (Niğde); 3. 'bir çeşit şalgam yemeği' (Ankara); 4. 'lâhananın ispanak gibi pişirilen yemeği' (Kayseri); 5. 'rendelenmiş kabak ile süttten pişirilmiş yemek' (Konya); 6. 'kapuska' (Bursa, Ankara); 7. 'lâhananın sert kısımları bulgurla pişirilerek yapılan bir yemek' (Kayseri); 8. 'nohudu pişirip havanda dövdükten sonra içine soğan ve et konarak yapılan bir çeşit yemek' (Antalya); 9. 'patlıcan musakkası' (Düğerek[?]); 10. 'bir çok meyva kurusundan yapılan yemek' (Kastamonu); 11. 'domates salçası' (Ankara); 12. 'komposto' (Zonguldak) (Dergi).

197. maddede Prof. TIETZE *külte* 1. 'deste, demet, düzine, külçe' (Isparta, Çanakkale, Kayseri); 2. 'iki elin tutabileceği kadar ufak ot demeti' (Kütahya); 3. 'on beş yirmi salkımdan ibaret inci dizisi' (Ankara, Çanakkale, Çankırı); 4. 'iç içe konulmuş üç yufka ekmeğinin katlanmış şekli' (İçel, Çankırı); 5. 'buğday demeti' (İstanbul*); 6. 'iplik çilesi, kelep' (Kayseri, Çorum, Sivas); 7. 'bir araya bağlanmış mısır sömekleri' (Balıkesir) (Dergi) kelimesinin Arapçadan alındığını yazıyor (Arapça *kulta* 'ein Quantum Fleisch oder Getreide; ein wenig'). Bu birleştirmeyi desteklemek üzere Güney Anadolu'da kullanılan *külte* 'yığın, ufak yığın' (Derlemeler) kelimesini de veriyor ve son olarak, *kelete* 1. 'küçük harman' (Seyhan, Maraş); 2. 'az miktarda öğütülen zahire' (Kütahya, Bolu, Tokat, Sivas, Giresun, Urfa, Amasya, Yozgat, Kayseri, Samsun, Ankara, Erzincan, Çankırı, Maraş, Kırşehir, Gaziantep, Gümüşane); 3. 'evlerde çamaşır yıkanırken komşudan da yıkanmak için gelen az bir parça' (Amasya) (Dergi) kelimesinin *külte* kelimesiyle ilgili olduğunu belirtiyor.

Türkçe *külte* kelimesinin *kelete* kelimesiyle ilgili olup olmadığını bilmiyorum. Yalnız, Türkçe *külte* kelimesinin Arapça *kulta* kelimesiyle ilgili olmadığını büyük bir kesinlikle söyleyebilirim. Prof. TIETZE bu birleştirmeyi ileri sürerken yalnız Anadolu'da tesbit edilen verileri göz önünde tutmuştur. Halbuki *külte* kelimesinin türlü coğrafi alanlardaki Türkler arasında da kullanıldığı anlaşılıyor: Tatarca (Tobol) ve Karaimcede *külte* 'die Garbe' kelimesinin kullanıldığını RADLOFF tesbit ediyor. RADLOFF bu kelimenin Kazakçada kullanıldığını da haber veriyor: Kazakça *kültö* 'der Knäuel, geknotete Pferdeschwanz'. Bunlardan başka, *külte* kelimesinin Kuzey Kafkasya Türkleri arasında kullanıldığını da biliyoruz: Karaçayca *k'ült'e* 'Garbe' (PRÖHLE); Balkarca *gülte* 'Garbe' (PRÖHLE).

Bu verilere göre, Anadolu'da tesbit edilen *külte* kelimesinin Arapça *kulta* kelimesiyle ilgili olmadığı anlaşılıyor.

Anadolu'da *külte* kelimesi yanında *kültem* 1. 'deste, buket, top' (Eskişehir, Tokat, İzmir, Kütahya); 2. 'külte' (İzmir); 3. 'çatal avuç' (Muğla) (Dergi) şekli de kullanılır. Bu kelimenin Kütahya köylerinde 'demet' mânasında kullanıldığını Derlemeler de teyidediyor. Bundan başka, *külte* kelimesinin *tülke* 1. 'kızların saçlarına bağladıkları boncuk örülü ip, saç bağı' (Balıkesir*); 2. 'soyulmuş mısır destesi' (Edirne, Kırklareli*); 3. 'salkım' (İstanbul*, Kırklareli) (Dergi) şekli de yaygındır. Bu sonuncu verinin *métathétique* bir şekil olduğu açıktır. Son olarak, 'kurutulmuş tütün demeti' mânasına gelen *künite* (Sinop) (Dergi) kelimesinin de *külte* kelimesiyle ilgili olduğunu tahmin ediyorum.

201. maddede Prof. TIETZE *kamçalamak* 'avuçlamak' (İçel) (Dergi) ve *kamcaklamak* 'iki eliyle kapar gibi almak' (Antalya) (a. y.) kelimelerini Arapça *kamša* 'Handvoll' kelimesiyle birleştiriyor, hattâ bu birleştirmeyi ileri sürerken Kürtçe *qamč* 'le creux de la main' kelimesini de veriyor. Türkçe *kamcaklamak* kelimesinin Antalya ilinde *gamcaklamak* 'avuçlamak, hapazlamak' (Dergi) şekli de kullanılır. Ancak, bu verinin yazarın gözünden kaçtığı anlaşılıyor. Bu veriden başka, Balıkesir çevresinde kullanılan *kamçak* 'kedi pençesi' (Dergi) kelimesiyle Çanakkale çevresinde tesbit edilen *kamçaklamak* 'tırnaklamak' (a. y.) kelimesi de göz önünde tutulabilir. Sonra, *kapçalamak* 'saldırıp tutmak' (Adana) (Dergi) ve *kapçellemek* 'kapmak, avuçlamak' (Edirne) (a. y.) kelimeleri de bu verilere eklenebilir.

İşte, bu yeni verilere dayanılarak, *kamçalamak* ve *kamcaklamak* kelimelerini Arapça *kamša* kelimesiyle birleştirmekle yazarın aldandığı ileri sürülebilir.

Yukarıda verilen kelimeleri *kamçıklamak* 'cevizin yeşil kabuğunu çıkarmak' (Ankara) (Dergi) ve *kamçulamak* 'ceviz ve bademi kabuğundan ayırmak' (İstanbul) (a. y.) kelimeleriyle karıştırmamak lâzımdır. Bu kelimelerin *kapçık* 'ceviz, badem, nohut, fasulya gibi şeylerin ince kabuğu' (Seyhan) (Dergi) kökünden geldiği açıktır. Bu kelimenin 'buğday kabuğu' (Adana, Afyon, Kırklareli, Manisa), 'meyva kabuğu' (Çanakkale), 'ağaç kabuğu' (Adana), 'palamut kabuğu' (Antalya), 'pirinç kabuğu' (Eskişehir) gibi birtakım mânaları daha tesbit edilmiştir (Dergi).

203. maddeye ek: *hüvül* 'kamuş veya ottan yapılan bağ, bahçe kulübesi' (Seyhan) (Dergi).

Prof. TIETZE'nin tesbit ettiği Arapça kelimelerin sayısı yeni verilerle artırılabilir. Birkaç örnek:

Arapça *ترید* *tarīt* 1. 'pain cassé et trempé de bouillon'; 2. 'soupe, bouillon': *hirit* 'zayıf, dertli; tirit [adam]' (Denizli) (Dergi). – Yazı dilimizde kullanılan *tirit* kelimesi de Arapçadan alınmıştır.

Arapça *حرير* *harīr* 'soie; étoffe de soie' (BELOT): *heril* 1. 'kozadan çekilen ipek' (Seyhan); 2. 'gelinlerin başlarına bağladıkları tel işlemeli kırep' (Bursa, Muğla); 3. 'pullu kadın duvağı (Denizli, Muğla) (Dergi).

Arapça *دخل* *dahl* 'rente, revenu, recette' (BELOT): *tahl* 1. 'üğütmek üzere hazırlanan hububat' (Isparta, Bolu, Gaziantep, Maraş, Malatya, İzmir, Urfa, Sivas, Kayseri, Zonguldak, Ordu, Kars*, Konya, Amasya, İçel, Seyhan, Erzurum, Tokat, Ağrı, Gümüşane, Elâzığ, Aydın); 2. 'dibekte dövülerek kabuğu çıkarılmış buğdaydan yapılan bir çeşit pilâv' (İçel) (Dergi); *tahal* 'arpa, buğday, yulaf ve benzerleri gibi her çeşit hububat' (Isparta, İzmir, Burdur, Kayseri, Niğde, Manisa, Kastamonu, Muğla, Çankırı, Denizli, Sinop, Ankara, Kütahya, Çanakkale) (a. y.); *tahıl* 'mezruat, ekin' (KEMAL EDİP, Urfa ağzı) (JEAN DENY, Principes de grammaire turque. Paris, 1955. 86. s.).

Arapça *تاولا*: *tavla* 'hayvanların besi yeri' (Seyhan) (Dergi). – Bilindiği gibi, bu kelime yazı dilimizde 'at ahır' mânasında kullanılır. Gagavuzcada *tavla* kelimesinin 'at sürüsü, yıldı' mânasına geldiğini Moşkov haber veriyor.

Arapça *عرزل* 'arzal' 'cabane d'un garde-champêtre sur un arbre' (BELOT): *arzele* 'asma çardağı' (Urfa) (Dergi); *erzele* 'fevkani asma çatısı' (Urfa) (KEMAL EDİP).

Arapça لوبيا *lubijā*, لوبية *lubija* 'haricot' : *ülübü* 1. 'fasulya' (Çanak-kale, Seyhan, Konya); 2. 'böğrülce' (Antalya, İzmir, Bursa, İçel); 3. 'beyaz kuru fasulye' (Konya, Denizli, Antalya) (Dergi), *hülübü* 'taze fasulya' (Konya) (a. y.). - Konya ilinde tesbit edilen *ülübe* 'patates' (Dergi) kelimesiyle yukarıdaki veriler arasında bir ilgi olup olmadığını bilmiyorum.

İNDEKS

Türkçe :

- acur III, 134
 ahlat I, 35
 aklap I, 35
 aldavut I, 12
 alefi I, 6
 alfat I, 35
 alhat I, 35
 ambal I, 10
 anadat I, 12
 anadot I, 12
 anadut I, 12
 anağul I, 11
 anaoğul I, 11
 anavahı I, 11
 anavallı I, 11
 anavul I, 11
 ancap I, 35
 andal I, 10
 andan I, 10
 andat I, 12
 apsar II, 180
 arzele 359. s.
 asren I, 197
 avlak I, 31
 babış I, 203
 babi I, 201
 babuş I, 203
 balak II, 179
 baska II, 158
 bedelkılıç II, 214
 bedre 297. s., II, 230
 beldanat I, 12
 beldenat I, 12
 belmiş 345. s.
 helmuş 345. s.
 benevrek I, 21
 beydanat I, 12
 bıçka 297. s.
 bıtıbdık 347. s.
 bıybıy II, 180
 bibi I, 201
 bildanat I, 12
 bili III, 167
 bilik II, 165, III, 167
 bocar II, 175
 bocur II, 175
 boza II, 151
 bozak II, 151
 bozalak II, 151
 bögelek I, 142
 bögen I, 237
 bölüş II, 165
 bövelek I, 142
 bövet I, 237

bügelek I, 142
 büget I, 237
 büğlek I, 142
 bülüç II, 165
 büvelek I, 142
 büven I, 161
 büvent I, 237
 büvet I, 237
 büyelek I, 142

cakak II, 40
 cakcağan II, 40
 cakcak II, 40
 cardın III, 36
 cardon III, 36
 carluk III, 36
 cavka II, 18
 celik I, 296
 cenger I, 296
 cerek I, 296
 cımbirt I, 272
 cımbıt I, 272
 cingil I, 292
 circan III, 36
 cırman III, 36
 cibre I, 274
 cimbi I, 263
 cimbit I, 272
 cimbiz I, 272
 cinbit I, 272
 cingil I, 292
 circan III, 36
 cırman III, 36
 comaran III, 36
 cöngel I, 292
 cubar I, 274
 cubur I, 274
 cumran III, 36

cunur III, 40
 cücek III, 167
 cücük III, 167

çafkar II, 18
 çarbak III, 36
 çavga II, 18
 çavka II, 18
 çengil I, 292
 çere III, 37
 çerek I, 296
 çıbır 297. s.
 çığlık III, 132
 çılgıt III, 132
 çingil I, 30
 çinkıl I, 30
 çingil I, 292
 çizmecı II, 84
 çocuk I, 143
 çokan II, 22
 çomka 345. s.
 çorun III, 40
 çöbre I, 274
 çör 345. s.
 çula II, 25
 çunur III, 40
 çücük III, 167

dabak II, 35
 damık II, 31
 daraba III, 63
 dedegül II, 214
 dedegülüç II, 214
 dedekazığı II, 214
 dedekıl II, 214
 dedekılıcı II, 214
 dedekılık II, 214
 dedekılıh II, 214

dedevli II, 214
 dergi I, 66
 dıkmavuk I, 147
 diğren I, 66
 dikeç I, 65
 dikel I, 65
 dikeleç I, 65
 dikkel I, 65
 dimi I, 67
 diren I, 66
 dirgen I, 66
 dobak II, 35
 domak II, 35
 domik II, 31
 domuk II, 31
 dubak II, 35

eğze II, 69
 eğnel 320. s.
 eğran I, 155
 eğren I, 155
 eğseren I, 197
 eğsiran I, 197
 ehven II, 69
 eksiran I, 197
 eksiranı I, 197
 ekşisiran I, 197
 eleme I, 13
 elemge I, 13
 elemit I, 15
 elemle I, 167
 elemli I, 167
 elemne I, 167
 elemye I, 14
 elistarı I, 92
 emmel I, 73
 enar 320. s.
 encek I, 143

encik I, 143
 ener 319. s.
 eneze II, 69
 enize II, 69
 ensıran I, 197
 ensiren I, 197
 epelek I, 142
 eren I, 155
 ergen I, 155
 ergil I, 155
 ersin I, 197
 ersön I, 197
 ersun I, 197
 ersün I, 197
 erşin I, 197
 erşün I, 197
 erzele 359. s.
 eseren I, 197
 esiran I, 197
 esiren I, 197
 evlek I, 31
 eynar 319. s.
 eynel 319. s.
 eynelci 320. s.
 eyner 319. s.
 eynerci 320. s.
 eyren I, 155
 eyseran I, 197
 eyseren I, 197
 eysiran I, 197
 ezgil I, 155

faska II, 158
 fedire II, 230
 felek I, 278
 ferek I, 296
 ferik III, 167
 fiçita 319. s.

- fısın 319. s.
 fıska I, 283
 fıskın III, 116
 filenk I, 278
 filik II, 165, III, 167
 filiz II, 165, III, 167
 finik III, 167
 fink I, 43
 firik III, 167
 fısgil I, 283
 fisirdi I, 283
 fisirgi I, 283
 fiske I, 283
 fiskil I, 283
 fışan III, 116
 fol 319. s.
 folluk 319. s.
 forumcı I, 23
 fotun II, 187
 futun II, 187
- gabalak II, 151
 gaber 297. s., II, 39
 gacak II, 40
 gamcaklamak III, 205
 gedavla II, 214
 gedekıl II, 214
 gedeliç çivisi II, 214
 gedevle II, 214
 gerdeliç II, 214
 gerdevul II, 214
 gerenlik I, 123
 gerey I, 159
 gevele II, 214
 gevere II, 214
 gevle I, 134
 gevle II, 214
 gıcık II, 40
- gılsa 345. s.
 gılgır II, 109
 gırba II, 56
 gibrin 318. s.
 gilgidir I, 134
 girellik I, 123
 giren I, 155
 girenlik I, 123
 girennik I, 123
 gobak II, 151
 gobalak II, 151
 gobar II, 39
 golot II, 88
 gombak II, 151
 gortlangoz 318. s.
 göbek I, 142
 göbel I, 143
 göbele I, 141
 göbele I, 143
 göbelek I, 142
 göbelez I, 143
 göbelle I, 141
 göben I, 161
 göbez I, 143
 göble I, 141
 göbül I, 143
 göbülek I, 142
 göce I, 133
 göcü I, 133
 göçe I, 133
 göğlez I, 143
 göğer 320. s.
 göğle I, 134
 göğlez I, 143
 gök I, 142, 320. s.
 gölbe I, 134
 gölbez I, 143
 göle I, 134

- gölek I, 142
 gölle I, 134
 göme II, 52
 gömele II, 52
 göner 320. s.
 göpül I, 142
 görbez I, 143
 gören I, 155
 gövelek I, 142
 göver 320. s.
 gövlek I, 142
 gövlez I, 143
 göylek I, 142
 göylez I, 143
 gözebi I, 157
 gübez I, 143
 grah II, 47
 gundayma III, 182
 gugucuk II, 50
 guguk II, 18
 gugumavuk I, 147
 gugusku II, 50
 gugutçuk II, 50
 gugute II, 50
 gulut II, 88
 gume II, 52
 gumele II, 52
 gübel I, 143
 gübelek I, 142
 gübül I, 143
 güce I, 133
 güğüm II, 87
 gülek I, 142
 güleme II, 52
 gülür I, 150
 güme II, 52
 gümele II, 52
 güner I, 162
 gürebe I, 157
 gürebi I, 157
 güvelek I, 142
 güver 320. s.
 güvlek I, 142
 halfat I, 35
 halgın I, 292
 halkın I, 292
 hambal I, 10
 handal I, 10
 hapsar II, 180
 haranı II, 84
 hasıl III, 181
 hasyanar I, 87
 havuk III, 54
 havut III, 54
 heke I, 293
 heki III, 148
 hekir III, 148
 heleke I, 293
 helgin I, 292
 helik I, 103
 helik I, 296
 helkin I, 292
 henger I, 296
 herek I, 296
 herenek I, 296
 herenk I, 296
 hergil I, 292
 heril 359. s.
 hevlek I, 31
 heyrek I, 296
 hırık I, 103
 hinbil I, 10
 hingil I, 292
 hiren II, 61
 hirik I, 103

- hirit 359. s.
 hobu II, 226
 hobur II, 149
 hol 319. s.
 holluk 319. s.
 holuçka II, 60
 hombu II, 226
 hommu II, 226
 hommucu II, 226
 homut III, 54
 hopsar II, 180
 hopu II, 226
 hotun II, 187
 hutun II, 187
 hülübü 360. s.
 hüvül III, 203
- imbil I, 10
 ıska I, 242
 ıskala I, 242
 ıstırğa II, 192
 ıstırğa II, 192
 ıştır II, 204
- ibibik II, 40
 idil II, 69
 idin II, 69
 iğdin II, 69
 iğmek II, 69
 ikistir I, 277, II, 180
 ilâsan I, 242
 iliskir I, 277
 ilistir I, 277
 iliştir I, 277
 imbal I, 10
 irin I, 233
 isgelen I, 242
 iskelen I, 242
- iskilen I, 242
 isteken 297. s.
 ıştır II, 204
 iymek II, 69
- kabak II, 151
 kabalak II, 151
 kaçkaç II, 40
 kale I, 105
 kalembek 318. s.
 kalenbek 318. s.
 kalımbek 318. s.
 kalevele 320. s.
 kalevle 320. s.
 kalevre 320. s.
 kalle III, 187
 kameaklamak III, 201
 kamçak III, 201
 kamçaklamak III, 201
 kamçalamak III, 201
 kamçıklamak III, 201
 kamçılamak III, 201
 kanevre 320. s.
 kapama I, 161
 kapçalamak III, 201
 kapçellemek III, 201
 kapçık III, 201
 kaplama I, 161
 kaplangoz 318. s.
 kavlangoz 318. s.
 kayar III, 165
 kaypak III, 120
 kebelek I, 142
 kelebek I, 142
 kelete III, 197
 kengel I, 296
 kenger I, 296
 kılıç II, 165, 214

kılınç II, 165, 214
 kıravana II, 76
 kiray II, 105
 kırbaçka 345. s.
 kiren I, 155
 kırgıl II, 109
 kırık II, 109
 kırma II, 125
 kırpa 297. s., II, 125
 kıvranka II, 48
 kibrin 318. s.
 kiran I, 155
 kire I, 159
 kiren I, 155
 kisren I, 197
 kobak II, 151
 kobalak II, 151
 kobar II, 39
 kobel I, 143
 kobil I, 143
 koçak II, 83
 koçan II, 22, 83
 koçi II, 84
 koçu II, 84
 koçugün II, 84
 koftar II, 86
 koftur II, 86
 koklagaz 318. s.
 koklangoz 318. s.
 koklukoza 318. s.
 koktur II, 86
 kokumak I, 147
 kolaç II, 88
 kolak 345. s.
 kolapana I, 161
 kolât II, 88
 kolik I, 103
 kolot II, 88

kombulak II, 151
 konbak II, 151
 kopa II, 116
 kopel I, 143
 kopeli I, 143
 kopil I, 143
 koptar II, 86
 koptor II, 86
 korta 297. s.
 kortlangoz 318. s.
 koru II, 84
 kosa 297. s.
 koşa II, 100
 koşa II, 102
 koşak II, 102
 koşama II, 102
 koşamlamak II, 102
 koşan II, 102
 koşana II, 102
 koşana vurmak II, 102
 koşan yolu II, 102
 koşara II, 102
 koşat II, 102
 koşera II, 102
 kotak 297. s.
 kotlağan 346. s.
 kotlan 346. s.
 koynara I, 162
 kozak II, 151
 kozalak II, 151
 kozalan II, 151
 köknar I, 162
 kölür I, 150
 kömele II, 52
 kömü II, 52
 köner I, 162
 köpçük I, 161
 köpen I, 161

- köpene I, 161
 köpten I, 161
 körepe I, 157
 kubar II, 39
 kud II, 119
 kukma II, 87
 kumul 318. s.
 kunar I, 162
 kupa II, 116
 kurtlangıç 318. s.
 kuşam II, 102
 kuşara II, 102
 kut II, 119
 külek I, 142
 külte III, 197
 kültem III, 197
 küme II, 52
 kümele II, 52
 külür I, 150
 künar I, 162
 küner I, 162
 künte III, 197
 küdür I, 150
 küpen I, 161
 küpenez I, 161
 kürebi I, 157
 küren I, 155
 kürenpe I, 157
 kürepe I, 157
 küreyi I, 157
 kürüğü I, 157
 kürütgü I, 157
 küyner I, 162

 maçka 297. s.
 malak II, 179
 malay 346. s.
 manar 346. s.

 manda I, 10
 mandal I, 10
 marman II, 180
 matan II, 187
 medre II, 230
 meğe 346. s.
 mendevrek I, 21
 menevre I, 21
 menevrek I, 21
 meşik 297. s.
 meşük 297. s.
 mınkıl II, 145
 minter II, 231
 mocan II, 140
 mora II, 180
 moton II, 187
 moza II, 151
 mozak II, 151
 mezalak II, 151
 munça 346. s.
 munçak 346. s.
 murt I, 192
 mut I, 192
 mutun II, 187
 münüyet I, 216
 müraca 346. s.
 müştük 297. s.

 obur II, 149
 obur II, 226
 obut II, 148
 ombal I, 10
 ombul I, 10
 opsar II, 180
 osten 297. s.
 oysar II, 180
 ozbuk II, 180

- öbelek I, 142
 ökre I, 232
 ömbül I, 10
 öpelek I, 142
 öreke I, 232
 örke I, 232
 övrende I, 44
 öyner 320. s.
- pacar II, 175
 palak II, 179
 palatır 319. s.
 palaz I, 143
 panak II, 179
 pandar II, 181
 papır I, 204
 papur I, 204
 paska II, 158
 pat II, 159
 patga II, 160
 patka II, 160
 pava 319. s.
 payak 297. s.
 pelemne 346. s.
 pelez 346. s.
 pelik III, 167
 penes 346. s.
 penevrenk I, 21
 perik III, 167
 pırç 346. s.
 pıtıdak 347. s.
 pıtıdık 347. s.
 pıypıy II, 180
 piçuta 319. s.
 piliç II, 165, III, 167
 pilik II, 165, III, 167
 pilinç II, 165
 pillik II, 165, III, 167
- pirik III, 167
 pocar II, 175
 polak II, 179
 ponuk II, 179
 poza II, 151
 pozak II, 151
 pozuk II, 151
 punak II, 179
 pupka II, 180
 pusta 347. s.
 puyka II, 180
- sabuk II, 183
 sağısak II, 40
 sakça II, 40
 saksagan II, 40
 salma 347. s.
 salyangoz 318. s.
 san III, 119
 sanğ III, 119
 sâsak II, 40
 saykal III, 120
 saylak III, 120
 saylam III, 120
 saylamak III, 120
 saylan III, 120
 saymak III, 120
 saypmak III, 85, 120
 seben I, 237
 sedile 345. s.
 sekmen I, 237
 semen I, 237
 sement I, 237
 senet I, 237
 senit I, 237
 serem 347. s.
 seren 347. s.
 sernik II, 184

sevit I, 237
 sifin 319. s.
 sırim 347. s.
 sıylam III, 120
 sıylan III, 120
 sıykıl III, 120
 sıypak III, 85
 sıypın III, 85
 sıypınak III, 85
 sıypıncak III, 85
 sıypınmak III, 85
 sıypmak III, 85
 siğec III, 103
 sirem 347. s.
 siren I, 197
 siren 347. s.
 sireni I, 197
 sisre I, 197
 sitre I, 197
 siyeç III, 103
 som 297. s.
 somak II, 151
 soman II, 151
 soya 319. s.
 söbek II, 151
 söbelek II, 151
 sömek II, 151
 sömelek II, 151
 sömen II, 151
 süme II, 151
 sümek II, 151
 sümen II, 151

 şatka II, 197
 şevle I, 298
 şerevle I, 298
 şernik II, 184
 şevile I, 298

şıfan III, 116
 şılgar I, 76
 şılgın III, 116
 şına II, 198
 şırgın yağı III, 116
 şırlağan III, 116
 şıvgar I, 76
 şıvgın III, 116
 şıvkın III, 116
 şıfan III, 116
 şifen III, 116
 şinik 319. s.
 şive 347. s.
 şıvgar I, 76
 şıvgın III, 116
 şubara II, 205
 şufan III, 116
 şutak 347. s.

 tabur III, 63
 tahal 359. s.
 tahıl 359. s.
 tandır III, 29
 taraba III, 63
 tarabı III, 63
 taraş 347. s.
 taraşlamak 347. s.
 tavla 359. s.
 tekliç II, 214
 tırnakop II, 225
 tikeç I, 65
 tikel I, 65
 tirfil I, 262
 tirit 359. s.
 tombak I, 253, II, 223
 tomik II, 31
 tonbaç II, 223
 topaç II, 223
 topak II, 223

topalak II, 223
 tor 297. s.
 toraka II, 217
 toyğa II, 217
 toyka II, 217
 tumbak I, 253, II, 223
 tülke III, 197
 tülü topalak II, 223
 tüylü dumbak II, 223
 tüylü tombak II, 223
 tüylü tombalak II, 223
 tüylü topak II, 223
 tüylü toparlak II, 223

uğunt I, 237
 uğut I, 237
 uhut I, 237
 umbal I, 10
 umbul I, 10
 urda II, 227
 uut I, 237

ülübe 360. s.
 ülübü 360. s.
 üsküle I, 242
 üvere I, 232

vedre 297. s., II, 230
 veriga 297. s.
 verik III, 167
 vinter II, 231

yağar ay I, 87
 yanar I, 87
 yarem 297. s.
 yarga II, 66
 yarka II, 66
 yatka 297. s.

yedavla II, 214
 yedin II, 69
 yefkinlemek II, 69
 yeftin II, 69
 yeftinlemek II, 69
 yeltin II, 69
 yıldıan II, 69
 yıldıan II, 69
 yiftin II, 69
 yiğdin II, 69
 yiğmek II, 69
 yivdin II, 69
 yivtin II, 69
 yiyden II, 69
 yiymek II, 69
 yoğurt II, 227
 yorga II, 66

zabuk III, 76
 zaluk III, 76
 zanga II, 182
 zanka II, 182
 zappik II, 183
 zaybak III, 85
 zaypak III, 85
 zemlik 347. s.
 zemnik 347. s.

ziblo 347. s.
 zıfın 319. s.
 zilgın III, 132
 zilgıt III, 132

zilgıtlamak III, 132
 zıpak III, 85
 zirgıtlamak III, 132
 zırnık II, 184
 zıvkıtlamak III, 132
 zıvıak III, 85, 120
 zıvılamak III, 120

zıvlan III, 120
 zıyanak III, 85
 zıybılak III, 85
 zıybıncak III, 85
 zıyıpmaq III, 85
 zıylak III, 85, 120
 zıylamak III, 120
 zıylan III, 120
 zıylen III, 120
 zıypak III, 85
 zıypınmaq III, 85
 zıypmaq III, 85
 zibek II, 151
 zöbek II, 151

Başka Türk dilleri :

babuş (Karaçayca) I, 203
 babiş (Kumukça) I, 203
 bapiy (Nogayca) I, 201
 cilk (Kazakça) III, 103
 ciyek (Kazakça, Karakalpakça)
 III, 103
 cimbiz (Gagavuzca) I, 272
 čauqa (Balkarca) II, 18
 č'auqa (Karaçayca) II, 18
 čawqa (Miřerce) II, 18
 čort (Kumukça) 345. s.
 čüke (Tatarca) II, 18
 čüpre (Tatarca) I, 274

dimi (Gagavuzca) I, 67
 düven (Gagavuzca) I, 69
 grah (Gagavuzca) II, 47
 gülte (Balkarca) III, 197
 hayat (Gagavuzca) III, 55
 köbön (Altay) I, 161
 köcö (Altay) I, 133
 köče (Altay) I, 133
 köčö (Altay) I, 133
 külte (Tatarca, Karaimce) III, 197
 k'ült'e (Karaçayca) III, 197
 kültö (Kazakça) III, 197
 kürenke (Altay) II, 148
 malay (Gagavuzca) 346. s.
 milča (Altay) 346. s.
 mreža (Gagavuzca) 346. s.
 munča (Tatarca) 346. s.
 obada (Gagavuzca) II, 48
 obur (Balkarca, Karaçayca) II, 226
 papı (Kırım) I, 201
 papur (Gagavuzca) I, 204
 papuş (Balkarca) I, 203
 pat (Gagavuzca) II, 159
 sernik (Karaçayca) II, 184
 sirnik (Gagavuzca) II, 184
 siyek (Karakalpakça) III, 103
 šöbrö (Kazakça) I, 274
 tavla (Gagavuzca) 359. s.
 ubır (Tatarca) II, 226